

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Yüksek Lisans Programı

**YABANCI DİL ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA TÜRKÇE VE ARAPÇA
ORGAN ADLARI İÇEREN DEYİMLERİN İNCELENMESİ**

WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed Mohamed AMİN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA TÜRKÇE VE ARAPÇA ORGAN
ADLARI İÇEREN DEYİMLERİN İNCELENMESİ

WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed Mohamed AMİN

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

KABUL VE ONAY

WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed Mohamed AMİN tarafından hazırlanan “Yabancı Dil Öğretimi Bağlamında Türkçe ve Arapça Organ Adları İçeren Deyimlerin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 03/09/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nazmiye Topçu Tecelli (Danışman)

Doç. Dr. Erdinç Doğru

Doç. Dr. Meltem Çelikleş

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yunus KOÇ

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

( )

WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed Mohamed AMİN

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokollü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sisteminde yüklenir

*Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Nazmiye Topçu Tecelli danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

.../.../.....

İmza

WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed Mohamed AMİN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın planlanma ve gerçekleştirilmesi esnasında değerli vaktini ayırarak bilgi ve düşüncelerini benimle paylaşan, sözcüklerimi bilimin ışığında nasıl seçmem gerektiği konusunda beni aydınlatan, saygıdeğer hocam Doç. Dr. Nazmiye Topçu Tecelli'ye sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Emeklerine ne kadar teşekkür etsem az kalacak; Arapça kısmında ilerlemem gerektiği konusunda beni cesaretlendiren ve yol gösteren kıymetli hocam Doç. Dr. Erdinç Doğru'ya sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Tez savunmamda vakitlerini ayırarak bilgileriyle bana yol gösteren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Meltem Çelikleş'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Değerli hocam Prof. Dr. Yunus KOÇ'a en derin teşekkürleri borç bilirim. Bu süreçte izlenecek yolları gösteren ve önemli detaylara defalarca dikkat çeken, desteklerini esirgemeyen Hamdi KAPLAN ve Dr. Tefik Orçun ÖZGÜN'e teşekkür ederim.

Annem'e.....

ÖZET

AMİN, WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed Mohamed. *Yabancı Dil Öğretimi Bağlamında Türkçe ve Arapça Organ Adları İçeren Deyimlerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Bir dili iyi öğrenmenin/öğretmenin en büyük göstergesi sadece o dilin dil bilgisi ve kelimelerinin öğrenilmesi/öğretilmesi değildir. Dil öğrenimi; deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi derin kültürel unsurları barındıran söz öbekleriyle desteklenmelidir. Ana dili Arapça olanların, Türkçe öğrenirken deyim ve atasözü gibi söz öbeklerinin içinde söz sanatları, mecazi anlatım ve karmaşık söz dizimi gibi yer alan öğeler dolayısıyla güçlük çektikleri bilinmektedir. Arapçada deyim ve atasözlerinin şimdiye kadar kesin bir şekilde ayrımı yapılmadığı için Türkçe öğrenirken öğrenciler tarafından deyim ve atasözünün ayrımı da yapılamamaktadır. Türkçe deyimden oluştuğu tartışmalı bir konu olduğu gibi Arapçada da dilbilimciler arasında bu konuyla ilgili bir birlik olmadığı görülmektedir. Bazı Arapça sözlüklerde deyimden bir sözcükten bazılarında ise en az iki sözcükten oluştuğu görülmektedir. Türkçe ile Arapça arasında pek çok ortak kelime olduğu gibi birçok ortak deyim de vardır. Deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi söz öbekleri de o dilin konuşulduğu ülke dışında öğrenilmesi güç bir iştir.

Bu çalışmada öncelikle, Arapça ve Türkçede organ isimleri içeren deyimler saptanmıştır. Daha sonra ise, bu deyimlerin yapısal ve anlamsal açıdan benzerlikleri araştırılmıştır. Bu doğrultuda ana dili Arapça olan öğrencilere bu benzerlik ve farklılıklardan yararlanılarak deyimlerin nasıl öğretileceğine ilişkin öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanmış Deyimler sözlüğü ve Ömer Asım Aksoy Deyimler sözlüğü'nde (göz, kulak ve burun) organ adları içeren deyimler taranmıştır. Arapçada sözlüklerde (göz, kulak ve burun) organ adlarından oluşan deyimler de tespit edildikten sonra Türkçede tespit edilen deyimler ile karşılaştırılmıştır. İki dilde (göz, kulak ve burun) organ adları içeren deyimler gerek aynı ifade ve anlam açısından örtüşen gerekse de aynı anlam fakat ifadesi farklı olan deyimlerin tespiti yapılmıştır. İki dilde tespit edilen deyimler, kaç sözcükten oluşması, hangi sözlüklerde bulunması, deyim oluşturulan unsurların temel ve yan anlamları ortaya konulup deyimlerin cümle içinde kullanımına birer örnek verilmiştir. “Göz” 15, “kulak” 12 ve “burun” 5 deyimlerin açıklanması yapıp iki dildeki benzer ve farklı yönler ortaya konulmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle iki dil arasındaki deyimlerin benzer yönlerin Yabancı Dil olarak Öğretimi/Öğreniminde kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler

Türkçe Deyimler, Arapça Deyimler, Deyimlerde Organ Adları, Türkçe Deyim Öğretimi.

ABSTRACT

AMİN, WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed Mohamed. *Analyze of Idioms Which Comprise Organ Names in Turkish and Arabic in The Context of Teaching Foreign Languge*, Master Thesis, Ankara, 2020.

The primary indicator of learning/teaching a language is not merely learning/teaching its grammar or vocabulary. Language learning should be supported by phrases containing deep cultural elements such as idioms, proverbs and routines. It is known that those whose native language is Arabic experience difficulties while learning Turkish due to the elements such as figures of speech, metaphorical expression and complex syntax in phrases such as idioms and proverbs. Since the idioms and proverbs have not been precisely distinguished in Arabic so far, no distinction between idioms and proverbs can be made by students while learning Turkish.

In this study, first of all, Arabic and Turkish idioms containing organ names will be determined. Then, structural and semantic similarities between these idioms will be investigated. Accordingly, an attempt will be made to propose how to teach idioms to the students whose native language is Arabic, by making use of these similarities and differences.

In the study, Turkish idioms containing organ names will be extracted from the Idioms Dictionary prepared by the Turkish Language Association and Ömer Asım Aksoy's Idioms Dictionary (eye, ear and nose). After the idioms containing organ names (eye, ear, and nose) in Arabic dictionaries are identified, they will be compared to those found in Turkish. The idioms containing organ names (eyes, ears and noses) in two languages, both with the same expression and meaning, and the same meaning but different expression, will be identified. The idioms determined in two languages, how many words they contain, which dictionaries they are found in, the primary meaning and the connotations of the elements that make up the idiom will be revealed and an example for the use of idioms in the sentence will be presented. "Eye" (15), "ear" (12) and "nose" (5) idioms will be explained, and similar and different aspects in two languages will be illustrated.

It is believed that the use of similar aspects of the idioms in two languages found in this study and the universality of idioms containing organ names may provide convenience in Foreign Language Teaching.

Key Words

Turkish Idioms, Arabic Idioms, Organ Names in Idioms, Turkish Idiom Teaching.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvi
TABLolar DİZİNİ.....	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xx
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: TÜRKÇE VE ARAPÇADA DİL VE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ	7
1.1. ARAPÇAYLA TÜRKÇENİN TARİHSEL ETKİLEŞİMİ VE BU ETKİLEŞİMİN MİSİR LEHÇESİNE ETKİSİ.....	7
1.1.1. İki Dilin Mensup Olduğu Dil Aileleri ve Gruplarına Bir Bakış.....	8
1.1.2. İki Dilde Benzer Kavramların Önemi.....	9
1.1.3. Arapça İle Türkçe Arasındaki Benzerlik ve Farklılıkların Dil Öğretimine Etkisi.....	9
2. BÖLÜM: DEYİMİN ÖZELLİKLERİ VE DİĞER KALIPSÖZLER.....	12
2.1 DEĞER, KÜLTÜR VE DEYİM İLİŞKİSİ.....	12
2.2. TÜRKÇE DEYİMLERDE ÜRETKEN BAZI SÖZCÜKLER.....	14
2.3. TÜRKÇEDE ORGAN ADLARIYLA OLUŞAN DEYİMLERİN ÖNEMİ VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	15
2.4. KALIP SÖZLER.....	16
2.4.1.Deyimin Tanımı	18
2.4.2. Deyimin Özellikleri.....	21

2.4.3. Deyimde Söz Sanatları.....	24
2.4.3.1. Benzetme.....	25
2.4.3.2. Deyim Aktarması: (İstiare).....	27
2.4.3.3. Ad Aktarması.....	27
2.4.3.4. Kinaye: (Değınmece).....	28
2.4.4. Atasözünün Tanımı	28
2.4.5. İkileme.....	30
3. BÖLÜM: YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE DEYİMLER.....	33
3.1. DİLLER İÇİN AVRUPA ORTAK ÖNERİLER ÇERÇEVESİNDE DEYİM ÖĞRETİMİ/ ÖĞRENİMİ.....	34
3.2. TÜRKÇE VE ARAPÇA ORGAN ADLARI İÇEREN DEYİMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	35
3.2.1. Göz.....	37
3.2.2 Kulak.....	39
3.2.3.Burun.....	41
3.3.GÖZ, KULAK VE BURUN SÖZCÜKLERİNDEN OLUŞAN KISMEN VE TAMAMEN BENZER DEYİMLER.....	42
3.3.1. İçerik Açısından Örtüşen Fakat Şekli Farklı Olan Deyimler.....	42
3.3.2.Türkçe ve Arpaçada içerik ve şekil Açısından Ortak deyimler.....	46
3.3.2.1.Göz Atmak ألقى نظرة/.....	55
3.3.2.2. Göz Alıcı/أخذ بالابصار.....	57
3.3.2.3. Göz Doldurmak/فلان كذا يملئ العين.....	58
3.3.2.4.Göz Kırpmak/يغمز بعينه.....	60
3.3.2.5.Göz Koymak/وضع فلان عينه علي كذا فلان.....	63
3.3.2.6. Gözden (veya gözünden) Düşmek/سقط فلان من عين فلان.....	65

3.3.2.7.Gözde Olmak/فلان فى عين فلان/.....	68
3.3.2.8.Gözden, (veya gözünden) Sürmeyi Çalmak (veya çekmek)/يسرق الكحل من العين.....	70
3.3.2.9. Göze Göz Diş Diş/العين بالعين والسن بالسن/.....	72
3.3.2.10.Gözlerine İnanmamak/لم يصدق فلان عينيه/.....	74
3.3.2.11.Gözü Değmek/أصابت العين النظرة/.....	76
3.3.2.12.Gözü Gibi Sakınmak (veya saklamak veya esirgemek)/فلان يخفي فلان في عينيه.....	78
3.3.2.13.Gözünü Toprak Doyursun/ما يملئ عينه غير التراب/.....	80
3.3.2.14.Göz/Gözünü Kırpmadan/دون أن يرف له/.....	83
3.3.2.15.Göz Yummak/بغض النظر عن كذا/.....	84
3.3.2.16.Kulak (veya kulaklarını) Tıkamak/سد فلان أذنيه/.....	86
3.3.2.17.Kulak Kesilmek/كلى أذن صاغية/.....	87
3.3.2.18.Kulağına Gelmek/ترامى الى أذن فلان اليه/.....	89
3.3.2.19.Kulak Vermek/أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية/.....	92
3.3.2.20.Kulağı Ağır İşitmek/ثقل سمع فلان/.....	94
3.3.2.21.Kulağına Çarpmak/صافح الامر سمع فلان/.....	96
3.3.2.22.Kulağına Fısıldamak/همس فى أذن فلان/.....	98
3.3.2.23.Kulağına Küpe Olmak(veya etmek)/حلقة فى أذنك/.....	99
3.3.2.24.Kulağını Açmak/فتح فلان أذنيه ل الامر/.....	101
3.3.2.25.Kulağını Bükme/شدة\قرصة أذن/.....	104
3.3.2.26.Kulağını Çekmek/شد فلان أذن فلان/.....	105
3.3.2.27.Kulak Kabartmak/يسترق السمع/.....	108
3.3.2.28.Burnunu Sürtmek/مرغ فلان أنف فلان فى التراب/.....	109
3.3.2.29.Burnunu Sokmak/حشر فلان أنفه فى كذا\دس فلان أنفه/.....	111

3.3.2.30. Burnunu Kırmak/كسر فلان أنف فلان	114
3.3.2.31. Burun Yapmak/شمخ بأنفه	116
3.3.2.32. Burnu Havada Olmak/أنفه فى السماء	118
4. BÖLÜM: DEYİMLER ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN ÖNERİLER	120
4.1. TEMEL DÜZEY A2	120
4.1.1. Bulmaca	121
4.1.2. Adam Asmaca	122
4.1.3. Görsel ve İşitsel Araçlar	123
4.2. ORTA DÜZEY B1	126
4.2.1. Kısa Film	129
4.2.2. Kahoot	130
4.2.3. Karikatür	132
Sonuç	133
Kaynakça	137
EK 1: TDK’da “Göz” Sözcüğüyle Oluşan Deyimler	142
EK 2: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü’nde “Göz” Sözcüğüyle Verilen Deyimler	149
EK 3: TDK Sözlüğü’nde Olup Ömer Asım Aksoy Sözlüğü’nde Olmayan “Göz” Sözcüğüyle Oluşan Deyimler	154
EK 4: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü’nde Olup TDK’da Yer Almayan Deyimler	156
EK 5: TDK Sözlüğü’nde “Kulak” Sözcüğüyle İlgili Oluşan Deyimler	158
EK 6: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü’nde “Kulak” Sözcüğüyle İlgili Oluşan Deyimler	159
EK 7: TDK’da Olup Ö.A.A’da Olmayan Deyimler	161
EK 8: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü’nde Olup TDK’da Olmayan Deyimler	161
EK 9: TDK’da “Burun” Sözcüğüyle Oluşan Deyimler	162
EK 10: Ö.A.A Sözlüğü’nde “Burun” Deyimler	163

EK 11: TDK’da Olup Ö.A.A Sözlüğü’nde “Burun” Sözcüğüyle Olmayan Deyimler.....	164
EK 12: Ö.A.A Sözlüğü’nde Olup TDK’da Olmayan Deyimler.....	165
EK 13: Etik Kurul İzni Muafiyeti Formu	166
EK14: Orijinallik Raporu.....	167
EK15: Turnitin Benzerlik İndeksi	168

KISALTMALAR DİZİNİ

TDK: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü

Ö.A.A: Ömer Asım Aksoy Deyimler Sözlüğü

AOÖÇ: Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi

AKT: Aktaran

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Arapçadan Türkçeye Anlam ve Telaffuz Kaymasına Geçen Sözcükler.....	10
Tablo 2: Deyimin Yapısal Özellikleri.....	21
Tablo 3: Deyimin Kavram Özellikleri.....	23
Tablo 4: İçerik Açısından Örtüşen Fakat Şekli Farklı Olan Deyimler.....	42
Tablo 5: Türkçe İle Arpaça Arasındaki Benzer Deyimler.....	46
Tablo 6: Göz Atmak / ألقى نظرة /.....	55
Tablo 7: Göz Alıcı/أخذ بالابصار/.....	57
Tablo 8: Göz Doldurmak/فلان\كذا يملئ العين/.....	58
Tablo 9: Göz Kırpmak/يغمز بعينه/.....	60
Tablo 10: Göz koymak/وضع فلان عينه علي\كذا\فلان/.....	63
Tablo 11: Gözden (veya gözünden) Düşmek/سقط فلان من عين فلان/.....	65
Tablo 12: Gözde Olmak/فلان في عين فلان/.....	68
Tablo 13: Gözden, (veya gözünden) Sürmeyi Çalmak (veya çekmek)/يسرق الكحل من العين.....	70
Tablo 14: Göze Göz Dişe Diş/العين بالعين والسن بالسن/.....	72
Tablo 15: Gözlerine İnanmamak/لم يصدق فلان عينه/.....	74
Tablo 16: Gözü Değmek/أصابته العين\النظرة/.....	76
Tablo 17: Gözü Gibi Sakınmak (veya saklamak veya esirgemek)/فلان يخفي فلان في عينه.....	78
Tablo 18: Gözünü Toprak Doyursun/ما يملئ عينه غير التراب/.....	80
Tablo 19: Göz/gözünü Kırpmadan/دون أن يرف له/.....	83
Tablo 20: Göz Yummak/بغض النظر عن كذا/.....	84
Tablo 21: Kulak (veya kulaklarını) Tıkamak/سد فلان أذنيه/.....	86

Tablo 22: Kulak Kesilmek/كلى أذان صاغية/.....	87
Tablo 23: Kulağına Gelmek/ترامى الى أذنى فلان\اليه/.....	89
Tablo 24: Kulak Vermek/أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية/.....	92
Tablo 25: Kulağı Ağır İşitmek/ثقل سمع فلان/.....	94
Tablo 26: Kulağına Çarpmak/صافح الامر سمع فلان/.....	96
Tablo 27: Kulağına Fısıldamak/همس فى أذن فلان/.....	98
Tablo 28: Kulağına Küpe Olmak(veya etmek)/حلقة فى أذنك/.....	99
Tablo 29: Kulağını Açmak/فتح فلان أذنيه ل الامر/.....	101
Tablo 30: Kulağını BükmeK/شدة\قرصة أذن/.....	104
Tablo 31:Kulağını Çekmek/شد فلان أذن فلان/.....	105
Tablo 32: Kulak Kabartmak/يسترق السمع/.....	108
Tablo 33: Burnunu Sürtmek/مرغ فلان أنف فلان فى التراب/.....	109
Tablo 34: Burnunu Sokmak/حشر فلان أنفه فى كذا\دس فلان أنفه/.....	111
Tablo 35: Burnunu Kırmak/كسر فلان أنف فلان/.....	114
Tablo 36: Burun Yapmak/شمخ بأنفه/.....	116
Tablo 37: Burnu Havada Olmak/أنفه فى السماء/.....	118
Tablo 38: TDK'da "Göz" Sözcüğüyle Oluşan Deyimler.....	142
Tablo 39: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde "Göz" Sözcüğüyle Verilen Deyimler.....	149
Tablo 40: TDK Sözlüğü'nde Olup Ömer Asım Aksoy Sözlüğü'nde Olmayan "Göz" Sözcüğüyle Oluşan Deyimler.....	154
Tablo 41: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde Olup TDK'da Yer Almayan Deyimler.....	156
Tablo 42: TDK Sözlüğü'nde "Kulak" Sözcüğüyle İlgili Oluşan Deyimler.....	158
Tablo 43: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde "Kulak" Sözcüğüyle İlgili Oluşan Deyimler.....	159
Tablo 44: TDK'da Olup Ö.A.A'da Olmayan Deyimler.....	161

Tablo 45: Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde Olup TDK'da Olmayan Deyimler.....	161
Tablo 46: TDK'da "Burun" Sözcüğüyle Oluşan Deyimler.....	162
Tablo 47: Ö.A.A Sözlüğü'nde "Burun" Deyimler.....	163
Tablo 48: TDK'da olup Ö.A.A sözlüğü'nde "Burun" sözcüğüyle olmayan deyimler.....	164
Tablo 49: Ö.A.A Sözlüğü'nde Olup TDK'da Olmayan Deyimler.....	165

ŞEKİLLER DİZİNİ

Resim 1: Bulmaca	121
Resim 2: Adam Asmaca	122
Resim 3: Tamamlayalım	123
Resim 4: Eşleştirelim	124
Resim 5: Şapkayla Deyim Anlatalım	125
Resim 6: Kağıtlarla Deyim Anlatalım	126
Resim 7: Eşleştirelim	127
Resim 8: Çoktan Seçmeli	129
Resim 9: Karikatür.....	130

GİRİŞ

Dil ezelden beri insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli araçtır. Dil “insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessese” olarak da tanımlanır (Ergin, 2013, s. 13). Bir başka deyişle dil, rastgele ortaya çıkan bir varlık değildir, belli kurallara dayanan bir yapıya sahiptir. Dilbilimciler dili, canlı bir varlık olarak betimlemiştir. Dil tıpkı insan gibi, zamanla değişikliğe uğrar ve bazı kelimeler ya da seslerin yerine yenileri gelir. Bu değişiklikleri Köktürk döneminden günümüze kadar konuşulan Türkçede görebilmekteyiz. Örneğin; Köktürk yazıtlarında “kök” kelimesi günümüz Türkçesinde “gök” olarak geçmektedir. Belirttiğimiz gibi dil tıpkı insan gibi gelişmeye açık bir yapıdır. İki millet arasında iletişim ve etkileşim olduğu zaman bu iki millet birbirinden hayatın muhtelif alanlarında etkilenmektedir. Bu etkileşimi de dil alışverişinde görmekteyiz.

Bir dili iyi “öğrendim” diyebilmek için, anlama (okuma, dinleme) ve anlatma (yazma, konuşma) becerilerinin aynı ölçüde gelişmesi gerekir. Dil becerilerinin sırasına bakıldığında, insan okuyup dinleyerek yazma ve konuşma becerilerini elde eder. Dil öğrenmenin bir başka temel parçası ise sözcük öğrenimidir. Sözcük öğretimi, kalıp sözler, deyimler ve atasözleri gibi söz öbeklerini de içermektedir. Deyim, atasözü ve kalıp sözler dilin bir parçası olup kültürden beslenmektedir. Arapça ile Türkçe arasında birçok ortak kelime olduğu gözlenir. Bu kelimelerin büyük bir kısmı değişikliğe uğramıştır. Bu kelimelerin telaffuzu hemen hemen aynı olduğu halde anlam değişikliğine uğramışlardır. Arapçadan Türkçeye geçen “hasret” kelimesi Arapçada “üzüntü” anlamına gelirken Türkçeye geçtikten sonra “özlem” anlamına gelmektedir. Böylelikle Arap öğrenciler tarafından öğrenim sürecinde karşılaşılan başka bir problem yalancı eşdeğerdir. Yalancı eşdeğerlilik sadece sözcük öğretiminde görülen bir sorun değildir. Aynı zamanda deyim ve atasözünün öğretiminde karşılaşılabilen bir sorundur. Hangi dilde olursa olsun deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi söz öbekleri dilin en önemli kültürel araçlarından biridir. Anlatılan sözün daha etkili ve çarpıcı olabilmesi için deyimler kullanılmaktadır. Örneğin, düz anlamıyla “bize istediklerini yaptırılmazlar çünkü bizim böyle bir zorunluluğumuz yok ve biz güçlünün buyruklarından korkmayız” demek

yerine boynu eğri ve diz çökmek deyimlerini birleştirip biz kişi adını da kullanarak: “Boyun Eğmeyiz, Diz Çökmeyiz” kullanımında görüldüğü gibi (Topçu, 2018, s. 138). Anadilde deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi kültürel öğeleri içeren söz öbekleri edinilir.

Arap ülkelerindeki Türkçeye karşı duyulan ilgi günden güne artmakta ve bu ilgiyi karşılayacak gerek üniversitelerde açılan bölümler gerekse açılan dil merkezlerinin sayısı çoğalmaktadır. Fakat dil öğreniminde deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi söz öbeklerin üzerinde fazla durulmamaktadır. Bu konuyla ilgili Arapçayı esas alan sadece bir doktora çalışması bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada öncelikle Türkçe ve Arapça arasındaki kelime ortaklığının olduğu gibi ortak deyimlerin de olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra karşılaştırmalı incelemeden elde edilenlerin doğrultusunda deyimlerin ana dili Arapça olan öğrencilere öğretiminde yaklaşım öneriler sunulacaktır.

Birinci bölümde, problem durumu, çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, varsayımlar ve sınırlılıklar, Arapçayla Türkçenin tarihsel etkileşimi ve bu etkileşimin Mısır lehçesine etkisi, iki dilin mensup olduğu dil aileleri, iki dilde benzer kavramların önemi, iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkların dil öğretiminde etkisi yer almaktadır.

İkinci bölümde, deyim özellikleri ve diğer kalıpsözler, değer, kültür ve deyim ilişkisi, Türkçedeki deyimlerde bazı üretken sözcükler, organ adlarıyla oluşan deyimlerin önemi ve ilgili çalışmalar, deyim tanımı ve özellikleri, deyimlerde söz sanatları, kalıpsözler, atasözü ve ikilemeye değinilecektir.

Üçüncü bölümde, Yabancı dil öğretiminde deyimler, diller için ortak Avrupa ortak öneriler çerçevesinde deyim öğretimi/öğrenimi, Türkçe ve Arapça organ adları içeren deyimlerin karşılaştırılması, göz, kulak ve burun adlarıyla başlayan deyimlerin taramasından çıkan ortak ve kısmen benzer deyimler yer almaktadır.

Dördüncü bölümde ise; ana dili Arapça olanlara deyim öğretiminde dikkate alınması gereken bazı öneriler sunulacaktır.

Problem Durumu

Bir dili iyi öğrenmenin/öğretmenin en büyük göstergesi sadece o dilin dil bilgisi ve kelimelerinin öğrenilmesi/öğretilmesi değildir. Dil öğrenimi; deyim, atasözü, eşdizim ve kalıp sözler gibi derin kültürel unsurları barındıran söz öbekleriyle desteklenmelidir. Ana dili Arapça olanların, Türkçe öğrenirken deyim ve atasözü gibi söz varlıklarının içinde söz sanatları yer aldığı için bu unsurları öğrenmede güçlük çektikleri bilinmektedir.

Arapçada deyim ve atasözlerinin şimdiye kadar kesin bir şekilde ayrımı yapılmadığı için Türkçe öğrenen Arap öğrenciler, öğrenim süreçleri içerisinde deyim ve atasözlerini birbirinden net olarak ayıramamakta, bu konuda bir kafa karışıklığı yaşamaktadırlar. Konuyla ilgili ilk kitap olma özelliği taşıyan *Mucim Eltaabir Elistilahiye Fielarabiye Elmuasıra Sözlüğü*'nde yer alan deyimlerin iki ya da daha fazla sözcükten oluştuğu görülmektedir (Fayid, 2007, s. Sunuş). Arapçada deyim karşılığı “tabir, mesel veya tabir ıstılahı” sözcükleriyle ifade edilmektedir. *Mucim Eltabir Elistilahiye Fielarabiye Elmuasıra Sözlüğü*'nde ise; örneklerin az bir kısmının “Elfadfada” “içini dökmek” örneğinde olduğu gibi bir kelimedenden oluştuğu görülmektedir (Davut, 2003, s. 118). Türkçede deyim kaç kelimedenden oluştuğu tartışmalı bir konu olduğu gibi Arapçada da dilbilimciler arasında bu konuyla ilgili bir birlik olmadığı görülmektedir. Bazı Arapça sözlüklerde deyim bir sözcükten, bazılarında ise en az iki sözcükten oluştuğu görülmektedir. Türkçede deyim tanımına dair araştırmacılar arasında büyük oranda konsensüs sağlanmış olmakla birlikte deyim kaç kelimedenden oluştuğu hususunda aynı konsensüs bulunmamaktadır. Bu hususta Aksan, deyimlerin bir kelimedenden de oluşabilmesinin mümkün olduğunu belirtip “akşamcı”, “kaşarlanmış” ve “gözde” gibi örnekler vermiştir (Aksan, 2013, s. 91).

Bazı deyimler iki dilde de aynı ifade biçimine sahip olmasına rağmen farklı anlamlar verebilmektedir. Türkçe ile Arapça arasında pek çok ortak kelime olduğu gibi birçok da ortak deyim vardır. Deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi söz varlıkları, dil öğrenen yabancılar açısından öğrenilmesi en zor unsurlardandır. Bu çalışmada öncelikle, Arapça ve Türkçede organ isimleri içeren deyimler belirlenecektir. Daha sonra bu deyimlerin yapısal ve anlamsal açıdan benzerlik ve farklılıkları araştırılacaktır. Bu doğrultuda ana dili Arapça olup Türkçe öğrenmek isteyen öğrencilere söz konusu benzerlik ve farklılıklardan yararlanılarak deyimlerin nasıl öğretileceğine ilişkin öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın Amacı

Hangi dilde olursa olsun içinde vücut organlarından herhangi birisinin adını içeren deyimler, önemli bir yere sahiptir. Türkçe ile Arapça arasında birçok ortak kelime olduğu gibi birçok da ortak deyim vardır. Arapça ile Türkçede kullanılan ve başımızda bulunan (göz, kulak ve burun) organ adlarından oluşan deyimler, *hem Türk Dil Kurumu'nun*

sürekli yenilenen sanal sözlüğü, hem de Ömer Asım Aksoy'un yayınladığı “*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*” adlı çalışmalar taranıp aynı anlam ve ifadeye sahip olan deyimler tespit edilmiştir. İki dil arasında ortak kültürel unsurlar ve deyimler olduğu ortaya konduktan sonra ana dili Arapça olanların Türkçe öğrenirken bu deyimleri göz önünde bulundurmalarının onlara kolaylık sağlayacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda söz konusu deyimlerin hangi öğrenme düzeyine uygun olduğu tespit edildikten sonra gerek üniversiteler gerekse dil merkezlerinde uzmanlara yönelik deyimlerin öğretimini kolaylaştıracak birtakım tekliflerde bulunulacaktır.

Çalışmanın Önemi

Deyim, atasözü ve kalıp sözler dilin bir parçası olduğu için kültürden de beslenmektedir. Dilin büyük kısmını oluşturan kültür ise, Sosyoloji Sözlüğü'nde “Belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik mahsulleri, davranış ve tavır tipleri sistemidir” diye tanımlanır (Ülken, 1969, s. 185). Buradan anlaşılacağı üzere kültür, doğuştan ortaya çıkan bir yapı değildir. Kültür, insanın yaşam sürecinde edindiği her davranış, değer ve deneyimlerden oluşan bir birikimdir. Dil ve kültür iç içe olan birbirinden ayrıştırmaz bir yapıdır. Kültürsüz bir insan kimliksiz bir insandır. Kültür ikiye ayrılmaktadır, manevi ve maddi kültür. Manevi kültür: dil, görenek, gelenek, ahlak, din ve folklor gibi unsurlardan oluşmaktadır. Maddi kültür ise, yemek, giyim, spor, müzik ve eğitim gibi unsurlardır (Yakıcı, 2011, s. 17). Dolayısıyla kültür, hayatın her alanına girmektedir. “Dil olmazsa kültür olmaz, kültür olmazsa kimlik olmaz” (Ünalın, 2002, s. 16-17).

Bazen ve özellikle de kültürel etkileşimi üst düzeyde olan dillerde aynı kelimelerle kurulmuş deyimlere rastlanmaktadır. Bu deyimler zaman zaman aynı anlama da gelebilmektedir. Fakat, aynı kelimelerden oluşmuş olsa da bu tip deyimlerin çoğu kez iki dilde farklı anlamlar kazanmış olduğu görülmektedir. Buna “Parmak ısırma” deyimini örnek olarak verebiliriz. Bu deyim, iki dilde de aynı biçimde yani aynı kelimelerle yer almaktadır. Ne var ki Türkçede “parmak ısırma” deyimini, şaşkınlık anlamına gelirken, Arapçada "عض على أنامله" kıskançlık ya da kızgınlıktan ortaya çıkan bir eyleme gönderme yapmaktadır.. Bazı deyimler de iki dilde hem lafız hem de anlam birlikteliği sağlayabilmektedir. Bu tip deyimlere “Kulağına küpe olmak” “أصبح حلقة في أذنه” deyimini örnek verilebilir. Türkçe ve Arapçada aynı anlam ve ifadeye sahip olan bu deyim, bir

durumdan alınan dersin unutulmaması gerektiğini anlatan bir sözdür. İki dil arasında bu şekilde ortak deyimlerin bulunması ama zaman zaman anlam farklılaşmaları, Türkçe öğrenen Arap öğrenciler açısından dil öğrenim sürecini olumsuz yönde etkileyebilir.

Organ adlarıyla oluşan deyimlerin ne kadar önemli olduğunu vurgular ve bu durumu “burun, göz, el, ayak... gibi organ adlarının ve vücutla ilgili öteki adların özellikle biçim benzerliği dolayısıyla doğadaki varlıkları anlatmak üzere kullanılması, bu adlarda çok anlamlılığa yol açar” şeklinde açıklar (Aksan, 2006, s. 78-79). Türkçede organ adlarından oluşan çok sayıda deyim olduğu gözlenir. Sinan, organ adlarından oluşan deyimlerin sayısını şu şekilde vermiştir: “ağız 298, avuç 16, ayak 187, bacak 8, baş 386, burun 68, dil 155, dirsek 4, diş 31, diz 36, el 349, göbek 12, göğüs 16, göt 39, göz 344, kafa 105, kıç 23, kol 44, kulak 71, kursak 7, omuz 19, parmak 35. Toplam 2173” (Sinan, 2015, s. 221). Bu çalışma, göz, kulak ve burun organ adlarını kapsayacaktır. Ömer Asım Aksoy’un *Deyimler Sözlüğü’nde* göz kelimesiyle oluşan deyimlerin sayısı 163; Kulak 39 ve burun kelimesiyle kurulan deyimlerin sayısı ise 24’tür. Arap ülkelerinde Türkçeye duyulan ilgi günden güne artmakta, bu ilgiyi karşılayacak gerek üniversitelerde açılan bölümler gerekse açılan dil merkezlerinin sayısı giderek çoğalmaktadır. Öğretimde deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi söz varlıkları üzerinde fazla durulmamaktadır. Bu konuyla ilgili Arapçayı esas alan sadece bir doktora çalışmasına rastlanmıştır. TR Dizin, YÖK Ulusal Tez Merkezi, DergiPark Akademik, YÖK Akademik ve Millî Kütüphane veri tabanlarında “Türkçe deyimler”, “Arapça deyimler” “deyimlerde organ adları” ve “Türkçe deyim öğretimi” anahtar kelimeleriyle 2020 tarihinde yapılan taramada konuyla ilgili herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bu çalışmada, Türkçe esas alınmak suretiyle Türkçe ve Arapça arasındaki kelime ortaklığı kadar olmasa bile iki dil arasında ortak deyimlerin de bulunduğu ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda bulgular elde edildikten sonra gerek üniversitelerdeki öğretim elemanlarına gerekse de dil merkezlerindeki uzmanlara, söz konusu ortak deyimleri göz önünde bulundurmak suretiyle, deyim öğretimini kolaylaştıracak önerilerde bulunulacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada Türkçe ve Arapçada organ adları içeren deyimleri baz alarak her iki dilin arasındaki ortak ve kısmen benzer deyimler karşılaştırılıp incelenecektir. Ana dil ile

hedef dilin karşılaştırılmasından çıkan benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması öğrencilerin deyimleri öğrenmelerini kolaylaştıracaktır. Karşılaştırmalı incelemenin bu çalışmada, deyim kavram ve anlam açısından benzerlik ve farklılık yönlerini ortaya koymaya çalışılacaktır. Bu çalışmada, iki dilde (göz, kulak ve burun) organ adlarını içeren deyimler gerek aynı ifade ve anlam örtüşen gerekse de aynı anlam fakat ifadesi farklı olan deyimlerin tespiti yapılacaktır

Bu araştırmada betimsel çalışma olan tarama modeli kullanılmıştır. “Tarama modeli, geçmişte ve hâlen var olan durumu ve özellikleri olduğu gibi betimlemeyi, açıklamayı amaçlayan araştırma yaklaşımlarından biridir. Bu modelde, araştırmaya konu olan birey, olay ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Olanları değiştirme ya da etkileme gibi bir durum söz konusu olamaz” (Karasar, 2006, 77).

Varsayımlar

Bu araştırma, Arap dünyasındaki Türkçe öğretiminde kullanılan kitaplarda yer alan deyimlerin yeterli olmaması ve eğitim sürecini kötü etkilemesinden hareketle yapılmaktadır.

- Ortak kültürel dil unsurlarının öğrenimi, öğrencilerin öğrenim süreçlerini kolaylaştıracaktır ve onlara yol gösterici olacaktır.
- Türkçe ile Arapça arasında (özellikle Mısırda konuşulan Arapça) ile ortak kültürel öğeler vardır ve her dilde de insan başında yer alan organ adlarıyla ilgili deyimler çoktur.
- Bu deyimlerin öğrenilmesi Türkçe iletişimi olumlu yönde etkileyecektir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma:

- Modern dönem Arapça ve Türkçe deyimlerle sınırlandırılmıştır.
- Ayrıca deyimlerde göz, kulak ve burun gibi organ adlarından oluşan deyimlerle sınırlandırılmıştır.

1. BÖLÜM

TÜRKÇE VE ARAPÇADA DİL VE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ

Bu bölümde ilk olarak, Arapça ile Türkçe arasındaki ortak noktalara değinilecektir. Ardından , deyim, atasözü, kalıp sözler, ikilemeler ve deyimdeki söz sanatlarından bahsedilecektir. Yabancı dil öğretiminde deyim öğretimi, organ adlarından oluşan deyimlerdeki evrensellik ve son olarak Ortak Çerçeve Metninde deyimlerin hangi düzeyde öğretilmesi gerektiği konusu ele alınacaktır.

1.1.ARAPÇAYLA TÜRKÇENİN TARİHSEL ETKİLEŞİMİ VE BU ETKİLEŞİMİN MİSİR LEHÇESİNE ETKİSİ

Bilindiği üzere Araplarla Türkler arasında uzun ve eski tarihlere dayanan ortaklık ilişkisi vardır. Bu ortaklık ilişkisi Araplarla 1250 yıl sürmüştür. Arap ülkelerinden biri olan Mısır ile Türkiye arasında 500 yıllık ilişki vardır. Mısır lehçesinde İngilizce, İtalyanca, Fransızca, Kıbtice, Yunanca ve Türkçe kelimeler vardır. Mısır ile Türkiye arasındaki ilişki dokuzuncu yüzyıldan başlayıp on altıncı yüzyıla kadar sürmüştür. Bu süre içerisinde iki ülke arasında kültür alışverişi dolayısıyla din, edebiyat, mimarî, dil ve sanat gibi pek çok alanda etkileşim olmuştur. Türklerden Mısırlılara kalan kültürel izlerden bazıları hamam, han ve sebil gibi motiflerde görülmektedir. Dil etkileşimine bakıldığında da Arapça ile Türkçe arasında pek çok ortak kelime vardır. Bu ortak kelimelerin sayısı yadsınamayacak kadar çoktur. Türkçedeki kelime ve kavramların %28'i Arapça kökenlidir. Günlük hayatta Türkçeden Arapçaya geçen kelimelerin sayısı ise 1000-1500'dür (Artun, 2009, s. 2). Özellikle 1805-1922 yılları arasında pek çok Türkçe kelime Mısır lehçesine geçmiştir. Mısır lehçesinde avanta (aldatma) baza şey (bozmak) bişavra (tebeşir tozu silmek için paçavra) gibi örnekler görülmektedir. Her dilin konuşulduğu ülkede standart dil dışında halk aralarında anlaşmak için kullanılan bir lehçe vardır. Mısır lehçesinde (Ammice) yani halk dilinde 470 Türkçe kökenli kelime bulunmaktadır (Yıldız, 2010, s. 37) . Kaşgarlı Mahmut tarafından Araplara yönelik yazılan Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserin yazılmasının başlıca sebebi Arapların Türkçe öğrenmeleri içindir. Bilindiği üzere Kaşgarlı'nın eseri, Araplara yönelik olduğu için Arap alfabesiyle yazıya

geçirilmiştir. İki dilin alfabetine bakıldığında 18 Türk harfi Arap harfiyle birebir eşleşmiş ve ardından da bunların dışında kalanlara değinilmiştir. Fakat eşlemede kullanılan harfler Türk harfleridir. Kaşgarlı'nın eserinde izlenen yöntem bakıldığında 5 temel özellik göze çarpmaktadır:

1. Medreselerde uygulanan yöntem aykırıdır. Genelden parçaya değil, parçadan genele doğru gitmektedir.
2. Dil öğretiminde örnekler günlük hayattan, atasözlerinden ve manzum eserlerden alınmıştır.
3. Türk kültürü ön planda görülmektedir.
4. Tekrarın önemi vurgulanmaktadır.
5. İki yıl içinde üç kez yazıp dördüncüsünde kesin olarak ışığa çıkartmıştır. (Adıgüzel, Bahar 2010, s. 28-29)

1.1.1. İki Dilin Mensup Olduğu Dil Aileleri ve Gruplarına Bir Bakış

Ural- Altay dil ailesine mensup olan Türkçe bitişimli, eklemeli veya iltisaklı dil grubuna girmektedir. Bu dil grubunda kelimenin kökü değişmez. Kelimeye ekler eklenerek anlamında ve şeklinde değişiklikler yapılır. Bu dil grubunda en belirgin özellik, kökü sabit olduğu için kelimenin asıl halini hatırlatacak izler bulunmaktadır. Bu tür diller, ön eklemeli ve son eklemeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Türkçe, Ural- Altay dil ailesinin Altay koluna mensup olan son eklemeli bir dildir. Arapça ise Sami- Hami dil ailesine ait olup bükümlü, çekimli veya tasrifli dil grubuna girmektedir. Bu tür dillerde hem kök hem de anlam değişmektedir. Kelime türetimi sırasında çoğu zaman kelimenin kökü değişerek yeni bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu dillerin bir kısmında kökün değişmesi sebebiyle o kelimelerin eski halini hatırlatacak bir iz kalmamaktadır. Bu yönü ise Hint- Avrupa dillerine benzetilmektedir. Fakat Hami- Sami dillerinin Sami koluna mensup olan Arapçada kelimelerin asıl kökünü hatırlatacak sesler bulunmaktadır. (Tuncer, 2010, s. 44-45)

1.1.2. İki Dilde Benzer Kavramların Önemi

Deyim, “Deyimler dilin kendine özgü anlatım biçimini ifade eden önemli göstergelerdir. Toplumun yaşayışından, inançlarından, gelenek göreneklerinden çıkan türlü bilgiyi, düşünceyi yansıtan deyimler genellikle gerçek anlamlarının dışında kullanılan, birden çok kelimedenden kurulmuş kalıp sözler” olarak tanımlanır (Güzel, 2016, s. 134). Her milletin kültüründe deyim önemli bir yer tutarak o milletin yaşam biçimi, düşüncesi ve dünya görüşünü yansıtmaktadır. O milletin kültüründe önemli bir yer tutan deyimler yaygınlaşıp kalıplaşmış duruma gelmişlerdir. Böylece kültürel nitelikleri taşıyarak o millet hakkında bilgi verme özelliğine sahip olur. Bazı deyimler din inancından doğmaktadır. İslam inancından doğan “cehennem” kavramı genellikle kötü bir iş yapan kişinin ceza göreceği son durak olarak bilinmektedir. Örneğin; “cehennem azabı” deyiminde görülmektedir (Gökdayı, 2015, s. 43-44). Mısır ile Türkiye ortak dine sahip olduğu için cehennem kavramı iki dilde de bulunmaktadır. Arapçada “kızıl cehennem” deyimini cehennemin ne kadar korkunç bir yer olduğunu ifade eden bir deyimdir (Davut, 2003). Kültürün başka bir boyutuna bakıldığında Türklerin kültüründe “at” kavramının çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Gerek tarih gerekse de dil kaynaklarında “at” ve “savaş”, günlük hayatta çok önemli bir yere sahiptir. Deyim ve atasözü gibi söz kalıpları, kültürün ve toplumun tecrübelerinin birikiminden çıkan ürünlerin mahsulüdür. Dolayısıyla Türkçede “at” kavramının deyim ve atasözü gibi söz varlıklarında sıkça geçtiği görülmektedir. “Atı alan Üsküdar’ı geçti” deyimdir. “Ata da soy gerek, ite de” atasözüdür. Arap kültüründe ise, “deve”nin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bilindiği üzere Arapların yaşadığı coğrafyanın büyük bir kısmı çölden oluşmaktadır. Bu çöl ortamındaki açlığa, susuzluğa ve inanılmaz sıcaklığa en elverişli binek hayvanı, Araplar tarafından “çöl gemisi” olarak adlandırılan devedir. Türkçe deyimlerde atın tuttuğu yer ne ise Arapça deyimlerde de devenin tuttuğu yer odur. Örneğin; “Ne dişi devesi ne de erkek devesi var” Türkçe karşılığı ise “o taraklarda bezi olmamak” deyimidir (Doğru, 2011, S. 92-93).

1.1.3. Arapça İle Türkçe Arasındaki Benzerlik ve Farklılıkların Öğretimine Etkisi

Aksan, bir dilden diğer bir dile geçen kelimeleri “yabancı sözler” başlığı altına alıp ikiye ayırmıştır; yerleşmiş sözcükler: Bir dilden başka bir dile geçen sözcükler, o dilin sesleri ve kurallarına uyarak değişikliğe uğrayan sözlerdir. “Divar” kelimesi Farsçadan Türkçeye

geçtikten sonra “duvar” olmuştur. Bir başka örnek, Arapçadan Türkçeye geçen “sandûk” kelimesi Türkçeye “sandık” olarak geçmiştir. Bazı yabancı sözcükler ise, herhangi bir değişikliğe uğramadan olduğu gibi kalmıştır. Örneğin; “lokomotif” ve “devalüasyon” kelimeleri Fransızcadan Türkçeye geçip olduğu gibi yerleşmiştir. Bu tür ortak yönlere rağmen gerek şekil gerekse anlam bakımından değişikliğe uğrayan yapılar öğrencilerin dili öğrenmesinde zorluk yaratmaktadır (Aksan, 2015, s. 35). Arapçadan Türkçeye Anlam ve Telaffuz Kaymasıyla Geçen Sözcükler:

Kelime	Arapçada Anlamı	Türkçede Anlamı
Gayret	Kıskanma	Çalışma, çaba, çalışma isteği
Hala	Teyze (annenin kız kardeşi)	Babanın kız kardeşi
Harbi	Savaşla ilgili, cengâver	Doğru, hilesiz, açık
Hasret	Şiddetli üzüntü, tasa, keder	Özlem
Hatıra	Akla gelen, görüş	Anı, yadigâr
Hayran	Sıkıntılı, şaşkın, ne yapacağını bilmeyen.	Çok beğenen, uçuk
Herif	Meslek arkadaşı, müşteri	Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse, adam, evin adamı.
Heves	Bir tür delilik, geri zekâlılık	İstek, eğilim, arzu, şevk
İhtiyar	Seçmek, tercih etmek	Yaşlı, kocamış olan, pîr-i fani (kimse), genç karşıtı
Kasvet	Kötü davranmak, merhametsizlik	Sıkıntı, iç sıkıntısı
Maaş	Emekli	Aylık
Müsaıt	Yardımcı, asistan	Uygun, elverişli

(Hattatioğlu, 2016, s. 272-273)

Yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi iki dilde ortak kelimelerin bulunmasına rağmen, hem kelimelerin anlamı hem de telaffuzu değişikliğe uğramıştır. Üstelik bazı farklı anlama gelen kelimeler, öğrencilerin dili öğrenmesinde ciddi bir sorun yaratmaktadır.

Arapça ile Türkçe arasında birçok ortak kelime olduğunu belirtmiştik. Fakat bu kelimelerin telaffuzu hemen hemen aynı olduğu halde anlam değişikliğine uğramıştır. Arapçadan Türkçeye geçen “hasret” kelimesi Arapçada “üzüntü” anlamına gelirken Türkçeye geçtikten sonra “özlem” anlamına gelmektedir. Böylelikle Arap öğrenciler tarafından öğrenim sürecinde karşılaşılan başka bir problem yalancı eşdeğerlerdir. Demir, yalancı eşdeğeri “ilk bakışta aynı gibi olan yalancı eşanlamlı kelimeler yüzünden metin anlaşılıyor gibi görünmekle birlikte, asıl metinle aktarılan birbirinden farklı olmaktadır” diye açıklar (Demir, 1997, s. 4). Yalancı eşdeğerlilik sadece sözcük öğretiminde görülen bir sorun değildir. Aynı zamanda deyim ve atasözü öğretiminde de karşılaşılabilen bir sorundur. Aktaş, *Deyimlerde Yalancı Eşdeğerlik Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi Örneği* makalesinde yalancı eşdeğer deyimleri ele alıp tam yalancı eşdeğer ve kısmi yalancı eşdeğer deyimler olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Tam yalancı eşdeğere verdiği örnek: Tatar Türkçesinde “açık avız, yamık küz” sadece yemeyi bilen, dünyadan haberi olmayan anlamına gelmektedir. Türkiye Türkçesinde ise “ağzını açıp gözünü yummak” öfke ile sonunu düşünmeden ağzına gelen bütün ağır sözleri söylemek anlamındadır. Kısmi yalancı eşdeğer için verilen örnek: “küz yeşene buviluv” elinde olmaksızın, ister istemez gözleri dolmak anlamındadır. Türkçe karşılığı ise “gözyaşına boğulmak” çok ağlamak anlamına gelmektedir (Aktaş, 2015, s. 9-10). “Parmak ısırma” deyimini Arapça ve Türkçede aynı sözcüklerden oluşmaktadır. Fakat Türkçede “parmak ısırma”, şaşkınlık anlamına gelirken, Arapçada kıskançlık ya da kızgınlıktan ortaya çıkan bir eyleme gönderme yapmaktadır. Bir başka deyim “kanını kurutmak” Türkçede “bıktırmak” anlamındayken Arapçada “korkutmak” anlamına gelmektedir. “Kulağına küpe olmak” ise, Türkçede ve Arapçada aynı anlam ve ifadeye sahiptir. Bir durumdan alınan dersin unutulmaması gerektiğini anlatan bir sözdür. Dil öğretiminde öğrencinin, kısmi yalancı eşdeğer deyimlerle tam yalancı eşdeğer deyimleri birbirinden ayıramadığı takdirde iletişim sırasında sıkıntısı çekmesi kaçınılmaz olacaktır.

2. BÖLÜM

DEYİMİN ÖZELLİKLERİ VE DİĞER KALIP SÖZLER

“Kalıplaşmış ifade, kalıp sözler kültür içinde meydana gelerek ontolojik yapıya sahip gramatikal yapıdan ayrı olarak öğretilmesi gereken ve bir dili biliyorum demenin sınırı kabul edilebilecek kelime gruplarıdır” (Güzel, 2016, s. 137). Bu tanım; deyim, atasözü, kalıp söz ve ikileme gibi kalıp sözlerin dil öğreniminde/ öğretiminde yerini ve önemini yansıtmaktadır. Bir yabancı dili iyi derecede bilip onu kullanarak iletişim kurabilmek, yalnızca o dilin dilbilgisi ve sözcüklerinin öğrenilmesiyle mümkün olmaz. Bu iş için aynı zamanda kültürel unsurları barındıran deyim ve atasözü gibi söz varlıklarının öğrenilmesi de gerekir. Dilbilgisi ve kelimeler belli kurallara dayalı kullanılabilen dilin ögeleridir. Deyim, atasözü, ikileme ve kalıp sözler gibi yapılar dilin kurallarına her zaman uymayan söz varlıklarıdır. Bir başka deyişle kalıplaşmış sözlerin yapısı değiştirilemez. Bu tür kalıplaşmış sözlerin belirgin özellikleri vardır. Bunlar:

- Kısa yapılardır,
- Akılda kalıcı ve hatırlanması kolaydır,
- Özel bir kavram taşırlar.

Bu tür kalıp sözlerin karıştırılmasına rağmen, yapısı, kavramı, işlevi ve bağlamına bakılarak birbirinden ayrılabilir. (Gökdayı, 2008, s. 92-96)

2.1.DEĞER, KÜLTÜR VE DEYİM İLİŞKİSİ

Bir toplumun oluşumunda büyük rol oynayan başka bir unsur ise değerdir. Dil ve kültür, bir toplumun yaşam biçimini, gelenek-göreneğini, zekâ ve mizah anlayışını yansıttığı gibi değerler de o toplumunun hayata bakış açısını temsil eder. Ünalana göre “Bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak görünen; tasvip ve teşvik gören; korunmaya çalışan kabullenişlere, inanışlara” değer denir. Ünalana değerleri üçe ayırır:

- İnsani onur, sevgi, saygı ve yardım gibi değerler.
- Milli değerler vatan ve bayrak gibi
- İdeolojik değerler (devlet, şehitlik ve kahramanlık gibi) (Ünalana, 2002, s. 36)

Bu üç değerden burada bizi ilgilendiren, insani değerlerin organ adlarıyla oluşan deyimlerle ilişkisidir. İnsan, doğduğu andan itibaren daha konuşma yetisine sahip olmadan önce bile farkında olmadan temel gereksinimlerini karşılamak için beden diline başvurmaktadır. Deyimlerin kültürün büyük bir kısmını oluşturması gibi değerler de kültürün bir parçasıdır. Organ adlarıyla oluşan deyimlerin değerlerle sınıksı bir ilişkisi vardır. Bu ilişki, bir toplumun tecrübelerinin birikiminden oluşan yaşam biçiminde görülmektedir. Bu konuyla ilgili “Deyimlerin Bağlamında Bazı Organ Adlarının Toplum Değerleriyle İlişkisi” adlı makalesinde burun, baş, göz, dil, yüz ve alın adlarıyla oluşan deyimlerin bazı örneklerini ele almaktadır. Bu makalede gözün iki değeri temsil ettiği görülmektedir. Bunlar cesaret ve sevgi değerleridir. Örneğin; “gözünü daldan budaktan (çöpten) esirgememek (sakinmemek)” cesaret değerini temsil etmektedir. “Gözü gibi sevmek” ise sevgi değerini ifade etmektedir. “Burnu kırılmak” alçakgönüllülük değerini göstermektedir aynı deyim biçimi ve ifadesi Arapçada da bulunmaktadır (Öztürk, 2013, s. 2134-2135). Cesaret değerini içeren Türkçeden bir başka örnek, “gözü pek” deyimidir. Bu deyim Arapçadaki karşılığı ise kalp organından oluşan “ölü kalpli” deyimiyile ifade edilmektedir. “Parmak ısırma” deyimini hem Arapça hem de Türkçede aynı biçim ile dile getirilmektedir. Fakat Türkçede “parmak ısırma” şaşkınlık anlamına gelirken, Arapçada kıskançlık ya da kızgınlıktan ortaya çıkan bir eyleme gönderme yapmaktadır. Biçim açısından benzer ama anlamı farklı olan bu tür deyimler, Türkçe öğrenen Arap öğrenciler için öğrenim sürecinde güçlük doğurabilmektedir.

Dilin büyük bir kısmını oluşturan kültür ise, sosyoloji sözlüğü’nde “Belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik mahsulleri, davranış ve tavır tipleri sistemidir” diye tanımlanır (Ülken, 1969, s. 185). Buradan anlaşılacağı üzere; kültür doğuştan ortaya çıkan bir yapı değildir, kültür insanın yaşam sürecinde edindiği her davranış, değer ve deneyimlerden oluşan bir birikimdir. Dil ve kültür iç içedir, birbirinden ayrılmaz. Kültürsüz bir insan kimliksiz bir insandır. Kültür manevi ve maddi olarak ikiye ayrılmaktadır. Manevi kültür; dil, görenek, gelenek, ahlak, din ve folklor gibi unsurlardan oluşmaktadır. Maddi kültür ise, yemek, giyim, spor, müzik ve eğitim gibi unsurlardır (Yakıcı, 2011, s. 17). Bundan anlaşılacağı üzere kültür, hayatın her alanına girmektedir. “Dil olmazsa kültür olmaz, kültür olmazsa kimlik olmaz” (Ünalın, 2002, s. 16-17). Yukarıda belirtildiği üzere deyim ile kültür ilişkisi de iç içedir. Gökdayı, bu ilişkiyle bağlantı kurarak deyimini “bir kültürde yaygın bir şekilde bilinip kullanılan ve

anlamı kendisini oluşturan birimlerin gerçek anlamlarından çıkarılmayacak öbek veya cümleler” olarak tanımlar. Bu tanımdan anlaşılacağı gibi Gökdayı tarafından vurgulanan deyimde üç özellik göze çarpmaktadır:

- Deyimin kültürle olan ilişkisi ve kültürün yaygınlaşmasındaki rolü.
- Deyimin mecaz anlamıyla kullanılması
- Deyimin iki şekilde bulunması: ya söz öbeği ya da cümle halinde olmasıdır (Gökdayı, 2015, s. 39)

2.2.TÜRKÇE DEYİMLERDE ÜRETKEN BAZI SÖZCÜKLER

Deyimler, bir toplumun kültürü, düşünce biçimi, geleneği ve göreneği, mizah anlayışı ve anlatım güzelliğini içine alan söz varlıklarıdır. Bir dilin söz varlığının olduğu ögeler incelendiği zaman ilk bakılması gereken çekirdek unsurlardır deyimler. Bu konuda insanın odak noktası olarak alınması doğru olur. Her insanın, organlarının gereksinimlerini karşılamak için yaptığı yemek, içmek, uyumak ve yürümek gibi bir takım eylemler vardır, (Aksan, 2015, s. 34). Türkçede genel olarak insan vücudu ve organları, hayvanlar ve sayılardan oluşan kavramlardan yararlanarak deyimler türetilmektedir. Bu duruma, “göz önüne getirmek” ve “eli boş dönmek” gibi örnekler verilebilir. Hatta Türkçede göz, kulak, burun, ağız gibi organ adlarından oluşan deyimler bolluğu hemen göze çarpmaktadır. Bu tür deyimler, birçok dilde ortak ya da benzer imgelerle karşılanabilmektedir. Buna örnek olarak organ adlarından oluşan bazı deyimler karşımıza çıkmaktadır. Bu tür deyimler, ortak anlam taşıdıkları için bir dilden diğer dile çevrilirken sorun oluşturmazlar. Bir başka deyişle aynı anlam ve ifadeye sahip olan deyimler bir dilden diğer bir dile aktarılabilir (Topçu, 2018, s. 136). Türkçede organ adlarından oluşan deyimler oldukça çok sayıdadır. Sinan, organ adlarından oluşan deyimlerinin sayısını şu şekilde vermiştir; “ağız 298, avuç 16, ayak 187, bacak 8, baş 386, burun 68, dil 155, dirsek 4, diş 31, diz 36, el 349, göbek 12, göğüs 16, göt 39, göz 344, kafa 105, kış 23, kol 44, kulak 71, kursak 7, omuz 19, parmak 35. Toplam 2173 deyim”dir (Sinan, 2015, s. 221). Topçu’nun Fransızca İle Türkçe arasında rakamlı (içinde sayı ifadesi olan) deyimlerin karşılaştırmasını yapmıştır. Yukarıda bahsi geçen deyimlerdeki evrensel işlevsellik durumu (dil evrenselleri) dillerde ortak bir özellik olarak görülmektedir. Buradan hareketle denilebilir ki bazı sayıların ifade ettiği

kavramlar pek çok dilde sabittir. Örneğin Fransızca'da sıfır rakamı partit de “zéro ya da repartir à zéro” Türkçedeki karşılığı “sıfırdan başlamak” Arapçada da aynı biçim ve anlamla kullanılmaktadır. Bir başka örnek ise Türkçedeki “solda sıfır” deyimidir. Bu deyim, Türkçede bulunduğu biçimi ve anlamıyla Arapçada da bulunmakta ve değersizliği temsil etmektedir. (Topçu, 1999, s. 176)

2.3. TÜRKÇEDE ORGAN ADLARIYLA OLUŞAN DEYİMLERİN ÖNEMİ VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Türkçede organ adlarından oluşan deyimlerle ilgili çalışmalara bakacak olursak öncelikle karşımıza Kaşgarlı Mahmut'un Arapların Türkçe öğrenmeleri için yazdığı Divanü Lügati't-Türk adlı eseri çıkmaktadır. Kaşgarlı, eserinde organ adlarından oluşan deyimlere de yer vermiştir. Bu organ adlarından oluşan deyimler şu şekilde tasnif edilmiştir:

- 11. Yüzyıldan günümüze kadar sadece fonetik açıdan değişikliğe uğrayan bazı deyimler:
  - Köz atmak (göz atmak, bakış atmak)
  - Kulakga çalın (kulağa çalınmak, duymak)
  - Mengiz yüz sargari (yüz sararmak)
  - Kaşgarlı döneminden günümüze eşanlamlılılarıyla yer değiştirerek ulaşan deyimler:
    - Baş tığ (baş eğmek)
    - Köz karık (göz kamaşmak)
    - Köz öşer (göz kararmak)
    - Kulakka çak (kulağına ulaştırmak, duyurmak)
  - Bazı deyimler ise içeriği ve anlamı değişerek bize ulaşmıştır:
  - Köz ak (gözyaşı dökmek) Kaşgarlı döneminde ağlamak anlamındayken günümüz Türkçesinde kör olmak anlamına gelmektedir. (Şahin, 2009, s. 5-7-9)

Aksan, organ adlarıyla oluşan deyimlerin ne kadar önemli olduğunu vurgular ve bu durumu “Burun, göz, el, ayak... gibi organ adlarının ve vücutla ilgili öteki adların özellikle biçim benzerliği dolayısıyla doğadaki varlıkları anlatmak üzere kullanılması, bu adlarda çok anlamlılığa yol açar” şeklinde açıklar (Aksan, 2006, S. 78-79). Organ adlarından kurulan deyimler ile ilgili bir başka çalışma da Türkçe ile Korece arasında

yapılan ve organ adlarıyla oluşturulmuş olan deyimlerin karşılaştırmasını amaçlayan bir çalışmadır. Bu çalışmada deyimler aşağıdaki şekilde bir kategorizasyona tabi tutulmuştur:

- ifade ve anlam yönünden benzer olanlar.
- Anlam yönünden benzer fakat ifadeleri farklı olan deyimler.
- İfadeleri benzer fakat anlamları farklı olan deyimler.

Bu çalışmada, baş 22, göz 22, kulak 20, ağız 19, yüz 9, burun 8, toplamda 101 adet deyim incelenmiştir. Görüldüğü üzere iki dil arasında azımsanmayacak kadar çok ortak deyim vardır (Türközü, 2004, s. 108). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İnsan Organlarını Konu Alan Türkçe ve Farsça Deyimlerin Karşılaştırılması* (Pourissa, 2018). Bu çalışmalar arasında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Araplara yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Fakat Doğru *Modern Arapçadaki Deyimlerin Dilbilimsel Açısından İncelenmesi ve Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri* adlı doktora 2004 çalışmasında Arapçadaki deyimleri ele almıştır. (Doğru, 2004)

Bu çalışma göz, kulak ve burun organ adlarından oluşan deyimleri kapsayacaktır. Ömer Asım Aksoy'un *Deyimler Sözlüğü'nde* "göz" kelimesiyle oluşan deyimlerin sayısı 163, "kulak"la ilgili 39, "burun" kelimesiyle kurulan ise 24 deyim bulunmaktadır. TDK'da ise; "göz" 207, "kulak" 45 ve "burun" 35 deyim bulunmaktadır.

2.4.KALIP SÖZLER

İkileme, deyim ve atasözü gibi kalıp sözler dilin kültürel öğelerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Atasözü akıl gücünü, deyim anlatım gücünü ve kalıp sözler ise bir toplumun kültürel ilişkilerini temsil eder. Bu üç kalıp söz, kalıplaşma durumu, yaygınlaşıp bir toplum tarafından benimsenmiş olması, gelenek, görenek ve düşünce gibi birimleri temsil etmesi gibi ortak özelliklere sahiptir. Çotuksöken, kalıp sözler yerine "bağlamsal sözler" veya "ilişki karşılama" terimini yeğlemektedir. Bunlar, günlük konuşmada yaşanan durumlarda kullanılması gereken, tıpkı atasözleri ve deyimler gibi toplumun gelenek ve göreneklerini betimleyen sözlerdir. Bir başka deyişle kalıp sözler kültürden beslenen, yaygınlaşıp toplumca hayatın her özel durumunda kullanılan, insanlar arasındaki samimiyeti artıran kalıplaşmış sözlerdir. Ölüm durumunda teselli sözü olan "Allah taksiratını afetsin", "Allah mekânını cennet eylesin" ve "Allah iki iyilikten birini versin", evlilikte tebrik için kullanılan, "Allah bir yastıkta kocatsın", Doğumda, iyilik

temenni eden “Allah analı babalı büyütsün”, yemek için veya yapılan bir işe minnettarlık gösteren “elinize sağlık”, birbiriyle karşılaşan insanların birbirine sabahleyin “günaydın”, öğlen “iyi günler” akşamleyin “iyi akşamlar”, ayrılıkta “hoşça kalın” gibi kullandıkları sözlere kalıp sözler denir. Dua ve beddua da kalıp sözlere girmektedir. Kötülük yapan birisi için “Adı sanı batsın” , “Allah belanı versin” ve “Gidişin olsun da gelişin olmasın”, birini dövene “Elin kırılsın” gibi beddualar kullanılmaktadır (Çotuksöken, 2014, s. 308-309). Güzel ve Barın ise kalıp sözleri, “Kalıp sözler, belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş klişe sözlerdir” olarak tanımlar. Yemek esnası ve sonrası “afiyet olsun”, selamlaşma, doğum, ölüm ve evlenme gibi durumlarda kullanılan söz öbekleridir. Barın, dua ve beddua da kalıp sözlerin içindedir diye ekler (Güzel, 2016, s. 132). Aksana göre kalıp sözler bir toplumun fertleri arasında kullanıla kullanıla alışkanlık haline gelmiştir. Sabahleyin insanlar birbirleriyle karşılaştığında “günaydın”, yemek esnasında “afiyet olsun”, ayrılıkta “güle güle” gibi sözlere denir. Fakat Aksan Türkçenin Söz Varlığında adlı kitabında kalıp sözler yerine ilişki sözleri terimini yeğlediği görülür. Aksan, hayatın özel durumlarında ve insanlar arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla kullanıldığı için bu terimi kullanmış olabilir. Bir başka tanımda kalıp sözlerin kültürel yönden ele alındığı göze çarpmaktadır. Kula, kalıp sözleri kültürel unsurlara bağlayarak “dilnin kültürelliğinin belirginleştiği adlandırmalar” olarak tanımlar (Kula, 1996, s. 46). Bir başka deyişle ölüm gibi durumlarda “başaşlığı” kültürel ve sosyal ilişkilerden doğan bir kavramdır. Özdemir ise, kalıp sözlerini kullanım yeri ve işlevine dayanarak şöyle tanımlar; “Ölüm, doğum, evlenme gibi özel durumlarda duygularımızı açıklamak, belirtmek için kullanılan söz öbekleridir” (Özdemir, 2000, s. 61). Bir toplumun fertleri arasında kurulan özel ilişkilerde kullanılması gelenek olmuş, duygu, düşünce ve dilekleri ifade etmek amacıyla kullanılan, en az iki sözcükten ve mecazsız tek bir kavramı karışlayan bir yapıdan oluşsan, zaman ve kişiyi gösteren ekler dışında değişmeyen bir biçime sahip olan kalıplaşmış sözlere denir (Gökdayı, 2015, s. 69). Gökdayı bu kapsamlı tanımında kalıp sözleri, gerek kavram açısından “duygu ve düşünceyi açıklayan”, gerek yapısal özellikleri “en az iki kelimededen oluşup zaman ve kişi ekleri dışında sabit bir biçime sahip olan” gerekse de kültürel yönden “bir toplumun fertleri tarafından benimsenip kullanıldığı” gibi cümlelerle belirterek ele aldığı görülmektedir. Yukarıda söz gelimi kalıp sözlerin tanımlarından bazı özellikler dikkat çekmektedir. Kalıplaşma durumu deyim, atasözü, ikileme ve kalıp sözler gibi söz öbeklerinde bulunmaktadır.

Kalıp sözler, kelime sayısı açısından atasözünden ziyade deyim benzemektedir. Yani deyim ve kalıp sözler en az iki kelimededen oluşmaktadır. Anlam açısından ise, kalıp sözlerin büyük bir kısmı mecazsız ve bir kavramı karışlamak için oluşurken deyim ve atasözü gibi söz öbeklerinin çoğunda mecazi anlatım bulunmaktadır. İşlevsel açıdan bakıldığında kalıp sözler özel bir duruma, atasözü genel bir kurala, deyim ise çarpıcı bir anlatıma göndermede bulunur.

2.4.1.Deyimin Tanımı

Kalıplaşmış ifadenin tanımında belirtildiği gibi bir dili iyi öğrenmenin/öğretmenin en büyük göstergesi sadece o dilin dilbilgisi ve kelimelerinin öğrenilmesi/öğretilmesi değildir. Dil öğrenimi; deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi derin kültürel unsurları barındıran söz öbekleriyle desteklenmelidir. Ana dili Arapça olanlar için Türkçe öğrenilirken deyim ve atasözü gibi söz öbeklerinin öğrenilmesinin zor olduğu bilinmektedir, üstelik deyim ve atasözünün içinde söz sanatları yer aldığı için (benzetme, ad aktarması, deyim aktarması vb.) öğrencilerin öğrenmesi daha zor olmaktadır. Bir başka deyişle bir dilin mecazi anlatım içeren kültür yoğunluklu söz varlığının yabancılar tarafından teorik ve pratik yönleriyle öğrenilmesi zor ve uzun bir süreçtir. Arapçada deyim ve atasözleri ile ilgili bu iki terimi birbirinden kesin bir şekilde ayıracak çalışmalar henüz yapılmadığı ya da en azından yeterli düzeyde olmadığı için Türkçe öğrenen Arap öğrencilerin söz konusu iki terimi birbirinden net bir şekilde ayıramadıkları gözlemlenmektedir. Fayid'in *Mucim Elmustalahat Eltabiriye Fi Elarabiye Elmuasara'da* deyim, birden fazla sözcük topluluğundan oluşan, konuşmada sıkça kullanılan, bu sözcüklerin ayrı ayrı anlamıyla değil bütünlüğünden ortaya çıkan yan anlamına deyim denir şeklinde tanımlanmıştır. Bu eserde yer alan deyimlerin iki ya da daha fazla sözcükten oluştuğu görülmektedir (Fayid, 2007, s. önsöz). Arapçada deyimın karşılığı "tabir, mesel veya tabir ıstılahı" sözcükleriyle ifade edilmektedir. Davut'un *Mucim Elmustalahat Eltabiriye Fi Elarabiye Elmuasara'da* ise örneklerin az bir kısmının bir kelimededen "fadfada" "içini dökmek" örneğinde görülmektedir (Davut, 2003, s. 118). Türkçede deyimın kaç kelimededen oluştuğu tartışmalı bir konu olduğu gibi Arapçada da dilbilimciler arasında bu konuyla ilgili bir birlik olmadığı görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi kimi Arapça sözlüklerde deyimın bir sözcükten kimisinde ise en az iki

sözcükten oluştuğu fikri benimsenmektedir. Türkçede ise, deyimlerle ilgili dilbilimciler tarafından yapılan çalışmalarda dilbilimcilerin iki gruba ayrıldıkları görülmektedir. Birinci grup, deyim tek sözcükten oluşabilmesinin olasılığını kabul eden dilbilimcilerdir. Bu dilbilimciler, tanımlarında genellikle ya da çoğu zaman gibi kelimeler kullanarak deyim tek sözcükten ve yan anlamıyla oluştuğunu belirtmektedirler. Aksan, deyim “Deyim, genellikle birden çok sözcükten oluştuğu gibi, nadir olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşabilir (gedikli, akşamcı, gözde ve kaşarlanmış vb.)” diye tanımlar (Aksan, 2013, s. 91).

Örnekleriyle Deyimler Sözlüğünün Önsöz kısmında deyim, “Deyimleri, anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, Genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu biçiminde tanımlayabiliriz” diye açıklar. (Yurtbaşı, 1996, s. Önsöz)

“Bir durumu veya düşünceyi, öneri ve öğüt amacı gütmeksizin çarpıcı bir şekilde betimleyen, genellikle mecazi içerikli olan, halk tarafından benimsenerek yaygın bir kullanıma ulaşmış bulunan nadiren tek, çoğunlukla da iki ya da daha fazla sözcükten oluşan, büyük oranda kalıplaşmış ve anonimleşmiş kısa ama özlü ifadeler deyim denir” (Doğru, 2004, s. 33). Bu üç tanımdan anlaşılacağı üzere deyim bir kelimedenden oluşabileceği fikrini benimseyen dilbilimciler tarafından ya doğrudan ya da genellikle kelimesini kullanarak dolaylı bir şekilde verilip tek kelimeli deyim oluşabilmesi için yan anlamıyla kullanılmasının gerektiği belirtilmektedirler.

İkinci grup ise, deyim en az iki kelimedenden oluşması gerektiği, tek kelimedenden yan anlamıyla da olsa deyim olamayacağı fikrini benimser. (Hatipoğlu, 1984) Deyimi “anlatım gücünü artırmak için, az çok mantık dışına kayan bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlere giren kalıplardır” şeklinde tanımlar. Hatipoğlu’na göre deyim iki kelimenin topluluklarından farklı bir anlamın doğmasıyla ortaya çıkan söz kalıplarıdır. Deyim, tek bir kelimedenden oluşamaz diye belirterek bu kelime yan anlamıyla kullanılsa da deyim olamaz fakat bu kelimenin anlamı çoğalmış olur diye ekler.

“Deyimler, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir kavramı daha etkili anlatmak, anlatımı daha da güzelleştirmek için kullandığımız; çoğu, öz anlamlarının dışına çıkmış, en az iki sözcüğün birleşip kalıplaşmasıyla oluşmuş sözlere deyim denir”(Aydoğan, 1999, s. 4). Aydoğan, tanımında deyim kavram yönüne odaklanarak anlatım güzelliği ve etkililiğini

artırmak amacıyla en az iki kelimededen oluşan söz birliklerine deyim dendiğini belirtmektedir. Aksan, “Bir kavramı veya olayı anlatmak amacıyla birden çok kelimenin bir araya gelmesinden oluşan söz kalıplarıdır” diye açıklar. Deyimin bir kelimedenden değil iki kelimedenden oluştuğu fikrini yeğler . (Aksan, 2014, s. 97)

Bahsi geçen tanımlara bakıldığında göze çarpan ortak noktalar vardır. Örneğin;

- Kalıplaşma durumu
- Mecaz (yan anlam)
- Çekicilik ve çarpıcılık, anlatımın gücünü artırma
- Anonimlik
- Kısa ve özlü olma durumu
- Bir duruma ait olma.

Tanımlar arasında ne denli benzerlik görülse de dilbilimciler arasında deyim tanımıyla ilgili birlik olmadığı görülmektedir. Bir başka deyişle kimi, deyim bir kelimedenden oluştuğu fikrini benimserken kimisi iki kelimedenden oluştuğu fikrinde ısrar eder. Kimi, dolaylı bir şekilde genellikle kelimesini kullanarak deyim bir ya da iki kelimedenden oluştuğunu söylemektedir kimisi de bunu kendi tanımında belirtmeyip tarafsız kalmıştır. Bütün bunlardan deyim öğretiminin ne kadar zor ve karmakarışık bir konu olduğu anlaşılabilir. Deyim tanımına dair Arapça kaynaklara bakıldığında deyim ile atasözünün çoğu zaman karıştırıldığı fark edilir. Bir başka husus deyim ve atasözü konularında yeteri kadar çalışma bulunmamasıdır.. Yakup’a göre deyim, Meseli, kısa anlatım biçimi, belagatli, kullanımı yaygınlaşmış, bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılmış ahenkli sözlerdir (Yakup’tan, AKT Hamzavi, 2006, s. 6). Bu tanımda deyim bazı özelliklerinden bahsedilmektedir örneğin deyimler;

- Belagatli,
- Yaygınlaşmış,
- Benzetme anlatımına başvuru,
- Kalıplaşmış,
- Çarpıcı ve mecazlı anlatımlardır.

Yusuf’a göre deyim, iki ya da daha fazla sözcükten oluşan, bu sözcüklerin toplam anlamlarından çıkan anlama denir. Bazı deyimlerde değişiklik yapılabilmesine rağmen deyim söz dizimi değiştirilemez ve deyimdeki kelimelerin yerine eş anlamlıları

getirilemez. Deyimler kelimesi kelimesine çevrilmez fakat başka dillerde deyimsel karşılığı bulunur. Deyimler bir milletin tecrübelerinin özeti, kültürü ve düşüncesinin aynasıdır. Bahsi geçen deyim tanımında deyim özellikleri de yer almaktadır (Yusuf, 1997, s. 158).

2.4.2.Deyimin Özellikleri

Bir başka husus, dilbilimciler tarafından ortaya konulan deyim özellikleri, kimisi deyim genel özellikleri kimisi yapısal özellikleri kimisi de biçim ve kavram özelliklerini ele alarak tanımlamıştır. Hatipoğlu, deyimleri yapı yönünden ele alarak deyim atasözünden yapısal farklılıklarını şöyle belirtmektedir:

Vecihe Hatipoğlu	<p>Deyimi atasözünden ayıran en belirgin özellik, ya cümle halinde ya da söz öbeği şeklinde anlatım gücüne dayanarak kullanılmasıdır. Atasözü ise cümle halinde olup en az bir cümleden en fazla iki cümleden oluşmaktadır. Deyimin yapısal özelliklerine bakıldığında şunlara dikkat edilmelidir:</p> <p>Bilindiği üzere deyimler atasözünden daha esnek yapılardır. Fiil ve isim çekimleri eklenerek değişikliğe uğramaktadır. Yüklem olan deyimler her zaman fiil kipleriyle kullanılır. Bunu “kaş yapayım derken göz çıkardım” örneklerinde görmekteyiz. Deyimler tıpkı atasözleri gibi kalıplaşmış söz öbekleridir. Yukarıda belirttiğimiz gibi deyim atasözünden daha esnek yapılar olup çekimlenme eylemine uğramaktadır, fakat atasözlerine nazaran kalıplaşmış olan deyimler az sayıda olsa kalıplaşmış olan deyimler çekime girmez “tut kelin perçemini” ve “ayıkla pirincin taşını” örneklerinde görülmektedir. İsim kipleri ise, deyimlerde iyelik ekinin de kullanıldığı görülmektedir “eli açık”, “eli sıkı” ve “baldırı çıplak” örnekleriyle açıklanabilir.</p> <p>Bazı deyimler cümle halinde değil, cümle içinde yer alır. Bu tür deyimler çekimlenme eylemine uğramamaktadır “iki</p>
------------------	---

	<p>dirhem bir çekirdek”, “nohut oda bakla sofa” “balık kavağa çıkınca gibi” örneklerdir. Cümle halinde olmayan deyimler ise, çekime girdiği görülmektedir. “iki eli kanda olsa, “darısı başına” ve “gözün aydın gibi” örnekler kullanılmaktadır.</p> <p>Bahsi geçen özellikler, deyim ile atasözünün özelliklerine bakıldığında, atasözlerinin iki, üç anlatım biçimiyle kullanılırken, deyim ise yapısal özelliklerinin yelpazesi daha geniştir. Çünkü atasözü akıl gücüne dayanmaktadır. Deyim ise anlatım gücüne dayandığı için kullanım alanı ve çeşitliği daha fazladır.</p>
--	---

(Hatipoğlu, 1964, s. 468)

Aksoy deyimi,“ Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları” olarak tanımlar (Aksoy, 1984, s. 49). Aksoy, atasözleri ile deyimler biçim açısından birbirine benziyor olabilir, fakat deyim ile atasözü birbirleriyle ne denli karıştırılırsa karıştırılsın kavram yönünden öyle bir ortak yönleri olmayıp ikisi birbirleriyle karıştırılmamalı diye açıklar. Atasözü ise büyükler ve ataların yaşamış oldukları tecrübelerin mahsulüdür. Bu tecrübelerden elde edilen tavsiye ve ibretlerin birikimine atasözü denir. Atasözünün deyimden ayırt edilebilmesi, yapının amacına bakılarak da gerçekleşebilir. (Aksoy, 1984, s. 37). Aksoy deyimleri biçim açısından ikiye ayırdığı gibi kavram açısından da ikiye ayırmaktadır:

- Sözlüklerde gerçek anlamıyla geçmeyen yan anlamıyla geçen sözler. Devede kulak”, “başı başına”, “çantada keklik” ve “püsküllü bela gibi” örnekleriyle izah eder.
- Sözlüklerde gerçek (düz) anlamıyla geçen sözler: “çoğu gitti azı kaldı”, “adet yerini bulsun”, “kimi kimsesi yok” ve “özü kabahatinden büyük” gibi örneklerdir. Yukarıda Aksoy tarafından belirtildiği gibi deyim ile atasözü kavram yönünden ayrılmaktadır. Deyimin kavram özelliklerine bakıldığında şunlar fark edilmektedir:

Ö.A.A	<ol style="list-style-type: none"> 1. Deyimler, içinde kural ve yargı taşımaz 2. Hoşa giden anlamlara sahip olan deyimler atasözleriyle karıştırılmaktadır. Örneğin; “işleyen demir ışıldır atasözü” ve
-------	---

	<p>“bugünkü işini yarına bırakma” atasözüdür. Yargı ve kural içermeyen “atı alan Üsküdar’ı geçti” deyimdir. Fakat kavram göz önünde bulundurularak atasözünün deyimden ayrımı yapılabilir.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Deyimlerin belirgin özelliklerinden biri olan çekicilik ve çarpıcılık, bir olayı veya bir kavramı anlatmak için olağanüstü ifadelerle başvurulur. 2. Deyim ile atasözünün karıştırılmasının bir başka sebebi, bazı kalıp sözler bağlama göre ya deyim ya da atasözü olma olasılığı vardır. Örneğin; “çam sakızı çoban armağanı” örneği, eğer fakir birinin hiç bir zaman pahalı bir hediye alamayacağı ve hediye niteliği fiyatında değil hediyeleşme kavramında ise o zaman atasözüdür. Fakat verilen hediye değeri yüksek olmasa bile ve onun verilmesi için biri tarafından elden gelen yapıldığının anlamına geliyorsa o zaman deyim olarak yorumlanabilir. 3. Bir yapıda fiilde değişiklik yapmak suretiyle deyimden atasözü veya atasözünden deyim türetilebilir. Çekimlenme eylemine elverişli olan bazı atasözlerinden deyim türetmek mümkündür: <ol style="list-style-type: none"> 1. Ayağını yorganına göre uzat (atasözü) 2. Ayağını yorganına göre uzatmak (deyim)
--	--

(Aksoy, 1984, s. 39-41)

Bahsi geçen deyimlerin tanımları ve özelliklerinden her tanımında kalıplaşma, çekicilik, anlatım gücü ve mecaz özelliklerinden bahsedildiği görülmektedir. Bundan hareket ederek deyim şöyle: Bir millet tarafından kamuca benimsenmiş soyut bir olay, durum veya duyguyu somutlaştıran, o milletin yaşayış biçimini ve kültürünü yansıtan, genellikle gerçek anlamından kayan, çoğu zaman mecaz anlam taşıyan, en az iki kelimedenden oluşan, etkileyici, dikkat çekici, akılda kalıcı, öz ve kısa sözler olarak tanımlanabilir.

2.4.3.Deyimde Söz Sanatları

Deyimin her tanımında mecazi anlatımın vurgulandığı görülmektedir. Bundan hareket ederek bazı mecaz türlerine değinilecektir. Doğru, deyimlerde yer alan söz sanatlarını ele almaktadır. Doğruya göre mecaz “bir sözcüğün, temel anlamın çerçevesini aşarak ancak

kabul edilebilirlik sınırları içinde kalarak kazandığı ve genellikle de temel anlamla bir şekilde bağlantılı olan yeni anlamlarına denir” (Doğru, 2004, s. 40). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere mecaz tıpkı deyim gibi kabul görmüş, yaygınlaşmış ve temel anlama bağlı olarak yan anlam doğmasından ortaya çıkan bir sanat türüdür. Mecaz kavramından doğan söz sanatlarının yelpazesi geniştir. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Teşbih= Benzetme
- İstiare= Eğretileme= deyim aktarması
- Mecaz-ı Mürsel= Ad Aktarması
- Kinaye= Değınmece

Mecaz kavramının içerdiği söz sanatlarına değınmeden önce mecaz türlerini gözden geçirmemiz doğru olur. Mecaz türleri kullanım derecesi üçe ayrılmaktadır:

Ölü Mecaz: Bir sözcüğün toplum tarafından yan anlamıyla yaygınlaşıp kullanılarak asıl anlamını yitirerek unutulmasına ölü mecaz denir.

Kanıksanmış Mecaz: Bir mecazi kullanımın farkında olmadan kullanılması farkında olunmadan alışılmış duruma gelmesidir. Bir başka deyişle yan anlamının temel anlamıyla kaynaşıp birlikte kullanılmasıdır. Ölü mecazda en belirgin özellik, temel anlamını yitirmemesidir. Örneğın: çekmek, fotoğraf çekmek, birinden çekmek ve arabayı çekmek örneklerinde çekmek gerek düz gerekse yan anlamıyla kullanılmaktadır.

Diri Mecaz: Diri mecazın belirgin özelliğı, yer aldığı şiir ve deyimlerde kendisini gösterip şok etkisi yaratmasıdır. Genellikle deyim ve şiirlerde nadiren atasözlerinde bağlam içinde bulunmaktadır. Deyimlerin çoğunda kullanılan mecaz, kanıksanmış ve diri mecazlardır. Diri mecaz, kanıksanmış mecaza göre daha çok şok etkisi yaratır.

- Duvara yaslanmak (temel anlam)
- Dine yaslanmak (kanıksanmış)
- Yalnızlığa yaslanmak(Diri mecaz) (Doğru, 2004, s. 40-42)

Mecaz kavramı ve mecazdan doğan söz sanatlarının büyük bir kısmında yer alan somutlaştırmayı Aksan, “Bir durumu, bir olayı, bir davranışı dile getirmek üzere birden çok göstergenın bir araya getirilmesiyle oluşan deyimlerde soyut şeylerin anlatımı için somutlaştırmaya başvurularak çok canlı, etkili bir anlatım gerçekleştirilir” diye tanımlar (Aksan, 2006, s. 67). Bir başka deyişle anlatılması zor ve güç olan durum ve olayları en iyi anlatma yolu somutlaştırmadır. Somutlaştırma, Türkçe deyimlerde önemli bir yer

tutmaktadır. Somutlaştırmada, bitki, hayvan, yemek adları vb. somut şeylerin bazen insanın fiziksel ve ruhsal özelliklerini betimlemek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Somutlaştırmada İnsanın fiziksel özelliklerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir. “Kaş yapayım derken göz çıkarmak” örneğinde kaş ve göz organ adlarına başvurulduğu görülmektedir. Bahsi geçen deyimın anlamı düzeltilmesi gereken bir durumun birinin tarafından düzeltilmeye çalışılırken onun tamamen bozulmasından bahsedilmektedir.

2.4.3.1. Benzetme (Teşbih)

Aksana göre benzetme; bir nesne veya olayın özelliğini pekiştirip canlı bir duruma getirerek anlatmak için başka bir nesne ya da olayın özelliğinden faydalanarak onu hatırlatma yoluyla anlatım biçimine denir. (Aksan, 2006, s. 61)

Benzetme sanatının yer aldığı deyimlerin büyük bir kısmında “pişmiş kelle gibi” deyiminde “gibi”, “eşekten düşmüş karpuzda dönmek” eyminde “dönmek”, “kuşa benzemek” deyiminde “benzemek” gibi kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. (Aksan, 2014, s. 99). Doğru, her benzetme mecaz anlatımı taşımayabilir diyerek şu örnekleri vermektedir; “Ali, Ahmet gibi çalışandır” dendiği zaman teşbih unsurları bulunmaktadır. Fakat mecaz anlatımı yoktur. Bir başka örnek ise; “Murat arslan gibi kükreyerek rakibinin üstüne atıldı” cümlesinde hem teşbih unsurları hem de mecaz anlatımı bulunmaktadır. Bu tür söz sanatının açıklığa kavuşturulması için benzetme unsurları ve türlerine değinmekte fayda vardır. Benzeyen ve kendisine benzetilen benzetmenin temel öğelerini oluştururken, benzetme yönü ve benzetme edatı olmasa da benzetme oluşmaktadır. Örneğin; “kaşları yay kirpikleri oktur benim yârimin” örneğinde sadece benzeyen “kaşları- kirpikleri” ve kendisine benzetilen “yay- oktur” unsurlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu tür benzetme sanatına güçlü benzetme denmektedir. Güçlü benzetme en güçlü ve özlü benzetme türlerinden sayılmaktadır. (Doğru, 2004, s. 45-46). Bir başka söz sanatı aktarma yoluyla kullanılan söz sanatlarıdır. Aksan, Aktarma türlerini üçe ayırır:

1. Organ adlarının ve insan niteliklerinin doğaya benzetilmesi.
2. Doğayla ilgili bazı nesnelere insana benzetilmesi
3. Duyular ile ilgili bazı kavramların aktarılması.

Bundan organ adlarıyla oluşan deyimlerin ne denli önemli ve çok olduğu anlaşılabilir. Bir duyguyu, düşünceyi ya da bir konuyu anlatırken el, kol, ayak veya baş ya da beden hareketlerinin tamamına jest denirken, bir duyguyu, düşünceyi ya da konuyu kaş, göz, ağız, yüz hareketleriyle anlatmaya da mimik adı verilmektedir. Yani jest ve mimikler, yüzle ve vücudun diğer organlarıyla yapılan eylemlerdir. Bir başka deyişle her toplumda sorulan bir soruya ya olumlu ya da olumsuz bir cevap vermek için jest ve mimiklere başvurulduğu görülmektedir. Türkçede jest ve mimik ile bir kavramı somut hale getirmek için bazı deyimlerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; şaşkınlığı belirtmek için “parmak ısırma”, utanma durumunu betimlemek için “yüzü kızarmak” ve birinin razı olduğunu anlatmak için “ses çıkarmamak” gibi deyimlerin kullanıldığı görülmektedir.

Jest ve mimiklerle ilgili ifadelerin bir insandan diğerine değişmesinin olasılığı çok azdır. Bir başka deyişle yukarıdaki deyimlerde birinin yüzü kızardığında yüzünün kızarmasının iki sebebi olabilir; bu da ya utanma ya da kızma duygusuna kapılmaktır. Ses çıkarmamak ise Türkçede olduğu gibi Arapçada da kabullenmek ya da karşı çıkmamak anlamına gelmektedir. (Aksan, 2013, s. 100-101)

2.4.3.2.Deyim Aktarması (İstiare)

Benzetmenin ikinci (bir üst) kademesi ise deyim aktarmasıdır. Benzetme içeren deyimlerin çoğunda “gibi”, “dönmek” ve “benzemek” gibi sözcükler yer alırken deyim aktarmasında betimlenen nesnenin sadece adı yer alır. Örneğin “ömür törpüsü” sıkıntı ve eziyet çektiren insanların sıfatıdır (Aksan, 2006, s. 62). Deyim aktarmasının unsurlarına bakıldığı zaman benzetmeden şu farklılıklar görülmektedir; teşbihin temel öğeleri benzeyen ve kendisine benzetilen iken deyim aktarmasında (istiare/iğretileme) bu temel öğelerden sadece biri bulunur ve diğerinin fonksiyonunu üstlenir. Bir başka deyişle benzeyen, kendisine benzetilen yerine geçebilir veya kendisine benzetilen, benzeyen görevini üstlenebilir (Doğru, 2004, s. 47). Aksan, deyim aktarmasını iki türe ayırmaktadır:

Açık İğretileme: doğadaki nesnelere adlarının insana benzetilmesidir. İnsanın “inatçılık” özelliğini betimlemek için “keçi” ye benzetilmesi gibi. Kurnaz ve sinsisi bir insana “tilki” denilmesi de açık iğretilemedir.

Kapalı İğretileme: Açık iğretilemenin tam tersi, insanlar ile alakalı olan kavramların adlarını, doğadaki varlıklara benzetmek için kullanılan bir söz sanatıdır. Örneğin;

Boğaz, yaka ve ayak gibi (Aksan, 2013, s. 90)

2.4.3.3.Ad Aktarması (Mecaz-i Mürsel)

Anlatılması gereken kavramı doğrudan dile getirmeden bir başka kavram ile arasında ilişki kurulmasıyla anlatılmaktadır (Aksan, 2006, s. 69)

Bir başka deyişle bir olayı ya da bir kavramı anlatmak için doğrudan değil birbirine benzeyen iki nesnenin arasındaki ilişkiye dayanarak başka bir kavramla dolaylı bir şekilde anlatılmasıdır. Ad aktarmasıyla ilgili örneğin ölümün yakın olduğunu vurgulamak için “bir ayağı çukurda”, doğum zamanı yaklaşmış bir kadın için “karnı burnunda”, şaşkınlık ifadesi için ise “parmak ısırarak” örnekleri verilebilir.

2.4.3.4.Kinaye (Değınmece)

Kinaye, bir kavramın hem gerçek hem de mecaz anlamlarının iç içe olduğu söz varlıklarına denir. Kinayede her ne kadar her iki anlam iç içe olsa da kastedilen anlamın mecaz olması şarttır. Aksi takdirde yani gerçek anlamın kastedilmesi durumunda o söz kinaye sanatını içermiş olmaz. “Avuç açmak” ve “alnı açık” gibi sözler kinaye sanatına örnek olarak verilebilir. Yukarıda bahsi geçen söz sanatlarının deyimlerde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Mecazi anlatım, daha önce belirttiğimiz üzere ölü, kanıksanmış ve diri mecaz olarak üçe ayrılmaktadır. Deyimlerde kanıksanmış ve diri mecazın sıkça kullanıldığı görülmektedir. Aktarma türlerinde ise organ adlarıyla oluşan deyimlerin aktarma sanatında sıkça kullanıldığı görülmektedir. Organ adlarından oluşan deyimlerin sayısına bakıldığında Türkçe deyimlerin büyük bir kısmını oluşturduğu anlaşılmaktadır.

2.4.4.Atasözünün Tanımı

Atasözü, “Atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeler sonunda vardıkları hükümleri, hikmetli düşünce, öğüt ve örnekler yoluyla veren, birçoğu mecazi anlam taşıyan, yüzyılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış bulunan, daha çok sözlü gelenek içinde nesilden nesile geçerek bize kadar ulaşan anonim nitelikli özlü sözlerdir” tanımlanabilir (Kuruolu’dan akt Özdemir, 2001, s. Sunuş). Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü’nün bu

tanımında atasözlerinin bazı özelliklerine değinildiği görülmektedir. Bir başka deyişle atasözü, eski nesillerin tecrübelerinin birikiminden doğan hükümler, hikmetli düşünce ve öğütlerdir. Atasözlerinin büyük bir kısmında mecaz anlatımı bulunmaktadır. Bir toplum tarafından benimsenip yaygınlaşmış sözlerdir. İlk söyleyeni bilinmeyen bir milletin düşüncesi, inancı, âdeti, görenekleri, zekâsı, hayali, duygusu, felsefesi ve alay biçimi gibi değerler o milletin mahiyetini oluşturduğu görülmektedir (Özdemir, 2001, s. 5-6). Fakat az da olsa bazı atasözlerinin söyleyeni bilinmektedir. Örneğin; Nasreddin Hoca fıkralarında “parayı veren düdüğü çalar” ve “el elin eşeğini türkü çağırarak arar” gibi atasözlerinin fıkralarda geçtiği görülmektedir. Bir başka deyişle bir milletin maddi ve manevi kültürü deyim ve atasözü gibi söz öbeklerinde görülebilmektedir. Türk milletinde savaş, at ve kılıç gibi kavramların önemli bir yer tuttuğu gibi, Araplarda çöl, deve, peçe ve sarık gibi kavramların, bu iki milletin deyim ve atasözlerinde bulunup kültürü ve çevresini temsil ettiği görülmektedir. Dağpınar, atasözünü; anlamı ve niteliği genelleme özelliğine sahip olan, halk tarafından ortaya çıkarılan, zamanla söyleyeni unutulmuş ve halkın ortak malı olarak herkesçe günlük konuşmada kullanılan kısa ve vecize sözlerdir şeklinde açıklar (Dağpınar, 1994, s. 12). Atasözlerinin tanımlarına bakıldığında neredeyse aynıdır. Arapçada ise Hemzevi atasözünü, doğrudan hayat tecrübelerini betimleyen, öğüt ve ibret verme amacıyla söylenen sözlerdir diye tanımlar. Atasözleri, bir millet tarafından benimsenen, ilk söyleyeni bilinmeyen, bir toplumun ortak malı olan, genel kural ve yargı içeren ve ataların sonra gelen nesillere devredilen söz varlıklarına denir. Bilindiği üzere atasözü ile deyim karıştırılmaktadır. Fakat Aksoy atasözünü “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler” şeklinde tanımlayıp deyim ile atasözünün biçim açısından benzese de kavram yönünden benzemediklerine vurguda bulunmuştur. Bir başka deyişle atasözü, yargı ve genel kural içerirken deyim anlatım gücüne dayanarak genel kural, öğüt ve hüküm gibi kavramlar içermez. Aksoy tarafından belirtildiği üzere atasözleri aklın gücüne dayanarak öğüt, ders, kural ve düstür gibi durumları bildiren sözlerdir. Aksoy, atasözlerini kavram açısından birkaç türe ayırmıştır:

1. Sosyal olaylardan ortaya çıkan gözlem ve denemelerin sonucu olan atasözleri: “Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek içer”.
2. Tabiat olaylarından doğan sözler : “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır”.

3. Sosyal olaylardan kaynaklanan atasözleri (dolaylı): “Ağlamayan çocuğa meme vermezler” ve “Sona kalan dona kalır”.
4. Deneme ve mantığa dayanan doğrudan ortaya çıkan atasözleri (öğüt- ders): “Ayağını yorganına göre uzat” ve “Bugünkü işini yarına bırakma”.
5. Gerçekler, felsefeler ve bilgece düşüncelerle yol gösteren atasözleri: “Ak akçe kara gün içindir”, “korkunun ecele faydası yoktur”.
6. Töre ve geleneklerden doğan atasözleri: “Kızını dövmeyen dizini döver” ve “Dost başa bakar düşman ayağa”.
7. İnanışlardan ortaya çıkan atasözleri: “Ananın bahtı kızına” ve “Akacak kan damarda durmaz”. (Aksoy, 1984, s. 36-37)

Hatipoğlu ise, atasözü ile deyim arasındaki ayırımın, her ikisinin yapısal özelliklerine bakılarak yapılabileceğini iddia etmektedir. Atasözlerinin büyük bir kısmında geniş zaman fiilleri geçmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, atasözü hüküm ve yargı bildirdiği için tartışmaya açık olmayan, kesinlik içeren yapılardan oluşmaktadır. “Damlaya damlaya göl olur” ve “Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır” örneklerinde geniş zamanın kullanıldığı görülmektedir. Atasözlerinin büyük bir kısmında geniş zaman olumlu şekliyle kullanıldığı gibi olumsuzu da kullanılmaktadır. O şekil de kesinlik içermektedir. Bu hususta da “Emanete hıyanet olmaz” ve “Can çıkar huy çıkmaz” örnekleri verilebilir. Atasözlerinin öğüt verme anlatımına başvurulduğunda emir kipinin ikinci şahıs çekimiyle kullanıldığı görülmektedir. “Ev al komşu alma”, “Ayağını yorganına göre uzat” ve “Anasına bak kızını al” örneklerinde öğüt ve tavsiye kavramlarını içerdiği göze çarpmaktadır. Geniş zaman ile emir kipinin aynı anda yer aldığı deyimler de bulunmaktadır; “Sakla samanı gelir zamanı” ve “Sır söyle dostuna, dostun söyler dostuna” gibi atasözleride bu hususa örnek teşkil etmektedir (Hatipoğlu, 1964) . Doğru ise, bir sözün deyim veya atasözü olup olmadığını belirlemek için o sözün amacına bakmak gerektiğini dile getirmektedir. Bir başka deyişle öğüt, tavsiye ve ibret içeren sözler atasözüdür. Deyim ise anlatılması güç olan durum, kavram veya olayı çekici ve kısa bir biçimde anlatan sözlere denir. Az da olsa yargı içeren deyimler bulunmaktadır. Fakat öğüt veren deyimler yoktur (Doğru, 2004, s. 32). Aksoy, atasözlerinin kavramsal özelliklerine değindiği gibi biçim özelliklerine de yer vermiştir. Atasözleri kalıplaşmış yapılardır. Atasözü, hep cümle halinde olup bu cümle en az iki kelimededen, en çok iki cümleden kurulan söz varlıklarıdır. Diğer taraftan bir atasözünde geçen kelimeler

eşanlamlılılarıyla değiştirilirse o söz atasözü olmaktan çıkar. Ayrıca atasözünün sözdiziminin değiştirilmesi de mümkün değildir. Örneğin; “Derdini saklayan derman bulamaz” atasözünde “derman” yerine “ilaç” kelimesi getirilemez.. Fakat bazı atasözlerinin bu kurala uymadıkları görülmektedir. Örneğin; “Denize düşen yılanı sarılır” ve “Denize düşen yosuna sarılır” örneğinde “yılan” yerine “yosun” kelimesinin geçtiği görülmektedir. Bir başka örnek “Ayağını yorganına göre uzat” ve ”Yorganına göre ayağını uzat” örneğine bakıldığında zaman kelimelerin değişmesi değil, söz dizimi sıralamasının değiştiği fark edilmektedir (Aksoy, 1984, s. 19-20-23). Atasözleri, kısa ve özlü sözlerdir. Yukarıda belirttiğimiz gibi atasözleri, en fazla iki cümleden oluşabilir fakat kelime sayısı açısından uzun olanların sayısı azdır. Deyimde söz sanatlarının yer aldığı gibi atasözünde de önemli yer tuttuğu görülmektedir. Çotuksöken, atasözlerinde deyim aktarması ve ad aktarması gibi söz sanatları ile ilgili bazı örnekler vermiştir. Deyim aktarması sanatı “Minareyi çalan kılıfını hazırlar” örneğinde görülmektedir. Ad aktarması ise “Altın anahtar her kapıyı açar” ile örneklendirilmektedir (Çotuksöken, 2014, s. 308). Fakat söz sanatlarının atasözünde deyim nispeten daha az sayıda kullanıldığı görülmektedir. Doğru’ya göre bir dilden başka bir dile atasözünün çevrilmesi mümkündür. Fakat deyim çevrilmesi hem güç bir iş, hem de çevrilince çekici ve çarpıcı anlatımını yitirmektedir (Doğru, 2004, s. 32).

2.4.5. İkileme

İkileme, Türkçede büyük bir öneme sahiptir. Aksan’ın belirttiği gibi, ikileme gibi söz öbekleri dillerin çoğunda çok az sayıda yer tutmaktadır. Fakat Türkçe, Korece ve Japonca gibi Ural Altay dil ailesine mensup olan diller ikileme konusunda zengindir. Aynı kelimenin tekrarlanmasından yararlanılarak o kelimenin eşanlamlısı, karşıtı veya benzer seslerin yan yana gelmesiyle başvurulan kalıp sözlere ikileme denir (Aksan, 2002, s. 88). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü’ne göre anlamı pekiştirmek amacıyla aynı kelimenin tekrarlanmasından yararlanılarak, bu iki kelimenin anlamları yakın, tezatlı veya sesleri birbirini hatırlatan kelimelerin yan yana gelerek kullanılmasına ikileme denir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1165). Hatipoğlu’na göre ise ikileme; “anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan

yana kullanılmasıdır”. Hatipoğlu’nun tanımında, gerek ikilemenin kavram, biçim ve yapısal özelliklerinden, gerekse de ikileminin türleri; yakın ve karşıt veya iki sözcüğün yan yana gelerek kurulan ikileme türlerinden bahsedilmektedir (Hatipoğlu, 1981, s. Önsöz). Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere dilbilimciler tarafından yapılan tanımlarda kullanılan ifadeler farklı olsa da hepsinin aynı anlama geldiği görülmektedir. Aksan, ikilemeyi üç türe ayırmaktadır:

Eşanlımlı ikilemeler: Bu türde ad, sıfat ve belirteç gibi söz öbeklerinde ya ses yakınlığı ya da aynı anlamda fakat başka dilden geçmiş bir kelimedenden yararlanılmaktadır.

- Yüz surat (farklı dil)
- Çoluk çocuk (farklı ses)

Karşıt anlamlı ikilemeler: Bu türde ise hem ses yakınlığından hem de tezatlı kelimelerin arasındaki çelişkiden yararlanılarak yepyeni kavramlar oluşturulmaktadır. Örneğin; önceden sonucu tahmin edilen bir işin “er geç” veya “eninde sonunda” örneklerinde görebiliriz.

Yansımalı İkilemeler: Bu tür de dörde ayrılır:

Belli bir eyleme, olaya veya duruma ait ikilemeler. Örneğin; küçük çocukların hoş ve tatlı konuşmalarını ifade eden “Bıcır bıcır” ikilemesidir. Ağlama biçimini anlatan “hüngür hüngür” ikilemesidir.

Çok anlamlı olan ikilemeler, birden çok durumu ifade özelliğine sahiptir. Örneğin; “çatır çatır” ikilemesi belirsizlik, kolaylık ve baskınlık bulunduğu bağlama göre farklı anlamlar verebilir.

Dereceleme: ses tonunun yüksekliğini ifade eden bu tür. “Fıkır fıkır” sıvı kaynayan ve “çıtır çıtır” yemek için kullanılan ifadeler gibidir.

Üçlü biçimler; “çın çın çınlamak”, “komur komur komurdanmak”(homur homur homurdanmak), “inim inim inlemek” ve “viyak viyak viyaklamak” gibidir. (Aksan, 2013, s. 65,68)

Yukarıda bahsi geçen ikilemelerin türlerinin ne denli çeşitli olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bazı ikilemelerin deyim olduğu görülmektedir. Bununla ilgili Aksan ikilemelerin türlerine, bir başka önemli tür (deyimleşmiş ikilemeler) daha eklemiştir. Deyimleşmiş

ikilemeler, hem deyim hem de ikileme olan deyimlerdir. Deyimleşmiş ikilemelere “Etliye sütlüye karışmamak”, “Elde avuçta (bir şey) kalmamak” ve “Yüz göz olmak” gibi örnekler verilebilir. Bu tür, üçlü ikilemeye benzemektedir. Deyimleşmiş ikilemeler, iki sesin tekrarlanmasıyla oluşmaktadır. (Aksan, 2002, s. 88)

Fakat Aksoy “Apar topar” ve “çoluk çocuk” gibi örnekler vererek aynı kelimenin tekrarlanmasından ortaya çıkan her yapının deyim olmaması gerektiğini belirtir. Örneğin: “tıkır tıkır” ve “yapış yapış” (Aksoy, 1984, s. 46). Ergin, ikilemeyi “İlaveli tekrarlar: bunlar kelime başına ilave bir unsur getirmek suretiyle yapılan tekrarlardır. İkiye ayrılır:

- Kelime başına bir ses ilavesiyle yapılanlar.
- Başa hece ilave edilenler. Hece ilave edilen ikilemelerde umumiyetle bir kısım sıfatların ilk heceleri alınır. Bu hecelerin sonuna vokkalle bitiyorsa doğrudan doğruya konsonantla bitiyorsa o konsonantları atılarak m, p, r, s seslerinden biri getirilir, meydana gelen ilk heceden doğma bu unsur ayrı bir kelime gibi asıl kelimenin önüne getirilir, böylece hece tekrarına dayanan, bir bakıma tekrar diyebileceğimiz bir grup ortaya çıkar” diye tanımlar (Ergin, 2000, s. 37).

3. BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE DEYİMLER

Dil öğretiminde bir yabancıнын düzeyi göz önünde bulundurularak kavrayabileceği kelimeler, çevresi ile bağlantılı olmasına özen gösterilmelidir. Ve bunun gerçekleşebilmesi için öğrencinin ihtiyaçlarının belirlenerek öğretilmesi gereken sözcükler kolaylığına göre seçilmelidir. Somut ile soyut bilgilerin birbirine bağlı olup, somut olanları verilmeden soyut düşüncelerin kavranılamayacağı gerçeğinden kaçınılmamalıdır. Tümevarıma dayalı bir sistem içinde Türkçe öğretmeye çalışırken deyim, atasözü ve söz kalıpları verileceği için tündengeline de yer verileceği unutulmamalıdır (Güzel, 2016, s. 251). “Bir dilin sözvarlığı denince, yalnızca, o dilin sözcüklerini değil deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, deyimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz” (Aksan, 2004; AKT.Durmuş, 2018, s. 359). Bir öğrencinin öğrenim sürecinde iletişim kurabilmesi için ihtiyaç duyduğu en temel şey sözcüklerdir. Öğrenci gereksinimlerini ifade etmek için sözcüklere başvurur. Ne denli dil bilgisi kuralı olsa da sözcük olmadan kendini ve düşüncelerini ifade edemez. Fakat sözcüklerin tek tek verilmesi olmayıp bağlam içinde ve daha büyük dilsel yapılar olan deyimler, kalıplaşmış yapılar, bileşik sözcükler ile birlikte verilmelidir (Durmuş, 2018, s. 360-361). Anlatılması güç olan durumlar somut nesnelere benzetilerek ve organ adlarının aracılığıyla gerçekleşebilir. Bu tür nesnelere başvurularak öğretime kolaylık sağlayacaktır. Özellikle İnsanın karakteristik özelliklerini yansıtan deyimler kullanılmasıyla gerçekleşebilir. Daha önce yapmış olduğumuz taramada Türkçe ile Arapça deyimlerin günlük hayatta önemli bir yere sahip olup gerek yapı gerek içerik açısından bu iki dilin, farklı dil ailesine mensup olmasına rağmen dikkat çekici benzerliklerin olduğunu tespit ettik. Deyimler, atasözü ve kalıp sözler öğretiminde yapısal ve anlamsal vb. farklılıklar öğrencilerin öğrenmesinde güçlük oluşturmaktadır. Bu güçlükleri en aza indirmenin en iyi yolu karşılaştırmalı inceleme yöntemi olacağı kanısındayız. Bu tür çalışmalar, dil kültür ilişkisine ışık tutup yeni araştırmalara ve yorumlara yol açıcı ve açıklık getirerek ilginç bir sonuç olabilir. Atasözü ile deyim yabancı öğrenciler tarafından karıştırılmaktadır. Deyimi atasözünden ayırt edebilmek için biçim, bağlam gibi özellikler göz önünde bulundurulmalıdır. “Ayağını yorganına göre uzat” sözdizimimize bakıldığında, eylemin üçüncü tekil emir kipiyle kurulduğu görülüp, öğüt

anlamını içermektedir. Bir başka ifadeyle emir kipiyle kurulan bu tür cümleler öğüt kavramını içerip atasözü olmaktadır. Fakat “ayağını yorganına göre uzatmak” mastarla biten bu tür yapılar deyimdir. Bir başka örnek “çam sakızı çoban armağanı” örneği, eğer fakir birinin hiç bir zaman pahalı bir hediye alamayacağı ve hediye nin niteliği fiyatında değil hediyeleşme kavramında ise o zaman atasözüdür. Fakat verilen hediye nin değeri yüksek olmasa bile ve onun verilmesi için biri tarafından elden gelen yapıldığının anlamına geliyorsa o zaman deyim olarak yorumlanabilir (Aksoy, 1984, s. 40-41). Özellikle erek dil, ileri düzeyde o dili incelikleriyle ve tüm gerçekleriyle bilinmesi iletişimi kolaylaştırıp zevkli kılacaktır. Öte yandan kimi deyimlerin bilinmemesi iletişimi kötü yönde etkileyip birtakım yanlış anlaşmalara yol açabilir. Özellikle Arap veya Türklerin karakteristik özelliklerini içeren deyimler. Dolayısıyla dil bilimcilerce deyimler başlangıç seviyede öğretilmelidir. Fakat öğrenmekten ziyade ilk aşamalarda bu tür söz öbekleriyle öğrencilerin karşılaşması deyimlerin öğretiminde faydalı olacaktır (Topçu, 2001, s. 175). Koparıcı, mecazlı ve yarım mecazlı Yeni Hitit 2 Ders kitabı, Gazi Tömer Yabancılar için Türkçe B1 Ders kitabı ve Yedi İklim Türkçe B1 Ders Kitabı, B1 düzeyindeki deyimleri tarayıp tespit etmiştir. Yeni Hitit 2 Ders kitabında günlük hayatta sıkça kullanılan organ adlarından oluşan deyimlerin neredeyse her ünite de yer alıp “göze almak, göze çarpmak, diline dolanmak, kulak asmamak ve ayak uydurmak” gibi örnekler vermiştir (Koparıcı, 2019, s. 88). Gazi Tömer Yabancılar için Türkçe B1 Ders kitabı ve Yedi İklim Türkçe B1 Ders Kitabının taramalarında organ adlarını içeren deyimlerin az sayıda yer aldığı görülmektedir (Koparıcı, 2019, s. 90-91).

3.1.DİLLER İÇİN AVRUPA ORTAK ÖNERİLER ÇERÇEVESİ'NDE DEYİM ÖĞRETİMİ/ ÖĞRENİMİ

AOÖÇ dil öğretimini altı farklı düzeye ayırmıştır. A1- A2, B1- B2 ve C1- C2dir. Temel düzey kullanıcı:

A1 (Keşif ve giriş) bu düzeyde öğrencinin temel gereksinimlerini karşılayacak yalın ve kolay ifadeler anlayabilir ve kullanabilir. Kendisiyle ve başkalarıyla olan temel bilgileri (oturma yeri ve ilişkileri) anlatabilir. Fakat karşısındaki kişi öğrencinin seviyesini göz önünde bulundurarak yavaş yavaş konuşuyorsa iletişim kurabilir. A2: (Temel gereksinim) bu düzeyde aile bilgileri, alışveriş ve iş alanları ile ilgili tek, yalın ve kısa sıkça kullanılan

cümlelerden oluşan deyimleri anlayabilir. Alışagelen konular üzerinde yalın ve dolaysız bilgi alışverişinde bulunarak basit ve bildik çerçevesinde iletişim kurabilir. Aynı zamanda eğitimiyle ilgili dolaysız ve basit yollardan betimleyebilir.

Ara düzey kullanıcı:

B1: (Eşik düzeyi) bu seviyeye gelen öğrenci iş ve okul gibi konular ile ilgili kurulan diyaloglar standart ve açıksa anlayabilir. Öğrenci tek başına yolculuk yapabilir ve yolculuk sırasında karşılaşılan herhangi bir durum altından kalkabilir. Kendi alanıyla ilgili olan bilgileri, bir olayı, deneyimi veya projeyle gerçekleri kısa cümleler anlatabilir. Aynı zamanda deyim öğretiminde bu düzeyde başlamaktadır. B2: (Bağımsız konuşucu) bu düzeyde öğrenen uzmanlık alanıyla ilgili daha teknik ve karışık bilgiler ve konuları anlayabilir. Bu dilin konuşucusuyla telaşlanmadan rahat ve doğal bir şekilde konuşabilir. Geniş bir konu dizisi kendini açık ve detaylı bir biçimde görüş ve düşüncelerini dile getirebilir.

İleri düzey kullanıcı:

C1: (Gerçek kullanımsal yetenek) bu düzeyde zor ve uzun olan konularının metinlerini kavrayabilir. Konuşma sırasında belleğindeki sözcükleri uzun zaman aramadan akıcı bir şekilde dile getirebilir. Mesleki ve akademik alanlarda olan konulardan esnek ve etkin bir şekilde bahsedebilir. Karmaşık konularda dizgeli bir biçimde düzenleme, ekleme ve söylem bağdaşıklığı gerçekleri denetim gücünü gösterebilir. C2: (Ustalık) okuduğu ve duyduğu her şeyi hemen hemen fazla uğraşmadan anlayabilecek bir düzeye gelmiş olacak. Farklı kaynaklarda geçen sözlü ve yazılı olguları yeniden özetleyerek oluşturabilir. Kendini doğal, kesin ve akıcı bir şekilde son derece ifade edip karmaşık konularla ilgili ince anlam farklılıklarından bahsedebilir (TELC, 2009, s. 24).

3.2. TÜRKÇE VE ARAPÇA ORGAN ADLARI İÇEREN DEYİMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Geçmişten günümüze her toplumda, özellikle Arap ve Türklerin arasında ortak tarih ve din nedeniyle organların evrensellik ve din özelliklere sahip olup birçok simgesel değerleri görülmüştür. Bu değerlerin iki millette farklı ya da benzer yönleri dildeki göstergelerden

anlaşılabilir. Topçuya göre kural dışı yapı açısından deyimlerin büyük bir kısmı bugün kullanımdan çıkıp Arapça ve Farsça sözcüklerden türetilmiştir. “İki dirhem bir çekirdek” (Arapça) eski tartı birimleri ve akşam kavil (Arapçada söz demek) gibi örnekler vermiştir (Topçu, 2018, s. 135). Organ adları içeren deyimlerde, insanın evrenle ve doğayla ilişkili olduğu için, insanın karakteristik özelliklerine gönderme yapıp bazı konularda aynı ya da benzerlik gösterebilir. Genel olarak deyimler insan vücudu ve organları ve hayvanlarla ilişkisi vs. alanlara ilişkin sözcüklerden türetilmiştir. Bir başka deyişle “göz” görme yetisi, “kulak” işitme yetisi ve “burun” solunma organı gibi evrensel işlevlerine bakıldığında farklı dillerde ortak ya da benzer imgelerle karşılaşılabılır. Göz, kulak ve burun gibi organ isimlerinden oluşan deyimlerin ne denli bol ve çeşitli olduğu görülmektedir. “Buna koştur olarak organ isimlerinden türetilmiş deyimlerde “gösteren” ile “gösterilen” arasında görece bir nedensellik olduğundan başka dillere de çevirilebilirler” (Topçu, 2018, s. 136). Bu çalışmada yer alan göz, kulak ve burun adlarından oluşan deyimlerin insanın bazı karakteristik özelliklerini içerdiği görülmektedir. İnsanlar tarafından verilen bazı tepkiler onlarla ilgili bazı karakteristik özellikleri bize bildirebilir, örneğin; yüzün kızarması (utanma), ağzın açık kalması (şaşıрма), yüzün sararması (korku ve üzüntü) ve gözün kararması (umutsuzluk) gibidir. Dağpınar, *Tıpkı ve Benzer Türk- İngiliz Atasözleri ve Deyimleri adlı eserinde Türkçe ve İngilizcede bulunan tıpkı ve benzer deyimlerin ve atasözlerinin karşılaştırmasını yapmıştır*. Bu karşılaştırmadan organ adlarından oluşan bazı örnekleri şu şekilde vermiştir:

“Ağzı (bir karış) açık kalmak”

“With open mouth” (Dağpınar, 1994, s. 42),

“Aklından çıkarmak”

“To put (athing) out of one’s head” (Dağpınar, 1994, s. 47),

“Burnunu sokmak”

“To poke (one’s nose into other’s affairs” (Dağpınar, 1994, s. 74),

“Göze göz, dişe diş”

“An eye for an eye a tooth for a tooth” (Dağpınar, 1994, s. 112),

“Göz yummak”

“To close one’s eye to” (Dağpınar, 1994, s. 115),

“Kulağını çekmek”

“To pull sb’s ear” (Dağpınar, 1994, s. 152),

Verilen deyimlere bakıldığında, iki dildeki yer alan deyimlerin bazıları tamamen örtüşmektedir. Bazıları ise; ifade açısından farklı olsa da anlamı aynıdır. “Ağzı (bir karış) açık kalmak” ve “with open mouth” (şaşıрма), “aklından çıkarmak” ve “to put (athing) out of one’s head” (unutma), “burnunu sokmak” ve “to poke (one’s nose into other’s affairs” (karışma durumu), “göze göz, dişe diş” ve “an eye for an eye atooth for atooth”, “kulağını çekmek” ve “to pull Sb’s ear” (cezalandırma) kavramlarının verilen deyimlerde örtüştüğü görülmektedir. İlerleyen bölümlerde bu deyimlerin Arapçada da bulunduğu tespit edilmiştir. Arapça ve Türkçe gibi birbirlerinden oldukça farklı iki dilde, organların benzerlik yönlerini bazı deyimler aracılığıyla ortaya koymaya çalıştık. Gerek Türkçede gerekse Arapçada “göz” sözcüğü sevgi, saygı ve cesaret gibi kavramları içermektedir. Örneğin; “gözden düşmek” deyimini iki dilde aynı anlam ve ifadeyle kullanılıp bir kişinin diğerinde olan değerini ve saygısını kaybettiği anlamına gelidği görülmektedir. bir başka örnek, “gözü toprak doyursun” dinden doğan bu deyim, iki dilde bulunup açgözlülük kavramını içermektedir. İki dilin arasında bu tür benzerliklerin dil öğretiminde kolaylık sağlamaktadır. Deyimlerin bir başka özelliği, anlatıma güç kazandırmak için söz sanatlarına başvurulur. Deyimlerde söz sanatının bulunması da öğrencilerin öğreniminde problem oluşturmaktadır. Bu çalışma, organ adlarından oluşan deyimlerle sınırlandırılmıştır. Her dilde olduğu gibi Türkçe ve Arapçada da organ isimleriyle oluşturulmuş çok miktarda deyim bulunmaktadır. Bu yüzden çalışmada organ isimlerinden yalnızca “göz”, “kulak” ve “burun” organlarının içinde geçtiği deyimlerden alınan örneklemeler incelemeye tabi tutulmuştur. İçinde göz ve kulak sözcükleri geçen deyimler sayıca içinde burun sözcüğü geçen deyimlerden fazla olduğundan dolayı örneklemelerde de söz konusu kullanım sıklığı temel alınmıştır.

3.5.1. Göz

Göz sözcüğü, görme yetisinin yanı sıra hangi dilde olursa olsun birçok anlam ve kullanıma sahiptir. Doğan’a göre, Türk dilinde organ adlarının anlam gücüne göre bu organa kullanım açısından çeşitlilik kazandırmaktadır. Bir başka deyişle, (göz, kulak ve

burun) gibi organ adları temel sözcükler olup görme yetisini ifade eden “göz” yerine başka bir sözcük geçmez. “Göz” sözcüğünün insan hayatında gerek düz gerekse de yan anlamlarına başvurulduğu görülmektedir. Bu anlam çeşitliliği nedeniyle “göz” sözcüğünün birçok deyimde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Doğan, 2005, s. 144). Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “göz” sözcüğü 13 anlamla geçmektedir. TDK’da “göz” sözcüğüyle oluşan 207 deyim yer almaktadır. “Göz” sözcüğüyle kurulan deyimler; saygı, değer, sevgi, cesaret ve korku kavramlarını içermektedir. Örneğin; “göze girmek” saygı, “gözü gibi sakınmak” sevgi, “göze almak” cesaret ve “göz yıldırım” korku kavramlarını ifaden eden deyimlerdir.

Türk Dil Kurumu’nun (TDK) hazırlamış olduğu sözlükte “göz” sözcüğünün anlamları şu şekilde verilmiştir:

Temel Anlam

- Görme organı, görme yetisi

Yan Anlam

- Bazı deyimlerde görme ve bakma
- Oda
- Bakış, görüş
- Suyun topraktan kaynadığı yer, kaynak
- Delik, boşluk
- Çekmece
- Terazî kefesi
- Nazar
- Sevgi, ilgi, gönül bağlantısı
- Ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri
- Bölüm, hane
- Bazı yaraların uç bölümü (Türkçe Sözlük, 2011, p. 976) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Göz” sözcüğünün anlamlarına bakıldığında göze çarpan ilk anlam, temel/gerçek anlamdır. İnsanın organlarından biri olan “göz”ün işlevini açıklayan anlam, sözcüğün temel/gerçek anlamıdır. Örneğin; “göz göze gelmek” deyiminde bulunan anlam görme yetisi, görmek veya bakışmaktır. Mecazi anlamlar içeren deyimler ise, ”göz değmek”

nazarı, “gözü gibi sakınmak” sevgiyi, “gözü kamaştırmak” ilgiliyi, “gözü takılmak” ise gönül bağlantısını dile getiren anlamları betimleyen deyimlerdir.

Arapçadaki “عين” (göz) sözcüğünün anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Görme yetisi, görme yetisi

Yan Anlam

- Su kaynağı
- Bir ülkenin vatandaşları
- Ev sahibi
- Casus
- Jandarma başkanı
- Jandarma ön sıraları
- Aile veya bir kavmin reisi
- Bir şeyin aynısı/kendisi
- Nakit para
- Hazır, var olan her şey
- Her şeyin değerlisidir (Kamus elmani elcami online, 2020)

3.5.2. Kulak

“Kulak” organı başın hem sağ hem sol taraflarında yer alan işitme organıdır. “Kulak” organı da “göz” gibi insanda önemli bir fonksiyona sahiptir. “Kulak” sözcüğünden oluşan TDK’da 45, Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde 39 deyim bulunmaktadır. “Kulak” sözcüğü, bazı eylemlerle bir araya gelince insan hayatında önemli yeri olan birtakım kavramları ifade etmektedir. Bunlardan “kulak vermek” önemsemeye, “kulak çekmek” ceza vermeye ve “kulak tıkamak” önemsememeye göndermede bulunmaktadır.

“iki dinle bir söyle” atasözünden kulağın sahip olduğu önemi sezebiliriz. “Kulak” başın hem sağ hem de sol yanında yer almaktadır. “İki dinle bir söyle” atasözüyle kulağın önemi arasında nasıl bir ilişki olabilir sorusuna cevap verebilmemiz için birkaç hususa dikkat çekmemiz gerekiyor:

- İnsan, dünyaya geldiğinde dinleye dinleye anlamaya başlar ki bir müddet sonra kavradıklarını diline döker. Bir başka deyişle insanın doğduğunda etrafında olan bitenleri anlayabilmesi için ilk önce çok dinlemesi gerekmekte, konuşmaya daha sonra başlamaktadır.
- “Az olsun öz olsun” sözü yukarıda bahsi geçen sözle anlam bakımından bağlantılı olup çok dinleme ve az konuşmanın önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla konuşulan şey gereksiz ve boş olmamalıdır felsefesi ön planda tutulmaktadır.
- “Söz gümüşse sükût altındır” atasözüne bakıldığında “sükût” sözcüğü sadece konuşmamak anlamına değil, çok dinlemek anlamına da gönderme yapmaktadır

Bu hususlar göz önünde bulundurulduktan sonra “kulak”ın önemini kavramış oluruz.

“Kulak” sözcüğünün TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Başın her iki yanında bulunan işitme organı

Yan Anlam

- Saban kulağı
- Duvar, baca, şömine vb. yerlerde kulağa benzer çıkıntı.
- Telli çalgılarda tel germeye yarayan burgu (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1518) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Göz, burun ve kulak anlamlarına bakıldığında “göz” genellikle ilgiyi, sevgiyi, saygıyı, korkuyu, dikkati vb. betimlerken “burun” genellikle kibirlenme ve başkasının işine müdahale gibi kavramları, “kulak”ın daha çok soyut (mecaz) kavramları ifade ettiği görülmektedir. Fakat kulağın geçtiği deyimlere bakıldığında “kulağını çekmek” ceza, “kulak kesilmek” önemseme, “kulak tıkamak” önemsememe kavramlarını betimlediği görülmektedir. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere kulak sözcüğünün geçtiği deyimlerde mecazî anlamların da var olduğu görülmektedir.

Arapça sözlüklerde yer alan "أذن" “kulak” anlamları şunlardır;

- Hayvan ve insandaki işitme organıdır.
- Sürahinin koluna “kulak” denir
- Dinleyen kişi

- Ayak dolgusu gibi anlamlardır. (Kamus elmani elcami online, 2020)

3.5.3. Burun

İnsan yüzünde burnun dikkat çekici bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Burun, ne üstte ne altta, yüzün tam ortasında yer almaktadır. Burnun ortada olması bu organa birkaç avantaj kazandırmaktadır. Dolayısıyla buruna has kavramların kullanıldığı görülmektedir.

TDK'da “burun” sözcüğünün anlamları şu şekilde verilmiştir:

Temel Anlam

- Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı.

Yan Anlam

- Bazı şeylerin ön ve sivri bölümü.
- Kibir ve büyüklenme
- Karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü (Türkçe Sözlük, 2011, s. 416). (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Bu dört tanımdan göze çarpan karakteristik özellik “kibir ve büyüklenme”dir. Bu yüzden, içinde burnun geçtiği deyimlerin çoğu kibir ve büyüklenmeye dair deyimlerdir. Örneğin; “burnu havada olmak” veya “burun yapmak” gibi deyimlerin kibirlenme kavramını betimlediği görülmektedir.

Arapça sözlüklerdeki "أنف" “burun” sözcüğünün anlamları ise şunlardır;

Temel Anlam

- Koklama ve soluma organı

Yan Anlam

- Kızgınlık
- Büyüklenme
- Yalvartmak
- Ölüm
- Bir kavmin reisi

- Her şeyin başlangıcı
- Karışmak
- Zorluk (Kamus el- meâni el-câmi online, 2020)

“Burun” sözcüğünün anlamlarına bakıldığında, her iki dilde de kelimenin çeşitli ve zengin anlamlara sahip olduğunu görüyoruz. Bu çeşitlilik ve zenginlik iki dilde de insanın birkaç ortak karakteristik özelliğini betimlediği görülmektedir.

Türkçede organ adlarıyla başlayan deyimler 2173’dür. “Göz” 344, “kulak” 71, “burun” 68 (Sinan, 2015, s. 221). Arapçada da gözün, zengin bir içeriğe sahip olduğu ve aynı zamanda Türkçede bulunan anlamlarından bazı yönleriyle farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu çalışmada Türkçede TDK’nın ve Ömer Asım Aksoy’un *Deyimler Sözlükleri* taranıp (göz, kulak ve burun) adlarından oluşan deyimlerin tanımları ve kullanımları verilecektir. Bununla birlikte TDK’da olup Ömer Asım Aksoy sözlüğü’nde olmayan ve Ö.A.A’da olup TDK’da olmayan deyimler ek liste şeklinde belirtilecektir.

3.3.GÖZ, KULAK VE BURUN SÖZCÜKLERİNDEN OLUŞAN KISMEN BENZER DEYİMLER

3.3.1.İçerik Açısından Örtüşen Fakat Şekli Farklı Olan Deyimler:

Deyim	Türkçe	Arapça
(bir şeye) Gözüyle bakmak	Yerine koymak	ينظر بعين الرضا\الرحمة
Gözünü (veya gözlerini) dikmek	Dikkatle bakmak, gözünü ayırmadan bir yere veya bir kimseye bakmak	عين فلان على كذا: يتطلع إلى، يهدف إلى، يأمل في، يركز على، ينتبه جيدا إلى
(bir şey) Gözünü almak	Şiddetli ışık sebebiyle gözü iyi görmez duruma getirmek. Aşırı biçimde etkilenmek	فلان تحف به العيون: مرموق، موضع اهتمام وإعجاب زغل كذا عين فلان: أغراه، لفت نظره، جذب انتباهه
Göz boyamak	Kandırmak, yanıltmak, gösterişle kandırmak.	ذر فلان الرماد في العيون: ضلل، موه أراد التغطية على شيء
Göz dikmek	Bir şeyi ele geçirme	عين فلان على كذا: يتطلع إلى،

	isteğine kapılmak	يهدف إلى، يأمل في، يركز على، ينتبه جيدا إلى
Göz göre göre	Belli ve apaçık olarak, herkesin gözü önünde olacağı bilindiği halde önlem alınmadan	على عينك ياتاجر: علنا، جهرة، أمام الجميع، دون حياء، بصفاقة، بتبجح
Göz kırpmamak	Uyumamak	فلان لا يطرف (يغمض) له جفن: ساهر، لا ينام
Göz kulak olmak	Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak. Gözetmek, korumak, bakmak	تحت سمع فلان وبصره: بعلمه، دون اعتراض منه راعاه
Göz ucuyla süzmek	İyice tanımak, bilmek veya dikkat çekmek amacıyla hafif kısık gözle incelemek, bakmak.	نفص المكان بعينه: فحصه بدقة
Göz yummamak	Uyumamak Hoş görmemek, bağışlamamak	ما ذاق طعم النوم: لا يسامحه
Gözaydın etmek	Güzel bir olay için kutlamak	قر (فلان) عينا\قرت عينه: سر، رضي، أراح، هدأ هنأه (ب)
Gözden geçirmek	Okumak, Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek Araç, motor vb.nin çalışıp çalışmadığını incelemek, denemek, denetlemek.	جرى النظر الى كذا: اتجه التفكير، سار نحو كذا ألقى النظرة على
Gözden uzak tutmak	Önem vermemek, arka plana itmek.	أبعده عن النظر\ الأنظار
Göze batmak	Aşırı derecede görünür	أمر لافت للنظر: مثير للانتباه

	olmak, Tedirgin etmek, uygunsuz veya yakışsız görünmek Çekememezliğe yol açmak	أمر مزعج للناظرين
Göze çarpmak	Dikkati üzerine çekmek	أمر لافت للنظر: مثير للانتباه
Göze girmek	Davranış ve yetenekleriyle ilgi ve önem kazanmak	كبر فلان في عينه: أحترمه، زاد مهابة، أجله، زاد مهابة عنده
Göze görünmek	Belli, açık olmak	كذا فلان في عيني فلان: يتراءى له، يتبدى له في بقطته
Gözleri kan çanağına dönmek (veya kanlanmak)	Uykusuzluk, yorgunluk, ağlama vb. sebeplerle gözleri çok kızarmak Sinirden, öfkeden, hiddetten gözleri irileşmek ve kızarmak	صعد الدم الى عيني فلان: أشد غضبه، أنفعل بشدة كحل الهاد عيني أحمرت عيناه من الغضب
Gözlerini bayıltmak	Gözlerini yarı kapamak.	أرعى فلان عينيه: أطرق، نظر الى اسفل، خجل، لم يستطع المواجهة
Gözü aç	Açgözlü, doyma bilmeyen, gerekmeden çok yiyecek mal elde etmek isteyen.	عين فلان فارغة: طماع، جشع
Gözü akmak	Gözü yaralanıp kör olmak	ينطفئ نور عيني
Gözü kalmak	Elde edemediği bir şeye karşı isteği sürmek Elde edemediği bir şeyi kıskanmak	مد فلان بصره الى: طمع فيه، تطلع اليه مد فلان عينيه الى: طمح الى، تطلع الي، نظر الى
Gözü tok	Edinmesi olanağı bulunduğu halde fazla mal ve kazanç aramayan, zorunlu gereksemeleri karşılınca bununla yetinen. Krş “gözü gönlü tok”.	عين فلان مليانة: قانع، راض

Gözü(veya gözleri) kamaşmak	Güçlü bir ışık sebebiyle göz bakamaz olmak. Çok etkilenmek.	أخذ (كذا) الشيء بالابصار: خلب الابصار، سحرها، جذب الانتباه، بهر المشاهدين
Gözüne uyku girmemek	Uyuyamamak, uykusuz kalmak.	فلان لا يغمض له جفن فلان لا يطرف له جفن: ساهر، لا ينام فلان حافظ العين: قوى السهر، لا يغلبه النوم
Gözünü alamamak	Bir şeye, bir yere bakmaktayken hayranlık duyarak gözünü oradan başka bir yere çevirememek	فلان تحف به العيون: مرموق، موضع أهتمام وإعجاب ز غلل كذا عين فلان: أغراه، لفت نظره، جذب أنتباهه
Gözünü dört açmak	Aldanmamak için çok uyanık bulunmak.	بعيون مفتوحة: بتيقظ، بأنتباه، بو عى
Gözünün önüne gelmek	Hatırlamak	قفز أمام عيني كذا الامر: استدعته الذاكرة مباشرة
Gözünün üstünde kaşın var dememek	Birinin her davranışını hoş görmek	العين لا تعلق عن الحاجب
(birinin) Kulağını bükmek	Bir sorun karşısında dikkatli davranması için uyarıda bulunmak	شدة اقرصة أذن: تحذير خفيف، تخويف
Kulağına çarpmak	Duyulmak	صافح الأمر سمع فلان: سمعه دون أن يتسمعه
Kulağına gelmek	Kulağına çalınmak Duymak	ترامى الى أذنى فلان اليه: بلغه، وصل الى سمعه
Kulağına gitmek	Duymak	ترامى الى أذنى فلان اليه: بلغه، وصل الى سمعه
Kulağına söylemek	Fısıldamak	ألقي فلان فى أذن فلان: أسر اليه، همس له
Kulağını doldurmak	Bir kimseye başkasından bilgi almadan önce konu	ضرب فلان على أذن فلان: أنامه أضله

	üzerinde bilgi verirken kendi düşüncesini aşlamak	
Kulak (veya kulağını) tırmalamak	Kulağı rahatsız etmek	كلام ثقيل على الأذن يكون غريبا على الأذن يزعج الأذن
Kulak kesilmek	Büyük bir dikkatle dinlemek	كلي أذان مصغية: أنا منصت، منتبه
Kulak tutmak	Dinlemek, işitmek istemek	ألقى فلان السمع الى : أنصت له، أصغى إليه ألقى فلان السمع: أصغى، أنصت، أر هف السمع، أستمع بوعى
Kulağını sağır etmek	Sağırlaşmasına sebep olmak, işitemez duruma getirmek	جعله أطرش\ أصم
Burun yapmak	TDK: üstünlük taslamak	شمخ بأنفه: للدلالة على التكبر والتعالى
Burnu havada olmak	Ö.A.A: çok kibirli olmak	أنفه فى السماء: للدلالة على التكبر والشموخ والتعالى.
Burnunun ucundan ötesini(veya ilerisini) görmemek	Dar düşünceli olmak	فلان لا يرى أبعد من أرنبه أنفه: قليل التفكير ضيقه، لا يجيد التفكير فى المستقبل

(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Türkçe Sözlük, 2011) (Davut, 2003) (Fayid, 2007)

3.5.4. Türkçe İle Arapaça Arasındaki Benzer Deyimler

Türkçe	Açıklama	Arapça
(bir şeyde) Gözü olmak	Bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek	عين فلان على كذا: يتطلع الى، يهدف الى، يأمل فى، يركز على، ينتبه جيدا الى
(bir şeye) Gözünü yummak	Görmezlikten gelmek	غض الطرف: خفضه أستحياء وخزيا
(bir yerde) Gözünü açmak	Çevreyi tanımaya başlamak	فتح فلان عينيه على كذا(نشا فى او تربي على): ألفة، أعتاد منذ طفولته
(birinin) Gözünü açmak	Görüşünü değiştiren bilgi	فتح الامر عين فلان :لفت نظره،

	vermek, uyarmak	دعاه للتأمل، دعاه، حذره فتح فلان عينه: تنبه، كان حذرا
Göz (veya gözün) kuyruğuyla bakmak	Fark ettirmeden gözlemlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak. Başını çevirmeden gözlerini yana çevirerek bakmak, sezdirmeden bakmak.	نظر فلان بطرف خفي: خلسة، خفية نظر فلان بطرف عينيه
Göz Alıcı	Göze çarpan, güzelliği dikkati çeken, alımlı	أخذ بالابصار: جلب الابصار، سحرها، جذب الانتباه، بهر المشاهدين
Göz ardı etmek	Gereken önemi vermemek	بغض النظر عن كذا: مع تجاهل، دون اعتبار له، دون وضعه في الحسبان، بتركه جانبا، بإغفال، دون اهتمام ب
Göz atmak	Kısa bir süre, fazla bakmadan bakıvermek. Uzun uzadıya üzerinde durmayıp şöyle bir bakmak(gözden geçirmek, göz gezdirmek)	ألقي فلان نظرة علي: أطلع علي، أحاط بسرعة ب، ألم ب
Göz doldurmak	Görünüşi ile umulduğundan çok etkilemek Değerinden çok, görünüşi ile etkili olmak	فلان كذايماً العين: متميز، مهيب، محترم، ذو مكانة رفيعة ملاً فلان عين فلان: وقع في عينه موقع الاحترام، جعله لا يفكر في غيره ملاً فلان عينيه من: نظر اليه بأعجاب وتامل، أطلال النظر اليه
Göz doyurmak	Bir şey görünüşi ile umulduğundan çok etkilemek	ملاً فلان عين فلان: وقع في عينيه موقع الاحترام، جعله لا يفكر في

		غيره
Göz etmek	Gözle işaret etmek	يغمز بعينه
Göz kamaştırmak (veya almak)	Kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak. Bir niteliğiyle hayran bırakmak. Keskin ışık, gözü bir süre göremez duruma getirmek. Güzellik ya da başarı, görenleri hayran bırakmak.	فلان تحف به العيون: مرموق، موضع اهتمام وإعجاب زغلل كذا عين فلان خطف أبصاره
Göz kırpmadan	Acımadan, merhamet etmeden. Duraksamadan, çekinmeden	دون أن يطرف له جفن
Göz kırpmak	Göz kapağını kapayıp açmak Başkasına söylediklerinin doğru olmadığını anlatmak için, bulunan kimseye gözünü kapayıp açmak. Eğilimini göstermek İlgilenmek	يغمز بعينه
Göz koymak	Bir şeyi bir kimseyi ele geçirmeyi istemek Bir şeyi ele geçirmeyi amaçlamak.	وضع فلان عينيه علي كذا/فلان: تمنى الحصول عليه، فلانا راقبه
Göz önünde tutmak(bulundurmak) göz önüne almak	Herhangi bir durumun nasıl sonuca yol açacağını hesaba katmak, dikkate almak	أخذ بعين الاعتبار: أهتم به، وضعه في حسابه، قدره
Göz yummak	Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak. Umudunu kesmek, umutsuzluğa düşmek. Kusurları hoşgörü ile karşılamak, görmezlikten	برفع النظر عن كذا: بتجاهل، بأهمال، بإغفال، بتتحيته جانبا، دون وضعه في الحسابان بصرف النظر عن كذا: بالتغاضي عنه بغض النظر عن كذا: مع تجاهل،

	gelmek	دون أعتبار له، دون وضعه في الحسبان، بتركه جانبا، بإغفال، دون اهتمام بقطع النظر عن كذا: دون أعتبار له، دون التفات له تغميض الجفون\ العيون على القذي: الصبر على الاذى او الاساءة غض فلان البصر: لم يتبجح في نظره، نظر بحياء غض فلان الطرف: خفضه الحياء وخزيا
Göz, gözün ucuyla bakmak	Fark ettirmeden gözlemlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak. Başını çevirmeden gözlerini yana çevirerek bakmak, sezdirmeden bakmak.	نظر فلان بطرف خفي: خلسة، خفية نظر فلان بطرف عينيه
Gözaltı etmek (gözaltına almak)	Bir kimseyi, belli bir yerden ayrılmasına izin vermeyerek denetlemek.	فلان \ الامر تحت عين فلان: في ملاحظته، متابعتة تحت بصر فلان: أمام عينيه، في رعايته، في مجال رؤيته، في رعايته، في رقبتة.
Gözde olmak	Sevilen, beğenilen, kayırılan kişi olmak. Önemli bir kimsenin en çok beğendiği, ilgilendiği kadın olmak.	فلان في عين فلان: له منزلة كبيرة، في وضع متميز، ذو مكانة خاصة يحظى بحبه ورعايته
Gözden (veya gözünden) düşmek	Bir kişi veya bir şey değerini yitirmek, rağbet görmemek Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini	سقط فلان من نظر فلان: تدنت منزلته عنده، فقد أحترامه سقط فلان من عين فلان: أصبح محتقرا منه، فقد مكانته لديه

	yitirmek	
Gözden uzaklaşmak	Ayrılıp başka yere gitmek, görünmez olmak Önem vermemek, arka plana itmek.	أبتعد عن الانظار اتواری عن الانظار
Gözden, gözünden sürmeyi çalınması	Hırsızlıkta çok becerikli, çok usta olmak Sürmeyi gözden çekmek: hırsızlıkta çok usta olmak, çalınması olanaksız sanılan şeyleri bile çalabilme yeteneği bulunmak.	يسرق الكحل من العين:مختلس محترف، قادر على اختلاس ما يريد بخفاء ولطف
Göze göz dişe diş	Bir kötülüğü yapana, aynı kötülüğü yaparak öç alma yöntemi	العين بالعين والسن بالسن
Gözle yemek	Bir şeye çok istekle ve dik dik bakmak. Göz değdirmek Birine, bir şeye çok istekle ve dik dik bakmak, uğursuzluk getiren bakışlarını üstünden ayırarak bir şeyin, bir kimsenin kötü duruma düşmesinde etken olmak	أكل فلان فلانة بعينيه:أطال النظر اليها بأعجاب، أو أشتهاء
Gözleri berraklaşmak	Bakışları daha canlı ve parlak olmak	برقت عين فلان تلألأت عيناه
Gözleri çivilenmek	Aynı noktaya sürekli olarak bakmak.	تسمرت عينا فلان علي كذا: اعجبه، شده
Gözleri kapanmak	Ölmek Çok uykusu gelmek	أغلقت عين فلان عن الدنيا شعر بالنوم النعاس
Gözleri parlamak(veya parıldamak)	Gözlerinde sevinç ve istek belirmek	تلألأت عين فلان برقت عين فلان

Gözleri yaşarmak	Gözleri sulanmak, duygulanmak. Çok duygulandırıcı bir olay, bir durum dolayısıyla gözlerinden yaş gelmek.	تغررت عين فلان : تردد الدمع فيهما ولم ينزل، تفرق الدمع فيها، دار الدمع في باطنهما، اخذ بيكي
Gözlerinden okumak	Düşüncelerini bakışlarından sezmek	يقرأه في عينيه
Gözlerine inananamamak, inanmamak	Hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırmak Gördüklerinin doğru olduğunu kabul edemeyecek kadar şaşırmak	لم يصدق فلان عينيه: اندهش
Gözü açık(açık gözlü)	İşini bilen, bir işi kolay yürütme yollarını bulmakta, çıkarmayı sağlamakta becerikli, açıkgöz.	يعيون مفتوحة: بتيقظ، بانتباه، بوعى شاطر
Gözü dalmak	Gözü bir noktaya dikili olarak dalgın bakmak Gözü bir noktaya dikilmiş olarak, dalgın bakmak.	زاغ البصر: تعب وضعف أضطرب، تملكته الحيرة والخوف شخص فلان ببصره عن كذا: نظر بتأمل ضارعا شخصت الابصار الى كذا: تنبه الجميع، أنصت الناس، التقفوا بأهتمام بالغ شرد نظره
Gözü değmek	Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek. Nazar, göze gelmek:	أصابت العين\ النظرة: حسد

	uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek.	
Gözü dışarda	Evine, eşine pek bağlı olmayıp başka kadınlarla da ilişki kuran. Çalıştığı yeri bırakıp başka yere geçmeyi kollayan.	عينه في الخارج
Gözü doymak	Çok istenen bir şeyin yeterli miktarı elde edildikten sonra daha çoğunu istememek	عين فلان مليانة: قانع، راض
Gözü gibi sakınmak (veya saklamak veya esirgemek)	Bir şeye aşırı ilgi göstermek, önemle bakıp korumak. Bir zarar gelmesin diye özenle korumak	فلان يخفي فلانا في عينيه: يبالغ في الحرص والحفاظ عليه
Gözü gibi sevmek	Pek çok sevmek	يحبه مثل عينيه
Gözü keskin	Uzakları iyi gören Herkesin görmediği incelikleri görebilen	فلان ثاقب البصر ثاقب النظر: ألمعى، بعيد الرؤية
Gözü sönmek	Kör olmak	ينطفئ نور عينيه
Gözü (veya gözleri) (bir şeyde veya bir şeyin) üzerinde olmak	Dikkati bir yerde toplanmak	عين فلان على كذا: يتطلع الى، يهدف الى، يأمل في، يركز على، ينتبه جيدا الى
Gözü, gözleri açılmak	Uyanmak, İyiyi kötüyü veya kendisine yarayanı ayırt eder duruma gelmek. Eskiden bilmediği, anlamadığı birçok şeyleri öğrenip işine gelenle	تفتحت عينا فلان على كذا فتح فلان عينيه على كذا(نشا في او تربي علي): نشأ في محيطه، عايشه منذ طفولته

	gelmeyeni ayırt eder duruma gelmek.	
Gözünde büyümek	Bir şey bir kimseye olduğundan güç veya önemli görünmek	كبر فلان في عينيه:احترمه، زاد مهابة، أجله، زاد مكانة عنده
Gözünü (veya gözlerini) açmak	Uyanmak, Kendine gelmek, ayılmak Uyanık, dikkatli olmak	فتح الامرا فلان عين فلان: لفت نظره، دعاه للتأمل، دعاه، حذره فتح فلان عينه: تنبهه، كان حذرا في اللهجة المصرية تتواجد بنفس المعانى
Gözünü (veya gözlerini) kapamak	Görmezlikten gelmek veya ölmek gözleri kapanmak	أغلق فلان عينيه عن الامر: تجاهله، تغاضى عن أغمض فلان عينيه عن الامر: أغفله، تغاضى عنه، تغافل عنه، تجاهله مات
Gözünü (veya gözlerini) kırpmadan	Tekrar	دون أن يرمش له جفن
Gözünü toprak doyursun	Kendinde olan veya kendisine verilen şey ne kadar çok olursa olsun, bununla yetinmeyenler için söylenen bir ilenme sözü. Ne denli mal mülk edinse gözü doymuyor, ancak ölürse doyar(gözünü toprakla doyursun).	ما يملأ عينه غير التراب: طماع، جشع
Gözünü yummak	Gözünü kapamak. Ölmek. Gözünü kapamak. Gözleri kapanmak	غض الطرف:خفضه أستحياء وخزيا
Gözünün önünden gitmemek	Hep görünür gibi olup unutmamak	لم يذهب من أمام نظره

Gözünün önünü görmemek	Sisten, pustan dolayı etrafını görememek	لا يرى أمامه
(bir şeye) Kulak vermek	Değer vermek, önemsemek.	أعطى فلان كذا أذنه/أذنا صاغية: أنصت له
(birinin) kulağını çekmek	Ceza olarak kulağını tutup bükerek çekmek, uyarmak için hafif bir ceza vermek. Yolsuz bir davranışından dolayı, bir daha yapmamasını sağlayacak yolda öğütleyip Darılmak	شد فلان أذن فلان: عاقبه عقابا يسيرا ليعود الى صوابه، حذره تحذيرا مؤلما
Kulağı ağır işitmek	Kulağı iyi işitmek	ثقل سمع فلان: ذهب بعضه، ضعف سمعه
Kulağına fisıldamak	Çok alçak ve hafif bir ses tonuyla kulağına eğilip bir şeyler söylemek.	همس في أذن فلان
Kulağına küpe olmak(veya etmek)	Başta gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak Başına gelen işten, unutmayacağı bir ders almak	حلقة في أذنك: لا تفارقك، تذكرها دائما
Kulağını açmak	Dikkatle dinlemek Söylenene dikkat etmek	فتح فلان أذنيه ل الأمر: أنصت بأهتمام، أصغى بتركيز استجاب ل، تأثر ب
Kulağının üzerine yatmak	Görmezlikten, duymazlıktan gelmek, dikkate almamak	فلان نائم على ودانه لا يحس بما حوله، غير منتبه لما يحيط به
Kulak vermek	Merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak. Değer vermek, önemsemek. İyi anlamak üzere dinlemek	أعطى فلان كذا أذنه/أذنا صاغية: أنصت له
Kulak(veya kulaklarını) tıkamak	Bir şeyi duymazlıktan gelmek.	سد فلان أذنيه: لم ينتبه، لم ينتصح، تجاهل

	Dinlemek istememek	
Burnunu kırmak	Birini güç durumunda bırakarak büyülenmesini veya direnişini yok etmek	كسر فلان أنف فلان: {أذله، أهانه}
Burnunu sokmak	Gerekmeden her işe karışmak Kendisiyle ilişkisi bulunmayan işe karışmak	حشر فلان أنفه في كذا\ دس فلان أنفه: {تدخل فيما لا يعنيه، أقحم نفسه في أمر لا يخصه}
Burnunu sürtmek (veya burnu sürtülmek)	Sıkıntı çektikten sonra daha önce beğenmediği bir durumu kabul etmek, gururundan vazgeçmek	مرغ فلان أنف فلان في التراب: {أذل، أهان}

(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Türkçe Sözlük, 2011) (Davut, 2003) (Fayid, 2007)

3.3.2.1. Göz Atmak / ألقى نظرة

Göz atmak	Kısa bir süre, fazla bakmadan bakıvermek. Uzun uzadıya üzerinde durmayıp şöyle bir bakmak (gözden geçirmek, göz gezdirmek)	ألقى فلان نظرة علي: {أطلع علي، أحاط بسرعة ب، ألم ب} Arapça: Kısa bir süre içinde bakıvermek
-----------	--	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 976) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 56)

Tabloda “göz atmak” deyimini, iki sözcükten oluşup “göz” sözcüğü temel anlamıyla kullanılmaktadır. Bu deyim hem *TDK* hem de *Ö.A.A* sözlükleri’nde bulunmaktadır. Türkçede “göz atmak” şeklinde geçen deyimde “atmak” sözcüğünün anlamları şu şekilde verilmiştir:

Temel Anlam

- Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak

Yan Anlam

- Göndermek, yollamak
- Bir kimsenin ilişkisini kesmek

- Yapılmış kötü bir işi birine yüklemek
- Yalan ve abartmalı söz söylemek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 187) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen anlamlardan anlaşıldığı üzere “atmak” sözcüğünün gerçek ve somut anlamı, bir cismi bir yöne doğru fırlatmaktır. Bu tanımda “atma” eylemi gerçekleşmektedir. Örneğin; “Ahmet eline bir taş alıp Ali’ye doğru attı” cümlesinde temel anlamın kullanıldığı görülmektedir. Yan anlamlarına bakıldığı zaman, bir kişi tarafından yapılan kötü bir işi başkasına atıp ondan kurtulmak için “atmak” sözcüğünün bu anlamla kullanıldığı görülmektedir. “Göz atmak” deyimine gelince, TDK’da bir işin üzerinde fazla durulmadan hızlıca ona bakıldığı anlamına gelmektedir. *Ömer Asım Aksoy deyimler sözlüğü’nde* farklı bir ifadeyle açıklanmış olsa da TDK’da verilen anlamla örtüştüğü görülmektedir. “Göz atmak” deyimine bakıldığında, “göz” sözcüğünün nesne konumunda olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle “Ahmet kitaplara göz attı” cümlesinde atılan “göz” nesne konumunda bulunmaktadır.

“Göz atmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Bir ara karşıdaki salaş birahänenin penceresine göz atıyorum” (Ümit, 2011, s. 122)

Arapçadaki "ألقى نظرة" deyimine gelince, “göz” "عين" yerine “bakış” "نظرة" sözcüğü kullanılmıştır. Bu kelime Arapçada dişil bir sözcük sayılmaktadır. “Atmak” sözcüğü iki dilde de aynı şekilde kullanılmaktadır. Her iki dilde “göz atmak” deyimine bakıldığında, aynı anlam ve aynı ifadeye sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu iki dil farklı dil ailesinden geldiği için etimolojik farklılıklar göze çarpmaktadır. Başka bir ifadeyle Türkçede “göz” sözcüğü kullanılırken, Arapçada “نظرة” “bakış” sözcüğü kullanılmış olup “göz” organının bir fonksiyonundan yararlanılarak organın kendisine gönderme yapılmaktadır.

“ألقى نظرة” “Bakış atmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"صف طويل لالقاء النظرة الاخيرة على شيراك فى مجمع ليزانفاليد العسكرى بباريس"

Çevirisi

“Paris’teki askerî Lizniflid kompleksinde Şirak’a son bir göz atmak için uzun bir kuyruk”
(A.F, 2019)

3.3.2.2.Göz Alıcı/أخذ بالابصار

Göz Alıcı	Göze çarpan, güzelliği dikkati çeken, alımlı	أخذ بالابصار: {خلب الابصار، سحرها، جذب الانتباه، بهر المشاهدين}. Arapça: güzelliğiyle dikkati çeken kişi
-----------	--	--

(Aksoy, 1984, s. 743) (Fayid, 2007, s. 14)

“Göz alıcı” deyiminin iki sözcükten oluştuğu görülmektedir. Bu deyim, Ö.A.A. deyimler sözlüğü’nde olup TDK’da bulunmamaktadır. “Göz” sözcüğü yan anlamıyla kullanılmış olup dikkat ve ilgi anlamına gelmektedir. “Alıcı” sözcüğünün TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Satın almak isteyen kimse, müşteri

Yan Anlam

- Kendisine bir şey gönderilen kimse
- Almaç
- Kamera
- Azrail (Türkçe Sözlük, 2011, s. 92) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Alıcı” isminin “göz” sözcüğüyle kaynaşmasından ortaya çıkan deyim, sıfat konumundadır. Deyimin geçtiği cümleler fiil cümlesi olarak kurulmaktadır. Bu deyim, mecazi bir anlam taşımaktadır. Bir başka deyişle “bu aktör göz alıcı biri” dediğimizde, gözümüzü yerinden alacak anlamına gelmemektedir. “Göz alıcı” deyimini, Ö.A.A. deyimler sözlüğü’nde, bir şeyin dış görünüşüyle (güzelliği) gözü büyütüp herkesin dikkatini üzerine çekmek şeklinde açıklanmıştır. TDK’daki “Göz alıcı” deyimine bakıldığında, deyim kategorisinde bulunmadığı görülmektedir. Bahsi geçen deyim, TDK’da sıfat olarak verilmektedir. Fakat *Ömer Asım Aksoy deyimler sözlüğü’nde* deyim

olarak geçmektedir. Bu deyimimizi incelediğimiz zaman, iki sözcükten oluştuğu ve mecaz anlamıyla kullanıldığı için deyim özelliği taşıdığı görülmektedir.

“Göz alıcı”nın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Burada vücudumu bütün göz alıcı çizgileriyle uzun uzun seyretmişti” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 983) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki "أخذ بالابصار", Fayid'in sözlüğü'nde de iki sözcükten oluştuğu ve gözleri bir özelliğiyle büyütüp dikkati çekmek anlamına geldiği görülmektedir. İki dildeki bu deyim hem anlam hem de ifade bakımından aynı işleve sahip olduğu görülmektedir. Bu deyim yapı açısından Türkçede sıfat olarak geçerken Arapçada fiil cümlesi olarak geçmektedir. "بالابصار" sözcüğü ise; görme yetisine gönderme yapmaktadır. "أخذ" eylemi “almak” anlamına gelmektedir. "أخذ فستان المرأة بالابصار" “kadının elbisesi göz alıcıydı” cümlesini incelediğimiz zaman, göze gönderme yapılan ifade nesne konumundadır.

"أخذ بالابصار" "Gözleri almak"ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"بعد تنظيم المدينة أصبحت شوارعها تأخذ بالابصار" (Fayid, 2007, s. 14)

Çevirisi

“Şehre düzenlendikten sonra sokakları göz alıcı oldu”.

3.3.2.3.Göz Doldurmak/فلان اكذايملاً العين

Göz doldurmak	Görünüşü ile umulduğundan çok etkilemek Değerinden çok, görünüşü ile etkili olmak	فلان اكذايملاً العين: {متميز، مهيب، محترم، ذو مكانة رفيعة} ملاً فلان عين فلان: {وقع في عينه موقع الاحترام، جعله لا يفكر في غيره} ملاً فلان عينيه من: {نظر اليه بأعجاب وتامل، أطال النظر اليه} Arapça: görünüş ile umulduğundan çok etkilemek
---------------	--	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 977) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Aksoy, 1984, s. 745)
(Fayid, 2007, s. 476)

“Göz doldurmak” deyimini, iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim hem *TDK* hem de *Ö.A.A sözlüğü’nde* aynı anlamla yer almaktadır. “Göz” sözcüğü, burada beğeni ve iyi izlenim (yan) anlamıyla kullanılmaktadır. *TDK*’da “doldurmak” sözcüğünün verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.

Yan Anlam

- Bildirge, çizelge, fiş vb. basılı kağıtların boş yerlerini tamamlamak
- Canlılık kazandırmak
- Birini, başkası için kötü düşünecek bir duruma getirmek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 700)
(Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Doldurmak” sözcüğünün birkaç anlamı olup birçok farklı deyimde kullanıldığı görülmektedir. Bu deyimden ikinci sözcüğü incelendiği zaman “doldurmak” eyleminin ettirgen yapıya sahip olduğu göze çarpmaktadır. Bir başka deyişle göz burada etkilenen yani nesne konumunu üstlenmektedir. “Göz” sözcüğüyle “doldurmak” eyleminin birleşmesinden ortaya çıkan anlam mecazi bir anlamdır. “Bu kadın tiyatrodaki göz dolduruyor” örneğine bakıldığında “bu kadın” bir nesne getirip o nesneyle izleyicilerin “gözünü dolduruyor” anlamı değil, “tiyatrodaki” iyi oynamasıyla seyircilerde aşırı bir etki bıraktığı anlamını taşımaktadır.

“Göz doldurmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Altınordu’da yeniler göz doldurdu” (DHA, 2020)

Arapçada “Göz doldurmak” deyimini karşılayan deyim ise; "فلان يملأ العين" dır. Bu deyim de iki sözcükten oluşmaktadır. Türkçede kullanılan deyimle hem anlam hem de ifade açısından örtüşmektedir. "العين" “göz” anlamına gelip "يملأ" ise “doldurmak” sözcüğünü karşılamaktadır. Arapçadaki "يملأ" “doldurmak” anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Dolu duruma getirmek

Yan Anlam

- Bir kâğıdı doldurmak
- Beğendirmek
- Zaman doldurmak
- Daraltmak (Kamus elmani elcami online, 2020)

Gerek Arapçada gerekse Türkçede “göz doldurmak” deyimini aynı anlam ve ifadeyle kullanılmaktadır. “Doldurmak” sözcüğü yan anlamıyla kullanılmıştır. Verilen tanımlara bakıldığında, “doldurmak” sözcüğünün temel anlamı bir şeyi dolu duruma getirmektir. Fakat bu deyimde söz konusu anlam mecazidir.

"فلان يملأ العين" "Göz doldurmak"ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"كان كاتباً بليغاً، فصيحاً، كريماً، يملأ العين، العين والقلب" (Abdulhalim, 2008, s. 151)

Çevirisi:

“Kalemi güçlü, akıcı bir dile sahip, değerli ve sadece göz doldurmakla kalmayıp gözün yanısıra gönül de dolduran bir yazardı”

3.3.2.4.Göz Kırpmak/يغمز بعينه

Göz kırpmak	Göz kapağını kapayıp açmak- Başkasına söylediklerinin doğru olmadığını anlatmak için gözünü kapayıp açmak. Eğilimini göstermek İlgilenmek	يغمز بعينه: أشار إليه بتحريك الحاجب أو الجفن مع العين Arapça: kaş veya göz kapağı kapatılarak bir şeye işaret etmek
-------------	---	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 977) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Kamus elmani elcami online, 2020)

“Göz kırpmak” deyimini, iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim TDK’da olup Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde bulunmamaktadır. “Göz” sözcüğü, temel görme yetisi anlamıyla kullanılmaktadır. Deyimde yer alan “kırpmak” yüklemine TDK’da verilen anlamları:

Temel Anlam

- Parçalara ayırmak, kesmek, kırmak

Yan Anlam

- Göz kapaklarını açıp kapamak, kıpmak
- Kesinti yapmak, tutumlu davranmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1421) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen anlamlardan anlaşıldığı üzere, bu deyimde söz konusu anlam yan anlamdır. İnsanın göz kırpması, birtakım nedenlerden kaynaklanıp aniden yapılan bir iştir. İnsan, beklemediği bir şey karşısında göz kırpar. Burada söz konusu eylem, birini kandırmak ya da gerçek olmayan bir şeyi o insana inandırmak amacıyla yapılmaktadır. “Göz kırmak” eylemi, Gözün hızlı açılıp kapanmasıyla gerçekleşmektedir. Deyimin söz dizimine bakıldığında, “göz” burada nesne konumundadır. Örneğin; “hem gülüyor hem de sık sık bana kaçamak bakışlarla, muziplikle göz kırıyor” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 977). Deyimde nesne gözdür.

“Göz kırmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“İki sahilde pencerelerden damla damla taşan ışıklar güzel aydedeye göz kırpmakta yıldızlarla rekabet ediyor sanılır” (Müftüoğlu, 1987, s. 126)

Bu iki örneğe bakıldığı zaman, birinci örnekte yaramazlık veya takılganlık yapıldığı görülmektedir. İlk örnekte söz konusu anlam, bir kişi karşısındaki kişiye yaramazlık ve takılganlık yapmakla gerçekleşir. İkinci örnekte söz konusu anlam, birini doğru olmayan bir şeye inandırmaktır.

Arapçada "غمز بعينيه" deyimini Türkçedeki “göz kırmak” deyiminin karşılığıdır. “Göz” sözcüğü, iki deyimde de bulunmaktadır. Türkçede “kırmak” yüklemine Arapçada temel anlamı "جز" yüklemidir. "جز" yüklemine Türkçedeki karşılığı “sürtülmek”tir. Bu yüklem sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

- Kurumak
- Kesmek
- Biçmek
- Toplamak (Kamus elmani elcami online, 2020)

Bu anlamlara bakıldığında, Türkçedeki anlamlarla örtüşse de ifade yönünden bazı farklılıklar arz etmektedir. Deyimde bahsi geçen “kırpmak” yüklemine karşılıyan "جز" sözcüğü temel anlamıyla kullanılmaktadır. "جز" yüklemi “göz” sözcüğüyle bir araya gelince "غمز" “kırpmak” sözcüğü ortaya çıkmaktadır. Arapça sözlüklerde "غمز" sözcüğünün verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Kaş ve göz kapağıyla gözü açıp kapatmak

Yan Anlam

- Dürtmek
- Kusurunu yüzüne vurmak
- Test etmek
- Basmak (Kamus elmani elcami online, 2020)

“Göz kırpmak” deyimindeki “kırpmak” yan anlamıyla kullanılırken Arapçada "غمز" temel anlamıyla kullanılmış ve bu açıdan farklılık arz etmiştir. Burada da “göz” sözcüğü nesne konumundadır. "غمز بعينه" deyimini, moderen Arapçada sıkça kullanılmasına rağmen, taramış olduğumuz sözlüklerde yer almamaktadır.

"غمز بعينه" “Göz kırpmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

أذهلتني اللعبة فسألته كيف تمكن من إسقاط الورقة الوحيدة التي رأيتها، تعالت ضحكاته ثم غمز بعينه قائلاً: قرأت "أفكارك". (Selame, 2017, s. 63)

Çevirisi

“Oyun beni o kadar şaşırttı ki “gördüğüm tek kağıdı nasıl düşürdün?” diye sordum. Kahkahalar atıp göz kırparak “düşüncelerini okudum” dedi”

3.5.4.1. Göz koymak/وضع فلان عينيه علي كذا/فلان

Göz koymak	Bir şeyi bir kimseyi ele geçirmeyi istemek Bir şeyi ele geçirmeyi amaçlamak.	وضع فلان عينيه علي كذا/فلان: {تمنى الحصول عليه، فلانا راقبه} Arapça: bir şeyi bir kimseyi elde etmek
------------	---	---

		istemek veya gözlemek, evlilik.
--	--	------------------------------------

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 977) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Aksoy, 1984, s. 747)
(Fayid, 2007, s. 513)

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere bazı dil bilimciler tarafından deyim, deyim olabilmesi için en az iki sözcükten oluşup mecaz anlamı taşıması gerektiği belirtilmektedir. “Göz koymak” deyimine bakıldığında iki sözcükten oluştuğu görülmektedir. bu deyim, gerek TDK gerekse Ö.A.A. deyimler sözlüğü’nde bulunmaktadır. “göz” sözcüğü, burada (tamah) yan anlamıyla kullanılmaktadır. TDK’da “koymak” sözcüğünün anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek

Yan Anlam

- Bir kimseyi işe yerleştirmek, birine iş sağlamak
- Bırakmak
- Katmak, eklemek
- İmza, tarih, adres yazmak
- Uyulması gereken kuralları belirlemek, ortaya çıkarmak
- Etkilemek, dokunmak
- Bir şey veya kimse için kullanmayı belirlemek, ayırmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1491) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Koymak” yüklemine TDK’da bulunan anlamlarına bakıldıktan sonra, “Göz koymak” deyiminde kullanılan anlam temel anlamdır. “Koymak” yüklemi “göz” sözcüğüyle birleşince, birinin gözünü çıkarıp koymak değil bir şeyi veya kimseyi ele geçirmeyi istemek (tamah) anlamına geldiği görülmektedir. “Ayşa, Yıldız’ın kocasına göz koydu” cümlesinde geçen “göz koymak” deyiminin anlamı mecazidir. Bahsi geçen örneğe bakıldığında “göz” sözcüğü nesne konumundadır.

“Göz koymak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Kırkyılda bir nişanlı buldum, ona da sen mi göz koydun?” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 977)
(Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki "وضع عينيه" deyimini ise; Türkçedeki “Göz koymak” deyimini anlamıyla ve ifadesiyle örtüşmektedir. Bu deyim de iki sözcükten oluşmaktadır. Bahsi geçen deyimde, Arapçada “göz” sözcüğü çoğul haliyle kullanırken, Türkçede tekil haliyle geçmektedir. “Göz” sözcüğü burada da nesne konumunu üstlenmiştir. "وضع" “koymak” yüklemine sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Elinden bırakmak, ters koyup kaldırmak

Yan Anlam

- İhmal etmek
- Durmak
- Detayla sunmak
- Kurmak
- Yerleştirmek
- İndirmek (Kamus elmani elcami online, 2020)

İki dilde “koymak” yüklemine anlamlarına bakıldığında, benzer ve farklı yönlerin olduğu görülmektedir. Türkçede ile Arapçada “koymak” yüklemine temel anlamı birbiriyle örtüşmektedir. Fakat kurmak, detayla sunmak gibi anlamlar Türkçede kullanılmamaktadır. “Koymak” yüklemine bir başka mecaz anlamı "وضعت الحرب أوزارها" deyiminde görülmektedir. Bu deyimine sözlük anlamı savaş, silahlarını, yüklerini, suçlarını bıraktı anlamıdır. Deyimsel anlamı ise; savaş sona erdi demektir (Doğru, 2004, s. 71-72). Bu deyimine sözlük anlamına bakıldığında, sanki savaş bir insan omzundaki yükleri bırakmış gibidir. Bir başka deyişle “koymak” yüklemine anlamı tamamen mecazidir. Burada da “göz” sözcüğünün nesne konumunda olduğu görülmektedir.

"وضع عينيه" “Göz koymak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"قالت أمي " أن والدي وضع عينيه على ابنة رجل من أغنى رجال الناحية" (Quayd, 1990, s. 21)

Çevirisi

“Annem, babamın mahalledeki zenginlerden birinin kızına göz koyduğunu söyledi”.

3.5.4.2. Gözden (veya gözünden) Düşmek/سقط فلان من عين فلان

Gözden (veya gözünden) düşmek	Bir kişi veya bir şey değerini yitirmek, rağbet görmemek Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek	سقط فلان من نظر فلان: {تدننت منزله عنده، فقد أحترامه} سقط فلان من عين فلان: {أصبح محتقرا منه، فقد مكانته لديه} Arapça: değerini kaybedip rağbet görmemek
-------------------------------	---	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 977) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Aksoy, 1984, s. 744)
(Fayid, 2007, s. 254)

Türkçede “göz” sözcüğüyle kullanılan birçok deyim vardır. “Gözünden düşmek” deyim iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim, hem TDK hem de Ö.A.A. Deyimler sözlüğü’nde bulunmaktadır. “Göz” sözcüğü burada saygı, ilgi ve itibar merkezi olup yan anlamıyla kullanılmaktadır. TDK’da “düşmek” eyleminin anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Yer çekiminin etkisiyle boşlukta , yukarıdan aşağıya inmek

Yan Anlam

- Vakti gelmeden ölü doğmak
- Eksilmek
- Aşırı ilgi veya sevgi göstermek
- Uğramak, kapılmak
- Yakışmak, uygun gelmek
- Yakışık olmak
- Bulunmak
- Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak
- İşbaşından uzaklaşmak
- Hızı, gücü, değeri azalmak

- Düşkünleşmek
- Belirli zamana rastlamak
- Fırsat çıkmak
- Savaşta savunulamaz duruma gelerek teslim olmak
- Bazı deyimlerde yürümek, birlikte gelmek anlamlarında kullanılan bir fiil
- Bayağılaşmak
- Kötü yola girmek
- Alışmak, müptela olmak
- Telefon sanal ağ vb. alanlarda bağlantı kurmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 741) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Düşmek” yüklemine anlamlarına bakıldığında, deyimde geçen anlamıyla örtüşmediği görülmektedir. “Düşmek” eylemi, günlük hayatta sıkça gerçek anlamıyla kullanılmaktadır. Fakat burada söz konusu anlam mecazidir. “Düşmek” yüklemi “göz” sözcüğüyle bir araya gelince söz konusu anlam sevgi, saygı veya bir kişinin değerinin yitmesine sebep olan davranışların yapılması anlamına gelmektedir. Örneğin; “Ahmet, yaptığı davranışlar yüzünden git gide gözümüzden düşmeye başladı” cümlesinde “Ahmet’in” diğer kişilerde uyandırdığı saygı, sevgi ya da değerinin birtakım davranışlar yüzünden azalmaya başladığı anlamı görülmektedir. Bahsi geçen örnekte “gözden” sözcüğüne bakıldığında, dolaylı tümleç olduğu ayrılma çıkma durumu konumunda olduğu görülmektedir.

“Gözden (veya gözünden) düşmek” in cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Muhtarın oğlu bu hasta köpeklere düşman olduğu günden beri gözünden düştü” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 977) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki "سقط فلان من نظر فلان" veya "سقط فلان من عين فلان" deyimlerine bakıldığında, ikisinin arasında anlam benzerliği olsa da ifade yönünden bazı farklılıklar görülmektedir. "سقط فلان من نظر فلان" deyiminde “göz” sözcüğünün yerine “görme” yetisinin kullanılıp “göz”e gönderme yapıldığı görülmektedir. "سقط فلان من عين فلان" deyimini, Türkçedeki “gözden düşmek” deyimine anlam açısından tamamen ifade açısından ise kısmen örtüşmektedir. Arapçadaki "سقط" yüklemine bakıldığında, Türkçedeki “düşmek” yüklemine karşılığı olduğu görülmektedir. "سقط" “düşmek” yüklemine verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Yukarıdan aşağıya düşmek

Yan Anlam

- Sınavda kalmak
- İşgal edilmek
- Değerini yitirmek
- Kaybolmak(yıldız)
- Yanılmak
- Kış veya yazın gelmesi
- Bulmak
- Yitirmek
- Çocuk düşürmek(hamile)
- Kalkmak(bela)
- Dağılmak (yaprak)
- Yağmak (yağmur)
- İptal edilmek(hüküm, ceza)
- Kaldırılmak(hükümet, sistem)
- Ölmek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Gerek Türkçede gerekse de Arapçada “düşmek” yüklemine verilen anlamlarından anlaşıldığı üzere, “gözden düşmek” deyiminde söz konusu anlam yan anlamdır. Her iki dilde de anlam, bir kişinin diğer bir kişi nezdindeki değerinin azalması ya da tamamen yitmesidir.

"سقط فلان من عين فلان" "Gözden düşmek" in cümle içinde kullanımına bir örnek:

"أن المسكين جنى على دينه حتى سقط من عين الله وأهلك نفسه بإفترائه وتعرض لعقابه الأليم" (enstütüsü, 2014, s. 25)

Çevirisi

“Zavallı kimse, dinin suç saydığı şeyleri işleyerek Allah’ın gözünden düşen, iftiralarıyla ağır cezaya maruz kalan kişidir.”

3.5.4.3. Gözde Olmak/فلان فى عين فلان

Gözde olmak	Sevilen, beğenilen, kayırılan kişi olmak. Önemli bir kimsenin en çok beğendiği, ilgilendiği kadın olmak.	فلان فى عين فلان: {له منزلة كبيرة، فى وضع متميز، ذو مكانة خاصة يحظى بحبه ورعايته} Arapça: sevilen beğenilen kişi olmak, önemli bir kimsenin en çok beğendiği, ilgilendiği kadın olmak.
-------------	--	---

(Aksoy, 1984, s. 745) (Fayid, 2007, s. 379)

Tablodaki “gözde olmak” deyimini, iki sözcükten oluşmaktadır. “Olmak” yüklemi, birçok deyimde geçmektedir. Hatta bir ismi fiil haline getirmek için “olmak” yüklemine kullanıldığı görülmektedir. Bu deyim, Ö.A.A Deyimler Sözlüğü’nde bulunup TDK’da olmamaktadır. “Göz” sözcüğü burada sevgi ve ilgi anlamıyla kullanılmaktadır. TDK’da “olmak” sözcüğün verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam:

- Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak

Yan Anlam

- Gerçekleşmek
- Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak
- Bir şeyi elde etmek, edinmek
- Bir durumdan başka bir duruma geçmek
- Herhangi bir durumda bulunmak
- Uygun düşmek, yerinde görülmek
- Yetişmek, olgunlaşmak
- Hazırlanmak, hazır duruma gelmek
- Bir kuruluşla, örgütle ilgili bulunmak, mensup olmak
- Yaklaşmak, gelip çatismak
- Uymak, tam gelmek
- Yitirmek, elinden gelmek

- Bir yerde doğmuş, yaşamış olmak
- Bir olayla karşılaşmak, başına kötü bir şey gelmek
- Yol açmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1798) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Olmak” eyleminin *TDK*'da verilen tanımlarından görüldüğü gibi birçok yerde kullanılmaktadır. Bahsi geçen deyimde ise; olmak yüklemi “bulunmak” anlamına gelmektedir. *Ö.A.A sözlüğü*'nde verilen “gözde olmak” deyiminin anlamı bir kişinin sevdiği, ilgilendiği veya hoşlandığı, o kişinin gözünde olmaktadır. Fakat bu deyimde sevilen kişinin asıl yeri göz olmayıp hatır ve gönüldür. Bundan anlaşıldığı üzere bu deyimde geçen “olmak” eylemi yan anlamıyla kullanılmaktadır. *TKD*'da ise; “gözde olmak” deyimini, deyim kategorisinde bulunmamaktadır. “Gözde” sözcüğü *TDK*'da sıfat olarak geçerken *Ö.A.A Deyimler sözlüğü*'nde “gözde olmak” deyimiyile anlam açısından örtüşmektedir.

“Gözde olmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Kanmamaya dayanan bir oyunun gözde bir temsilcisi olmuştur” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 984) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki "فى العين" deyimini, Türkçede karşılığı “gözde” ifadesidir. Türkçedeki “gözde olmak” deyimini, iki sözcükten oluşan bir fiil cümlesi iken, Arapçada “gözde” sözcüğü bir sözcükten oluşup sıfat konumundadır. Arapça ile Türkçe arasında “gözde olmak” deyiminde görüldüğü gibi ifade açısından birtakım farklılıklar olmaktadır. Fakat anlam açısından örtüşmektedir.

"فى العين" nin cümle içinde kullanımına bir örnek:

"تزيد حسنا فى عين ناظرها كأن الفاظها من الزهرى"

(Mehdi, 1984, s. 403)

Çevirisi

“Sözleri çiçekmiş gibi bakanların gözünde güzelliği artar”

3.3.2.8. Gözden, (veya gözünden) Sürmeyi Çalmak (veya çekmek)/يسرق الكحل من العين

Gözden, (vey gözünden) sürmeyi çalmak(veya çekmek)	Hırsızlıkta çok becerikli, çok usta olmak	يسرق الكحل من العين: {مختلس محترف، قادر على اختلاس ما
---	--	--

	Sürmeyi gözden çekmek: hırsızlıkta çok usta olmak, çalınması olanaksız sanılan şeyleri bile çalabilme yeteneği bulunmak.	{يريد بخفاء ولطف Arapça: becerikli olan herkes hırsız veya her hangi insan gibi.
--	---	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 978) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Aksoy, 1984, s. 745)
(Fayid, 2007, s. 535)

Tabloda bahsi geçen deyim, üç sözcükten oluşmaktadır. Türkçedeki “gözden sürmeyi çalmak” deyimini, iki farklı yüklemle geçip “çalmak” veya “çekmek” yüklemleriyle kullanılmaktadır. Bu deyim hem TDK hem de Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde bulunmaktadır. Bu deyimde geçen “sürme” sözcüğünün TDK’da anlamına bakıldığında, kirpik diplerine sürülen siyah boya anlamına geldiği görülmektedir. *TDK sözlüğü’nde* “Çalmak” yüklemine verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırarak.

Yan Anlam

- Vurarak veya sürterek ses çıkartma
- Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak
- Atmak, çarpmak, vurmak
- Üzerine sürmek
- Bozmak, zarar vermek
- Kumaşın bir parçasını kesmek
- Madeni oymak, kalemle işlemek
- Benzemek, andırmak
- Zamanı boşa harcatmak, ziyan edilmesine yol açmak
- Süpürmek, temizlemek. (Türkçe Sözlük, 2011, s. 489) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “gözden sürmeyi çalmak” deyiminde geçen “çalmak” sözcüğünün anlamı temel anlamdır. Burada anlatılmak istenen, gözden sürmeyi çalmak deyiminde

somut bir eylem olmayıp, gerek hırsızlıkta gerekse de diğer işlerde becerikli olan birinden bahsedilmektedir.

“Gözden sürmeyi çalmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Tersanelerde nöbetçilerin gözetimi altındaki gözleri sürmeyi çalmaktan ortaya çıkmış olmalıdır” (Tietze, 2019, s. 12)

Arapçadaki "يسرق الكحل من العين" deyimini, Türkçedeki “gözden sürmeyi çalmak” deyimiyile örtüştüğü görülmektedir. Hem anlam hem de ifade açısından tamamen örtüşüp örtüşmediğinin ispat edilmesi için Arapçadaki "يسرق" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Hakkı olmayan bir şeyi almak

Yan Anlam

- Gizli saklı bakıp göz kabartmak
- Gözler beni çaldı (uyumak)
- Felekten bir gece çalmak (eğlenmek) (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan "يسرق الكحل من العين" deyiminde geçen "يسرق" eyleminin anlamına bakılarak, deyimde temel anlamın kullanıldığı anlaşılmaktadır. "الكحل" sözcüğü ise; Arapça sözlüklerde genellikle kadın tarafından göz kapağını boymak için kullanılan bir boya türü olduğu görülmektedir.

"يسرق الكحل من العين" “Gözden sürmeyi çalmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"عندما أراد الوعي الشعبي أن يرسم صورة للسارق الجري، رسمه يسرق الكحل من العين، فنحن نلتمس العذر لمن سرقت حافظته، أو ساعته، أو محموله ونظن أن عينيه غفلتا أو انشغلنا بشئ آخر، فلم ينتبه للسارق، إلا أن اللص في المثل العبقري، يسرق الكحل من أهداب العين، أى تحت بصرها، وفي نطاق حرمتها". (Sait, 2013, s. 185).

Çevirisi

“Halk bilinci, yüz­süz bir hırsızın resimini çizmek istediğinde onu gözden sürmeyi çalan bir hırsız olarak resmetmiştir. Normalde birinin cüzdanı, saati veya cep telefonu çalındığında, gözlerinin hırsıza değil hırsızlığa odaklanmasını mazur karşılarız. Fakat bu

dahiyane ve olağanüstü örnekte hırsız, gözün kapağının altından göz göre göre çalmaktadır”

1.3.2.9. Göze Göz Dişe Diş/العین بالعين والسن بالسن

Göze göz dişe diş	Bir kötülüğü yapana, aynı kötülüğü yaparak öç alma yöntemi	العین بالعين والسن بالسن: القصاص Arapça: bir kötülüğü yapana, aynı kötülüğü yaparak öç alma yöntemi
-------------------	--	---

(Aksoy, 1984, s. 746) (Davut, 2003, s. 116)

Bu deyim dört sözcükten oluşmaktadır. “göze göz dişe diş” deyimini Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde olup TDK’da bulunmamaktadır. “göz” sözcüğünün temel anlamıyla kullanılmaktadır. TDK’da “diş” sözcüğünün anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri

Yan Anlam

- Çark, testere, tarak vb. çentikli şeylerdeki çıkıntılarının her biri
- Sarımsak dilimi, karanfil vb.nde dişe benzetilen tane-
- Bazı dantel ve işlemlerin kenarlarındaki yuvarlak sivri bölüm
- Omurgalı hayvanların çenelerinde veya ilkel yapıları omurgalıların gırtlak ve ağızlarında bulunan kemiksi sert parçalar (Türkçe Sözlük, 2011, s. 679) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere “diş” sözcüğü farklı anlamlarla kullanılmaktadır. “Göze göz dişe diş” deyiminde geçen “diş” sözcüğünün anlamı kısastır. Gerek Araplar gerekse de Türklerin büyük bir kitlesi Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu ortak din nedeniyle ister istemez dinin, hayat ve kültür üzerinde etkisi görülmektedir. “Cehennem” ve “cennet” gibi kavramlar, insanların günlük konuşmalarında ceza ve sevaba göndermede buldukları, deyim ve beddualarında yer alan kültürel unsurlar haline gelmiş sözcüklerdendir. Özellikle cehennem kavramına, “cehennem dibine gitmek”,

“cehenneme kadar yolu var” ve “cehenneme çevirmek” gibi beddua ve deyimlerde sıkça karşılaşılmaktadır. “Göze göz dişe diş” deyimine gelince, Kur’an-ı Kerim kaynaklı bu deyim, Ö.A.A sözlüğünde kötülük yapan kişiye, işlediği suça denk bir ceza ile karşılık verilmesi anlamına geldiği görülmektedir. Bir başka deyişle kötülük yapan kişiye yaptığı kötülük oranında ceza verilmeli yani kısas yapılmalıdır.

“Göze göz dişe diş”in cümle içinde kullanımına bir örnek:

“O zamana kadar, yeni tabirle “eylem”e geçmemiş olan muhalefet Nazım Paşanın öldürülmesinden sonra artık dişe diş göze göz diyerek Nazım Paşa’nın intikamını almaya karar vermişti” (Felek, s. 1985)

Bu örneğe bakıldığında, deyimın sözdiziminde değişiklik yapılmış olması dikkat çekmektedir. Aslında “göze göz” ile başlaması gereken deyim, verilen örnekte “dişe diş” öbeğinin öncelenmesiyle başlatılmıştır. Bahsi geçen deyimde bu türden bir sözdizim değişikliği yapılması deyimın anlamını etkilememektedir.

Arapçadaki "العین بالعين والسن بالسن" deyimi, Kur’an-ı Kerim’den olduğu gibi alıntı bir deyimdir. Yukarıda belirtildiği üzere Türkler ile Arapların büyük bir kısmı Müslüman olduğundan dolayı dinden kaynaklanan bazı deyimlerin bu iki millet arasında ortak olması şaşırtıcı değildir. Arap kültüründe kısas konusu eskiden beri ciddi anlamda büyük bir yer tutmaktadır. Kısas (suça denk ceza verme, orantılı cezalandırma ilkesi) İslam hukukunun temel prensiplerinden biridir. Deyimde geçen "سن" sözcüğünün sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Hem insan hem de hayvan ağızından çıkan, çiğnemeye yarayan beyaz kemiklerdir.

Yan Anlam

- Nesnelere çıkıntılı olan her şey, tarak, testere, anahtar, kalem gibi nesnelere çıkıntılı ucu,
- Yaş,
- Sarımsak dilimi (Kamus elmani elcami online, 2020)

İki dilde “diş” sözcüğünün anlamları arasındaki benzer yönlerin farklı yönlerden fazla olduğu görülmektedir. Bu deyim iki dilde hem anlam hem de ifade açısından örtüşmektedir.

"العين بالعين والسن بالسن" “Göze göz dişe diş”in cümle içinde kullanımına bir örnek:

"وكتبنا عليهم فيها أن النفس بالنفس والعين بالعين والأنف بالأنف والأذن بالأذن والسن بالسن والجروح قصاص"
(Maide, s. 45)

Çevirisi

“Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (bir ceza vardır). Yaralamalarda da kısas uygulanır (yaralama ile ceza arasında orantı bulunmalıdır).”

3.3.2.10. Gözlerine İnanmamak/لم يصدق فلان عينيه

Gözlerine inanmamak, inanmamak	Hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak Gördüklerinin doğru olduğunu kabul edemeyecek kadar şaşırarak	لم يصدق فلان عينيه: {اندهش} Arapça: Beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırıp kalmak
-----------------------------------	---	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 979; Aksoy, 1984, s. 749) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 452)

“Gözlerine inanmamak” iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim TDK’da “gözlerine inanmamak” şekliyle geçerken” Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde “gözlerine inanmamak” şekliyle geçmektedir.”göz” sözcüğü burada gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Deyimde yer alan “inanmamak” yüklemine olumsuz şekliyle kullanıldığı görülmektedir. TDK’da “inanmak” yüklemine anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Bir şeyi doğru olarak benimsemek

Yan Anlam

- Birini doğru sözlü olarak bilmek, güvenmek
- Kanarak aldanmak
- İman etmek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1187) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Deyimdeki “inanmamak” yüklemine olumsuz şekliyle verilmesi bir şeyi inkar edip şaşkınlık hissine kapılmak anlamına gelmektedir. Duyu organlarının konumu ve sayısı, o organa bir avantaj kazandırmaktadır. Her insanda iki kulak ve iki göz bulunup o organların insana sezdirmediği farklı hisler oluşmaktadır. İnsanın gördüğü her şey ya mutluluk ya da üzüntü hissine kapılmasına yol açabilir. Sadece gördüğü değil duyduğu şeyler de onu ya mutlu eder ya da üzebilir. Örneğin bir insanın rahatsız olacağı sözler duyması anlamına gelen “kulak tırmalamak” deyimini, kulak aracılığıyla duyulan bazı sözlerin insanı rahatsız edebileceğine delalet eder. Benzer bir durum “gözleri yaşarmak” deyiminde de kendini göstermektedir. İnsanın yaşadığı görsel veya işitsel bir olay, onun mutluluk ya da üzüntü duymasına sebep olabilir.

“Gözlerine inanmamak”ın cümle içinde kullanımına örnek cümle:

“Madendeki sığınağa indirilen sondaj makinesi tekrar yukarı çekildiğinde, kimse gözlerine inanmadı”. (Tamzok, 2010, s. 13)

Arapçadaki "لم يصدق عيناه" deyimine gelince, "لم يصدق" sözcüğü Türkçedeki karşılığı “inanmamak” sözcüğü gibi olumsuz şekliyle kullanılmıştır. "صدق"

“inanmak” sözcüğünün sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Birinin dediklerine güvenmek

Yan Anlam

- İman etmek
- Onaylamak
- Şaşırmak
- İcazet vermek
- İnkâr etmek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Hem Arapça hem de Türkçede “inanmak” yüklemine verilen anlamlarının büyük bir kısmı birbirine benzemektedir. “لم يصدق” “inanmamak” yüklemine Türkçede olduğu gibi Arapçada da inkar ve kınamak anlamına geldiği görülür. Bu deyim iki dilde hem anlam hem de ifade açısından bire bir örtüşmektedir.

“İki gözüne inanmamak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"عندما شاهد رأفت.. ووداد وكانت مستلقية على سريرها, لم يصدق عينيه.. لم يصدق أن أسبوعا واحدا يفعل هذا الفعل في وجه إنسان" (Mehenne, 2010, s. 269)

Çevirisi

“Rafet, Vidad’ı gördüğünde yatağın üstünde uzanıyordu. Fakat gözlerine inanamamıştı. Bir hafta içerisinde bir insanın yüzü bu kadar değişebilir miydi?”

3.3.2.11. Gözü Değmek/ أصابت العين\ النظره\ حسد

Gözü değmek	Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek. Nazar, göze gelmek: uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek.	أصابت العين\ النظره\ حسد Arapça: kötü bakıp insanları kötü duruma getirmek (nazar)
-------------	--	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 976; Aksoy, 1984, s. 744) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 34)

Bu deyim hem TDK hem de Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde yer almaktadır. “Göz” sözcüğü, nazar (yan) anlamıyla kullanılmaktadır. Deyimin anlamına bakmadan önce TDK’da “değmek” eyleminin anlamları şu şekilde verilmiştir:

Temel Anlam

- Aralık kalmayınca kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek

Yan Anlam

- Ulaşmak, erişmek

- İstenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 612)
(Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “nazar” kavramından bahsedilmese de yan anlamların ikinci tanımında “isabet etmek” yüklemi “nazar” kavramıyla bağlantılı olmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere inancın (dinin) insan hayatı üzerindeki etkisi oldukça büyük ve derindir. Nazar kavramı da dinî kültürden kaynaklanan bir kavramdır. Hatta Türkiye'nin birçok yerinde nazardan korunmak için nazar boncuğunun kullanıldığı görülmektedir. Türkçede günlük hayatta “nazar değmek” deyimini sıkça kullanılmaktadır. “Göz değmek” gerek TDK gerekse de Ö.A.A sözlüğünde farklı bir şekilde açıklansa da kendisinde olmayıp başkasında olan bir şeye hayran hayran bakışların meydana getirdiği kötülük veya uğursuzluk durumu olarak izah edilmektedir. “Göz” sözcüğü burada özne konumundadır.

“Göz değmek”in cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Cahiliye devrinde Araplar rukyeyi yılan ve akrep sokmalarıyla göz değmesi gibi hastalıkların tedavisinde kullanıyorlardı”. (Özçelik, 2001) sayfa

Arapçadaki "أصاب العين\ النظرة" deyimine bakıldığında, "العين" göz "النظرة" bakış sözcükleriyle kullanıldığı görülmektedir. Türk kültüründe olduğu gibi Arap kültüründe de “nazar” kavramı büyük bir yere ve öneme sahiptir. İki millet arasındaki bu ortak inancın sebebi aynı dine mensup olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu deyimde kullanılan "أصاب" “isabet etmek” eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Hedef tutturmak

Yan Anlam

- Doğru söylemek
- Ele geçirmek
- Gol atmak
- Beleya uğramak
- Nazar değmek (Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere "أصابت" yüklemi yan anlamıyla kullanılmaktadır. "أصابت" yüklemine birçok anlamı olup farklı yerlerde kullanıldığı görülmektedir. "أصابت" "isabet etmek" sözcüğü, "göz" sözcüğüyle bir araya geldiği zaman "nazar" kavramının anlamını taşımaktadır. İki dildeki deyim anlam açısından örtüşmektedir. Fakat biçimsel açıdan kullanılan eylemler farklıdır.

"أصابت العين\ النظره" "Göz, bakış değmek" in cümle içinde kullanımına bir örnek:

"أصابت العين أحجارا بها أنفلقت ونظرة العين قالوا تفلق الحجر" (Elhanafi, 1363, s. 36)

Çevirisi

"Taşlar göz değmesiyle ikiye bölündü Göz değmesinin taşı ikiye böldüğü söylendi"

1.3.2.12. Gözü Gibi Sakınmak (veya saklamak veya esirgemek)/فلان يخفي فلان في عينيه

Gözü gibi sakınmak (veya saklamak veya esirgemek)	Bir şeye aşırı ilgi göstermek, önemle bakıp korumak. Bir zarar gelmesin diye özenle korumak	فلان يخفي فلانا في عينيه: {يبالغ في الحرص والحفاظ عليه} Arapça: aşırı ilgi göstermek, bakıp korumak
---	--	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 979; Aksoy, 1984, s. 752) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 532)

Tablodaki deyim üç sözcükten oluşup üç farklı yüklemle kullanılmaktadır. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere "göz" sözcüğü, sevgi ve ilgi kavramlarını içermektedir. Bahsi geçen deyim sevgi ve ilgi kavramlarını da taşımaktadır. "gözü gibi sakınmak" deyimini, hem TDK hem de Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde bulunmaktadır. "Sakınmak" eyleminin TDK'da geçen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Herhangi bir korku veya düşünce ile bir şeyi yapmaktan uzak durmak, içtinap etmek

Yan Anlam

- Olabileceği düşülen kötülöklere karşı önlemler almak
- Korumak, esirgemek, gözetmek

Saklamak ise;

Temel Anlam

- Elinde bulundurmak, tutmak

Yan Anlam

- Kaybolmaması, görünmemesi için gizli bir yere koymak
- Bozulmadan doğal durumları ile durmasını sağlamak, korumak, muhafaza etmek
- Gizli tutmak, duyurmamak
- Birine vermek için duyurmamak
- Korumak, esirgemek

Esirgemek:

Temel Anlam

- Korumak, himaye etmek, vikaye etmek

Yan Anlam

- Bir şeyi yapmaktan veya vermekten kaçınmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 816-2013-2014) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere üç eylemin temel anlamları birbirleriyle hiç biri örtüşmemektedir. Fakat “sakınmak” ile “saklamak” yüklemelerinin yan anlamlarının arasında benzerlik olduğu görülmektedir. “Sakınmak” ile “saklamak” yan anlamında korumak anlamı bulunmaktadır. “Esirgemek” yüklemelerinin temel anlamı korumaktır. “Gözü gibi sakınmak” deyimine gelince insan gözüne nasıl bir önem verip koruyorsa sevdiği kişiye de herhangi bir zarar gelmemesi için önem verip korumaya çalışmaktadır.

“Gözü gibi sakınmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Doğru, hakları vardı, koskoca sandalıyla da beraber gömemezdiler ama çok sevdiği, gözü gibi esirgediği ağlarıyla gömebilirdi” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 979) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki " فلان يخفي فلانا في عينيه " deyimine bakıldığında, "عينيه" "göz" sözcüğü çoğul şekliyle kullanılmaktadır. Bu deyim de üç sözcükten oluşmaktadır. Deyimde geçen " يخفى " eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Gizlenmek, kendisini belli etmemek

Yan Anlam

- Kötü bir şeyin olacağı beklenmek
- Ün kazanmış şeye denmek
- Bir şeyi saklamak (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere deyimde "يخفي" yüklemi, yan anlamıyla kullanılmaktadır. "فلان يخفي فلانا في عينيه" deyimini, birine özen ve önem göstererek korumaya çalışmaktır. İki dilde söz konusu deyim, gerek anlam gerekse de ifade açısından örtüşmektedir.

"فلان يخفي فلانا في عينيه" "Gözünde saklamak"ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"فطن المعلم إلى أن هناك اعتداء على ابنته التي يخفيها في عينيه" (Fayid, 2007, s. 532)

Çevirisi

"Öğretmen, gözü gibi sakındığı kızının tecavüze uğradığını anladı"

1.3.2.13. Gözünü Toprak Doyursun/ ما يملأ عينه غير التراب

Gözünü toprak doyursun	Kendinden olan veya kendisine verilen şey ne kadar çok olursa olsun, bununla yetinmeyenler için söylenen bir ilenme sözü. Ne denli mal mülk edinse gözü doymuyor, ancak ölürse doyar(gözü toprakla doyursun).	ما يملأ عينه غير التراب: {طماع، جشع} Arapça: kendisine verilen çok olsa da az olsa da yetinmeyip daha fazlasını isteyenlere söylenen bir söz(doymayan kişi)
------------------------	---	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 982; Aksoy, 1984, s. 757) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 464)

"Göz" sözcüğü, sevgi, saygı ve ilgi kavramlarını barındırdığı gibi tamah kavramını da içermektedir. Bu deyim üç sözcükten oluşmakta ve hem TDK hem de Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde bulunmaktadır. "Toprak" sözcüğünün TDK'da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan bölümü

Yan Anlam

- Arazi, tarla
- Memleketli
- Kara
- Ülke (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2371) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen anlamlardan anlaşıldığı üzere deyimdeki toprak kelimesi temel anlamıyla kullanılmıştır. Deyimde geçen “doymak” yüklemine anlamları ise:

Temel Anlam

- Açlığını gidermek

Yan Anlam

- Geçindirmek, yaşamasını sağlamak
- Bir maddenin içine alabileceği kadar başka bir madde katmak
- Kandırıcı, inandırıcı olmak, tatmin etmek
- Para yedirmek
- Doyma durumuna getirmek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 709) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Sözcüğün yukarıdaki deyimde geçen anlamı, verilen tanımlardan farklı görünmektedir. Bir başka deyişle açgözlü biri ne kadar şey elde ederse etsin, hiçbir zaman doymaz. “Doymak” eyleminin anlamı, bir şeyi doldurmak anlamına gelip emir kipinin üçüncü tekil şahıs çekimiyle kullanılması hem kesinlik hem de dua veya beddua kavramını içermektedir. “Gözünü toprak doyursun” deyiminin, gerek TDK’da gerekse de Ö.A.A sözlüğünde verilen anlamlarına bakıldığında, kendisine verilen şey ne kadar fazla olursa olsun ancak ölmekle doyar anlamına geldiği görülmektedir. “Göz” burada nesne (etkilenen) konumundadır.

“Gözünü toprak doyursun”un cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Ne buldun gittin ellere Gözünü toprak doyursun” (Taşıyan, 1997)

Arapçadaki "ما يملأ عينه غير التراب" deyimi, dinden doğan bir deyimdir. Bazı insanlar doyma hissini bilmezler, bu tür insanlara "ما يملأ عينه غير التراب" deyimi söylenmektedir. Bu deyimde “doyurmak” yüklemine geniş zaman olumsuz üçüncü tekil şahıs çekimiyle kullanılmaktadır. Bu deyim asıl şekli hadislerde geçtiği gibi;

"لو كان لابن آدم واديان من مال وفي رواية أخرى: من ذهب لا يتغى واديا ثالثاً ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب ويتوب الله على من تاب"

(Gazali, 2016, s. 310)

Çevirisi

“İnsanoğlunun iki vadi dolusu malı olsa, bir o kadarını daha ister. İnsanoğlunun karnını topraktan başka bir şey doyurmaz. Ve Allah tövbe edenlerin tövbesini kabul eder”

Bu hadiste deyimdeki “göz” yerine "جوف" sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. "جوف" sözcüğü “boşluk”, “doldurulacak yer”, “karın” anlamlarına gelmektedir. Aynı Hadis’in farklı bir rivayetinde "جوف" yerine "فاه" “ağız” sözcüğü kullanılmıştır. Bu üç farklı kullanıma rağmen anlam açısından büyük bir fark oluşmamaktadır. Deyim, her iki dilde de hem anlam hem de ifade açısından eşdeğerlik arz etmektedir.

"ما يملأ عينه غير التراب" “Gözünü toprak doyursun” deyiminin cümle içinde kullanımına bir örnek:

"كنت في عيش رغد ولكن بنى آدم كما يقولون طماع لا يملأ عينيه غير التراب فدفعني طمعي في الغنى الفاحش لمغامرة كبيرة قامرت فيها بكل شيء فخسرت كل شيء" (Sabri, 2017, s. 271)

Çevirisi

“Bolluk içinde yaşıyordum. Fakat dedikleri gibi insanoğlu açgözlüdür ve gözünü topraktan başka bir şey doyurmaz. Aşırı zenginlik hırsım yüzünden büyük bir maceraya sürüklendim ve büyük bir kumar oynayarak neyim var neyim yok her şeyimi kaybettim”

1.3.2.14. Göz/gözünü Kırpmadan/دون أن يرف له

Göz/gözünü kırpmadan	Acımadan, merhamet etmeden. Duraksamadan,	دون أن يرف له جفن Arapça: göz kapağını kırpmadan
----------------------	--	---

	çekinmeden	
--	------------	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 977) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Göz, sevgi, ilgi ve saygı kavramlarını içerdiği gibi merhametsizlik ve cesaret kavramlarını da barındırmaktadır. Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. “Göz kırpmadan” deyimini TDK’da olup Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Deyimin anlamını ele almadan önce “kırpmak” eyleminin TDK’da verilen anlamlarına bakalım:

Temel Anlam

- Parçalara ayırmak, kesmek, kırmak

Yan Anlam

- Göz kapaklarını açıp kapamak, kıpmak
- Kesinti yapmak, tutumlu davranmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1421) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere deyimde bahsi geçen “kırpmak” eylemi, yan anlamıyla kullanılmaktadır. Aşırı tepki göstermesini gerektiren bazı durumlarda insan, yüz ifadesiyle bu tepkileri gösterir. Örneğin; ağızın açık kalması (şaşıрма), yüzün kızarması (utanma) ve gözünü kırpmak (aşırı tepki verme gerektiren durumlar) gibidir. “Göz kırpmadan” deyiminin göndermede bulunduğu eylem, aşırı tepki verilen (merhametsizlik), tehlikeye atılmanın gerekli olduğu (cesaretlik) durumlarda yapılmaktadır. “Göz” burada nesne konumundadır.

“Göz kırpmadan” deyiminin cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Türk insanın istiklal ve bağımsızlığa olan düşkünlüğü, özgürlüğü için büyük fedakarlıklarda bulunduğu ve bu uğrunda gözünü kırpmadan nasıl ölümüne mücadele ettiğinin örneği, Mühittin ATAYİĞİT’İN şahsında ortak olarak anlatılmıştır”. (Kıran, 2001)

Arapçadaki "دون أن يرمش له جفن" deyimini, günlük kullanımda olmasına ve edebi kitaplarda sıkça kullanılmasına rağmen, taramış olduğumuz Arapça sözlüklerde yer almamaktadır. "يرمش" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Kaş ve göz kapağıyla gözü açıp kapatmak

Yan Anlam

- Dürtmek
- Kusurunu yüzüne vurmak
- Test etmek
- Basmak (Kamus elmani elcami online, 2020)

Bu tanımlardan anlaşıldığı gibi kelime, deyimde temel anlamıyla geçmektedir. Türkçede olduğu gibi Arapçada da merhametsizlik, cesaret ve sevgi kavramlarını içermektedir. İki dilde de deyim aynı anlam ve ifadeye sahiptir.

"دون أن يرمش له جفن" "Göz kapağını kırpmadan"ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"ولذا فقد استطاع الأستمرار في إرتكاب بشاعاته المروعة دون أن يرمش له جفن" (Rank, 2014, s. 7.bölüm).

Çevirisi

"Gözünü kırpmadan şeytanın aklının ucundan geçmeyecek işler yapmaya devam etti"

1.3.2.15.Göz Yummak/بغض النظر عن كذا

Göz yummak	Görmezlikten gelmek, hoş görmek, başışlamak. - Umudunu kesmek, umutsuzluğa düşmek. Kusurları hoşgörü ile karşılamak, görmezlikten gelmek	بغض النظر عن كذا: {مع تجاهل، دون اعتبار له، دون وضعه في الحسبان، يتركه جانبا، بإغفال، دون اهتمام ب} Arapça: görmemiş gibi yapmak
------------	--	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 977; Aksoy, 1984, s. 759) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 97)

"Göz yummak" deyimini, iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim hem TDK hem de Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde bulunmaktadır. "Göz" sözcüğünün temel anlamıyla kullanılmaktadır. "Göz yummak" deyiminde geçen "yummak" eyleminin TDK'da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam:

- Kıсарak kapamak, sıkarak kapalı duruma getirmek. (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2614)
(Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımdan anlaşıldığı gibi “yummak” yüklemi temel anlamıyla kullanılmaktadır. İnsan tarafından verilen her tepki (yüz ifadesi) bir şeye gönderme yapmaktadır. Bir başka deyişle gözle yapılan her eylem farklı bir anlam taşımakta örneğin; göz kapağının kapanıp açılıvermesi (göz kırpmak) doğru olmayan bir şeye birini inandırmak anlamına gelen bu deyim gözün fonksiyonlarından birini göstermektedir. “Göz yummak” deyiminin anlamına bakıldığında iki anlam taşıdığı görülmektedir. “Göz yummak” deyimi, görmezlikten gelmek ve umudunu kesmek anlamına gelmektedir. “göz” sözcüğü nesne konumundadır

“Göz yummak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Kendi dillerine başka bir dilden en küçük bir şeyin karışmasına göz yummazlar”
(Türkçe Sözlük, 2011, s. 977) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki " بغض النظر عن " deyiminde “göz” yerine “görme” yetisi ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu deyim de iki sözcükten oluşmaktadır. Arapçadaki deyim anlamına bakmadan önce deyimde bahsi geçen eylemin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Bakmamak, bir şeyi görmezlikten gelmek

Yan Anlam

- Kısmak (ses)
- Küşümsemek
- Vazgeçmek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı gibi deyimde bahsi geçen anlam temel anlamdır. İki dildeki yüklem temel anlamının kullanılmasıyla örtüştüğü görülmektedir. " بغض النظر " ile " göz yummak "ın hem anlam hem de ifade açısından örtüştükleri görülmektedir.

" بغض النظر عن " “Göz yummak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

" فلم يسعنى إلا غض النظر عنه وعن فندقه وسرت فى طريقى نحو محطة السيارات فركبت الى المنصورة"
(Eltahir, 1951, s. 239)

Çevirisi

“Kendisi ve oteline görmezlikten gelmek başka bir şey yapmayı otogara kadar yoluma devam ederek Mansura’ya giden arabaya bindim”

1.3.2.16.Kulak (veya kulaklarını) Tıkamak/سد فلان أذنيه

Kulak (kulaklarını) tıkamak	Bir şeyi duymazlıktan gelmek. Dinlemek istememek	سد فلان أذنيه: {لم ينتبه، لم ينتصيح، تجاهل} Arapça: duymazlıktan gelmek
--------------------------------	--	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1518) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)(Aksoy, 1984, s. 870)
(Fayid, 2007, s. 247)

Tabloda belirtildiği gibi bu deyim iki sözcükten oluşmakta ve hem tekil hem de çoğul haliyle kullanılmaktadır. “kulak tıkamak” deyiminin hem TDK hem de Ö.A.A deyimler sözlüklerinde bulunduğu görülmektedir. “Tıkamak” sözcüğünün anlamlarına bakıldığında, TDK’da iki anlam karşımıza çıkar:

Temel Anlam

- Bir şeyin ağzını, deliğini, içine konulan veya dışarıdan uygulanan bir nesneyle kapamak.

Yan Anlam

- Yol, su, geçit vb. benzeri şeyleri bir engelle işlemez, akmaz, geçilmez duruma getirmek. (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2346) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Tıkamak” sözcüğünün anlamları gerçek ve somut anlamlardır. Bir başka deyişle “tıkamak” sözcüğünün gerçek anlamı, bir nesnenin dış kısmına bir şey sokup işlevsiz ve etkisiz hale getirmektir. Tıpkı boru veya baca gibi nesnelerin ağzına bir şey sokulduğu zaman tıkanmış hale gelmeleri gibi. Bu deyimde yapılan eylemin gerçek bir eylem olup mecaz olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü kulaklarını tıkamak isteyen kişi parmaklarını kulağına sokarak bu eylemi gerçekleştirebilir. Yapılan bu eylemin sebebine bakıldığında, söylenen sözler hoş gitmeyen sözler ise; buna karşılık olarak insan kulaklarını tıkar ve bunun sonucunda kulak duymak istemediği şeyi duymaz. “Kulak tıkamak” deyimine

bakıldığında, “kulak” nesne konumundadır. “Ahmet kulaklarını tıkadı” cümlesinde “kulak” (etkilenen) nesne görevini üstlenmektedir.

“Kulak (veya kulaklarını) tıkamak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Vücudu içinden duyduğu çöküntülere kulaklarını tıkar, gözlerini yumar” (Hisar, 1996, s. 100).

Arapçadaki "سد فلان أذنيه" deyimine gelince, iki dilde de kullanılan ifade ve anlamın hemen hemen aynı olduğu görülür. Fakat etimoloji açısından farklı birkaç husus vardır. Türkçede “kulak” sözcüğü ya tekil ya da çoğul haliyle kullanılmaktadır. Arapçada , "أذنيه" "kulak” sözcüğüne bakıldığında bu yapının Arapçaya ait özel bir yapı olduğu anlaşılır. Arapçada kullanılan bu yapı ne tekil ne de çoğuldur. Bir ismin iki şeyden oluştuğunu belirten bir yapı, yani ikili çokluk yapısıdır. Arapçada "أذنيه" sözcüğünün Türkçede karşılığı “iki kulağı”dır. Deyimde kullanılan eyleme gelince, "سد" sözcüğü Türkçedeki “tıkamak” sözcüğünü karşılıamaktadır. “Kulak” sözcüğü, Türkçede olduğu gibi nesne (etkilenen) konumundadır.

"سد فلان أذنيه" “Kulağını tıkamak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“غرق ابن نوح عليه السلام لانه سد أذنيه عن دعوة أبيه” (Fayid, 2007, s. 247)

Çevirisi

“Nuh’un oğlu, babasının davetine kulaklarını tıkadığı için boğularak öldü”.

1.3.2.17. Kulak Kesilmek/كلى أذان صاغية

Kulak kesilmek	Büyük bir dikkatle dinlemek	كلى أذان صاغية: {منتصت، منتبه} Arapça: Büyük dikkatle dinlemek.
----------------	-----------------------------	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1518) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 420)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. Geçen bölümlerde belirtildiği üzere “kulak” (işitme yetisi) çok önemli bir yere sahiptir. “Kulak kesilmek” deyimini, TDK’da olup Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde bulunmamaktadır. “Kulak” sözcüğü bu deyimde temel anlamıyla kullanılmaktadır. Bir insanın dinlemesinden bir şeye önem verip vermediği anlaşılabilir. Bu deyimde yer alan “kesilmek” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Kesme işi yapılmak, katolunmak

Yan Anlam

- Bitkin duruma gelmek, gücü, takati kalmamak, çok yorulmak
- Gibi olmak, benzemek, dönmek
- Süt, ayran vb. bozulmak, ekşimek
- Dinmek
- Kendinden önceki kelimeyi “olmak” anlamıyla pekiştiren bir fiil
- Son veya aralık verilmek
- Kendini herhangi bir şey gibi göstermek
- Tutulmak, kapatılmak
- Makaslanmak
- Yoksun kalmak
- Sünnet olmak
- Çok beğenmek, çok hoşlanmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1397) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere hiç biri deyimde geçen anlamla örtüşmemektedir. “kesilmek” eyleminin, edilgen yapısıyla kullanılmaktadır. Deyimde bahsi geçen anlam, dikkat ve önem vermektir. “Kulak kesilmek” deyimini, söylenen sözlere dikkat verip özenle dinlemek anlamına geldiği görülmektedir. Söylenen sözlere verilen dikkat ve önemin dereceleri vardır. Bir başka deyişle “kulak vermek” ile “kulak kesilmek” deyimlerinin arasındaki dikkat derecesi farklıdır. “Kulak kesilmek” deyimini, sanki vücudun tamamıyla bir kulağa dönüşmüş gibi. Bahsi geçen deyimde verilen ilgi ve önem son derecesine gelmiştir. “kulak kesilmek deyiminde verilen dikkat ve önem daha fazla olmaktadır. Bilindiği üzere edilgen çatılı fiillerle kurulan cümlelerin gerçek öznesi yoktur. “Kulak” burada “şekli özne” konumundadır.

“Kulak kesilmek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Çok kızgın bir fikir çarpışmasının üzerine gelmişim, kulak kesildim” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1518) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Türkçede “kulak kesilmek” deyiminin, Arapçada olan karşılığı " كلى أذان صاغية " deyimidir. Bu deyim, üç sözcükten oluşmaktadır. Bu deyimın sözlük anlamı, benim tamamım dinleyen kulaklardır (Doğru, 2004, s. 102). " صاغية " “dinleyen” sözcüğünün sözlükte verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Dikkatle dinlemek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımdan anlaşıldığı üzere " كلى أذان صاغية " deyimindeki " صاغية " sözcüğünün temel anlamıyla kullanılmaktadır. Türkçede olduğu gibi Arapçada da dinlemenin farklı dercelerinin ifadeleri olmaktadır. Bir başka deyişle “seni dinliyorum” ile “benim tamamım seni dinleyen kulaklar” “kulak kesilmek” ifadelerinin arasında verilen önemin ne kadar farklı olduğu anlaşılmaktadır. İki dilde bahsi geçen deyimler, anlam açısından örtüşüp ifade açısından ayrılmaktadır.

" كلى أذان صاغية " “tamamım dinleyen kulaklar” “kulak kesilmek” in cümle içinde kullanımına bir örnek:

" الى رجاء يا فاطمة، أفصح عن مرادك يا سعيد فأنا كلى أذان مصغية " (Elmaragy, 2004, s. 100)

Çevirisi

“Sait: Fatma senden bir ricam var.

Fatma: Ağzındaki baklayı çıkar, kulak kesiliyorum”

1.3.2.18. Kulağına Gelmek/ ترامى الى أذننى فلان\اليه\بلغه

Kulağına gelmek	Kulağına çalınmak Duymak	ترامى الى أذننى فلان\اليه\بلغه، وصل الى سمعه Arapça: Duyulmak
-----------------	-----------------------------	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 128)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. Bilindiği üzere “kulağın” temel fonksiyonu duymaktır. İşitmenin çeşitli türleri vardır. Önem vererek dinlemek, gizli gizli dinelemeye çalışmak ve istemeden dinlemek gibi işitme türleri olmaktadır. Bu dinlemenin türlerini ifade eden birçok deyim vardır. “Kulağına gelmek” deyimini TDK’da kulağına çalınmak

veya duymak anlamına gelmektedir. Bu deyimde yer alan “gelmek” yüklemine TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Ulaşmak, varmak

Yan Anlam

- Getirmek
- Oturmaya, ziyarete gitmek
- Isabet etmek
- Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek
- Ortaya çıkmak, doğmak
- Belli bir süre dolmak
- İzlemek, takip etmek
- Katılmak, eklenmek
- Türemek
- Dayanmak, tahammül etmek
- Kendine yapılan herhangi bir davranış veya durumu iyi karşılamak
- Bir şeye sonradan inanmak, doğruluğuna hak vermek, eğilim göstermek, Kabul etmek
- Uymak
- Akmak
- Görünmek, sanılmak
- Başlamak, ortaya çıkmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 923) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “gelmek” eyleminin birçok anlamı olup ne kadar zengin ifadelerle sahip olduğu anlaşılmaktadır. “Kulağına gelmek” deyiminin, istemeden duymak (kulağına çalınmak) veya duymak anlamına geldiği görülmektedir. “kulak” sözcüğü yönelme hal ekile kullanılıp zarf konumundadır.

“Kulağına gelmek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Acaba benim kulağıma gelen sesler bir yanılsama mıydı?” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

“Kulağına gelmek” deyiminin karşılığı " ترامى الى أذنى فلان\اليه" deyimidir. Bu deyim de iki sözcükten oluşup istemeden duymak anlamına geldiği görülmektedir. " ترامى الى أذنى " فلان\اليه" deyiminde kullanılan eylem “gelmek” anlamında olmayıp “atışmak” anlamına gelmektedir. Arapçada " ترامى" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Atışmak

Yan Anlam

- Duymak
- Kendisini atmak
- Toplanmak
- Peş peşe gelmek
- Pes etmek
- Uçsuz bucaksız (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan " ترامى" “atışmak” eyleminin, yan anlamıyla kullanılıp duymak anlamına geldiği görülmektedir. İki dildeki deyim bakıldığında, kısmen örtüştüğü anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle Türkçede “gelmek” yüklemi kullanılırken, Arapçada “atışmak” yüklemi kullanılmaktadır. İki deyim anlam açısından külleinin örtüştüğü görülmektedir. Fakat ifade açısından ayrılmaktadır.

"Kulağına atılmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"هنا ترامى الى أذنه حديث بعض الصحفيين المنافسين له وهم يخبرون بعضهم بأنه سوف ينضم إلى الشرطة العالم (Abdullah, 2017, s. 65) الشاب عصام ناجى لمساعدتهم للتحقيق فى أحداث هذه المدينة"

Çevirisi

“Tam bu esnada birbirleriyle yarışan bazı gazetecilerin arasında yapılan konuşmadan polislere, şehrin olaylarının araştırmasında yardım etmek için bilim adamı İsam Neji katılacağına dair bir bilgi kulağına çalındı”

1.3.2.19. Kulak Vermek/أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية

(bir şeye) Kulak vermek	Değer vermek, önemsemek.	أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية: { أنصت له }
-------------------------	-----------------------------	--

		Arapça: ona önem vererek dinlemek.
--	--	------------------------------------

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 39)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. Deyim, iki şekilde kullanılıp TDK'da ilk şekli, “kulağın” temel fonksiyonuyla kullanılırken ikincisi, “e” harfinin eklenmesiyle önemsemek anlamına geldiği görülmektedir. Bilindiği üzere “kulak” işitme organıdır. “Kulak” sözcüğünün geçtiği deyimlerde ceza, önemse veya önemsemezlik kavramlarını içermektedir. “(bir şeye) Kulak vermek” deyiminde “vermek” eyleminin TDK'da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam:

- Üzerinde, elinde veya yakında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek

Yan Anlam

- Bırakmak veya bağışlamak
- Ondan bilmek, atfetmek
- Döndürmek, çevirmek. Yöneltmek
- Herhangi bir duruma yol açmak
- Satmak
- Kızı, kadını biriyle evlendirmek
- Ödemek
- Yaymak
- Bitki ve ağaç, ürün üretmek
- Hepsini herhangi bir duruma sokmak
- Sahip olmasını sağlamak
- Bir şey üzerinde etki yapmak, biçimini değiştirmek
- Tespit etmek
- Kazandırmak
- Ayırmak, harcamak
- Dayamak
- Cinsel yönden kendisini kullandırmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2481) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “(bir şeye) kulak vermek” deyiminde “vermek” eyleminin temel anlamıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat “kulak”ın verilecek maddi bir nesne olmadığı için, bu deyimde söz konusu anlam önem, değer ve dikkattir. “(bir şeye) Kulak vermek” deyimini anlamı ise, değer vermek, önemsemektir. Burada “göz” sözcüğü nesne (etkilenen) konumundadır.

“Kulak vermek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın/ Bir vatan kalbinin attığı yerdir”

“(bir şeye) Kulak vermek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Usa ve gerçeğe uygun anlatılara kulak verenin olmadığı görülmedi” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki " أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية " deyimini, “(bir şeye) kulak vermek”deyimiyle karşılanmaktadır. Bu deyim de iki şekilde kullanılıp iki sözcükten oluşmaktadır. " أعطى " "أعطى أذنا صاغية" deyiminin sözlük anlamı: “kulak vermek”tir. " أعطى أذنا صاغية " deyiminin sözlük anlamı ise; “dinleyen bir kulak vermek”tir. " أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية " deyiminde " أعطى " “vermek” eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Bağışlamak

Yan Anlam

- Sunmak
- Yönlendirmek
- Devretmek
- Sınırsız bağışlamak
- İbret olmak
- İşaret vermek
- Üretmek
- Karşılıksız vermek
- İzin
- Müsaade etmek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere deyimde "أعطى" eyleminin temel anlamıyla kullanılmaktadır. "أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية" deyiminin, söylenen sözlere önem ve dikkat vermek anlamına geldiği görülmektedir.

"أعطى فلان كذا أذنه\أذنا صاغية" cümle içinde kullanımına bir örnek:

"ماذا جرى لوالدى بالضبط ولمن أعطى أذنه ليوسوس له فيها" (Aşhabun, 2006, s. 119)

Çevirisi

"Babama ne oldu ki? Ve kulağımı kimin vesvesesine verdi?"

1.3.2.20.Kulağı Ağır İşitmek/ثقل سمع فلان

Kulağı ağır işitmek	Kulağı iyi işitmek	ثقل سمع فلان: {ذهب بعضه، ضعف سمعه} Arapça: kulağı iyi işitmek
---------------------	--------------------	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 146)

Bu deyim üç sözcükten oluşmaktadır. Kulak, işitme organı olup bu organa zarar verecek birtakım davranışlar veya yaşlanma döneminin dolasıyla bu organın gücü gittikçe azlamaktadır. Bu deyim TDK'da bulunmaktadır. "Kulağı ağır işitmek" deyiminde "ağır" sözcüğünün kullanılmasının sebebi, söylenen sözlere karşı hızlı bir tepkinin verilmesi beklenirken yavaş bir tepkinin verilmesidir. "Kulağı ağır işitmek" deyiminde, "ağır" sözcüğü yavaş anlamındadır. "İşitmek" yüklemine TDK'da verilen anlamları ise şunlardır:

Temel Anlam

- Kulakla algılamak, duymak

Yan Anlam

- Haber almak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1224) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan "işitmek" yüklemine TDK'da verilen anlamları ise şunlardır. "Kulağı ağır işitmek" kulağının iyi işitmediği anlamına gelmektedir. "kulak" sözcüğü nesne (etkilenen) konumundadır.

“Kulağı ağır işitmek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Dedemin kulağı ağır işitiyor, biraz sesli konuş” (Dersimiz.com, 2020)

Arapçadaki "ثقل سمع فلان" deyimini, “Kulağı ağır işitmek” deyimiyile karşılanmaktadır. Bu deyimın sözlük anlamı, “kulağı ağırlaşmak”tır. "ثقل سمع فلان" deyimini, iki sözcükten oluşmaktadır. Türkçede “kulağı ağır işitmek” deyiminde “ağır” sözcüğünün sıfat olarak kullanılırken Arapçada "ثقل" eylem olarak kullanılmaktadır. "ثقل سمع فلان" deyiminde “ağırlaşmak” eyleminin sözlükte verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Hafif sözcüğünü zıt anlamlısı

Yan Anlam

- Hamile kadın
- Kulağın zayıf olması
- Şiddetlenmek
- İstmeden yapmak
- Huzur bulmak
- Ağırbaşlı
- Uykusu ağır olan
- Sindirilmesi güç olan yemekler
- Hoşa gitmeyen sözler
- Konuşma zorluğu
- Öbür hayatta terazide iyilik kefenin kötülük kefesinden ağır olmasıdır (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere "ثقل" “ağırlaşmak” (zayıf duruma gelmek) sözcüğünün yan anlamıyla kullanılmaktadır. “Kulağı ağır işitmek” deyimini, Türkçede olduğu gibi Arapçada da "ثقل سمع فلان" kulağın zayıf olup iyi işitmek anlamına geldiği görülmektedir. İki deyim anlam açısından örtüşmektedir. Fakat ifade açısından birtakım farklılıklar arz etmektedir. Türkçede “ağır” sıfat olarak kullanılırken Arapçada “ağırlaşmak” eylemi kullanılmaktadır.

"ثقل سمع فلان" “Kulağı ağırlaşmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"أشكى الزوج عند طبيبه من ثقل السمع عند زوجته، وأنها لا تسمع الا بعد تكرار الحديث" (Elimadi, 2017, s. 268)

Çevirisi

“Koca, eşinin kulağı ağır işitmesinden doktora şikayetçi olup dediklerini tekrarlamadan işitmediğini söyledi”

1.3.2.21.Kulağına Çarpmak/صافح الامر سمع فلان

Kulağına çarpmak	Duyulmak	صافح الامر سمع فلان: {سمعه دون أن يتسمعه Arapça: Kulak misafiri olmak
------------------	----------	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 273)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim TDK’da bulunmaktadır. “Kulağına çarpmak” deyimini, dinlemeye çalışmadan duyulan sözler anlamına gelip “kulak misafiri olmak” deyimine benzemektedir. Fakat “kulak misafiri olmak” TDK’da deyim kategorisinde bulunmamaktadır. “Kulağına çarpmak” deyiminde “çarpmak” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Hızla değmek, vurmak

Yan Anlam

- Etkisiyle birdenbire hasta etmek
- Varlığına inanılan bir gücün öfkesine uğramak
- El çabukluğu ile çalmak, dolandırarak elde etmek
- Kurnazlıkla ele geçirmek
- Kalp, hızlı hızlı vurmak
- Darbetmek
- Çekiciliğiyle etkilemek, şaşırtmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 500) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “çarpmak” eyleminin temel anlamıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat kulağa çarpan somut bir nesne olmayıp çarpan sözlerdir. “Kulağına çarpmak”

deyimi, kulak vermeden söylenen sözlerin duyulması veya bir kişi tarafından anlatılan sözlerin duyulması anlamına gelmektedir. “Kulak” sözcüğü yönelme hal ekiyle kullanılıp zarf konumundadır.

“Kulağına çarpmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“ Barın kalabalığı, hareketliliği, çalgısı ve dumanı içinde ortaya atılan bu söz, tam bir isabetle geldi, Ahmet Samim’in kulağına çarptı” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki " صافح الامر سمع " deyimi “kulağına çarpmak” deyimiyle karşılanmaktadır. Bu deyim de iki sözcükten oluşmaktadır. İki dildeki eylemin anlamına bakıldığında, örtüştüğünü görülmektedir. Fakat ifade açısından ayrılmaktadır. Arapçada " صافح " “selamlaşmak” eylemi kullanılırken Türkçede “çarpmak kullanılmaktadır. صافح الامر " "سمع" deyiminde " صافح " yüklemine verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Elle selamlaşmak

Yan Anlam

- Duyulmak(kulak) (Kamus elmani elcami online, 2020)

Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere " صافح " yüklemine yan anlamıyla kullanılmaktadır. İki dilde verilen deyimlere bakıldığında, anlam açısından birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Fakat ifade açısından kullanılan yüklem birbirinden ayrılmaktadır.

" صافح الامر سمع " “Kulağına çarpmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"كان فعل الامر: اقرأ أول ما صافح سمع الرسول الكريم."

(Ged, 1987, s. 289)

Çevirisi

“Oku emri, Hazreti Mohamed peygamberinizin kulağına ilk çarpan sözdü”

1.3.2.22.Kulağına Fısıldamak/همس في أذن فلان

Kulağına fısıldamak	Çok alçak ve hafif bir ses	همس في أذن فلان
---------------------	----------------------------	-----------------

	tonuyla kulağına eğilip bir şeyler söylemek.	Arapça: bir kişiden başka duyulmayacak kadar kısık sesle konuşmak.
--	--	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. “Kulak” sözcüğünün temel anlamıyla kullanılmaktadır. Bu deyim TDK’da bulunmaktadır. “Kulağına fısıldamak” deyiminde “fısıldamak” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Başkalarının duyamayacağı kadar alçak sesle konuşmak, fıslamak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 871) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımdan anlaşıldığı üzere “fısıldamak” eyleminin tek ve temel anlamıyla kullanılmaktadır. “Kulağına fısıldamak” deyimine bakıldığında, başkalarının duymasına engel olmak için hafif ve kısık sesle sadece bir kişinin duymasını sağlamak için anlamına gelmektedir. “Kulağına fısıldamak” deyiminin başka bir şekli “kulağına söylemek” deyimidir. Fakat bu çalışmada “kulağına fısıldamak” deyimi yer almaktadır. Kulak” sözcüğü yönelme hal ekiyle kullanılıp zarf konumundadır.

“Kulağına fısıldamak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Evet biliyorum, bunlar kulağına fısıldadılar değil mi?” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçada "همس في أذن" deyimini Türkçede “kulağına fısıldamak” deyimiyile karşılanmaktadır. Bu deyimde iki sözcükten oluşmaktadır. Fakat "همس في أذن" deyiminin sıkça kullanılmasına rağmen taradığımız sözlüklerde bulunmamaktadır. "همس في أذن" deyiminde "همس" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Hafif ve kısık sesle konuşmak

Yan Anlam

- Vesvese
- Çiğnemek

- Sıkılmak
- Sessiz adımla ilerlemek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan Arapçadaki “fısıldamak” eyleminin anlamları ve kullanımları Türkçeden daha zengin olmaktadır. Arapçada da “fısıldamak” eyleminin temel anlamıyla kullanılmaktadır. " همس في أذن " deyimini, başkalarının duymaması için hafif ve kısık sesle bir kişinin kulağına söylenen sözler anlamına gelmektedir. İki dildeki deyim hem anlam hem de ifade açısından örtüşmektedir.

"همس في أذن" cümle içinde kullanımına bir örnek:

"حين خطت مبتعدة همس "سام" في أذن صديقه قائلاً: ألم أقل لك أنها لطيفة؟" (Yasir, 2017, s. 283)

Çevirisi

“Uzaklaşmaya başlayınca, Sem arkadaşının kulağına fısıldayarak “güzel olduğunu demedim mi?”

1.3.2.23.Kulağına Küpe Olmak(veya etmek)/حلقه في أذنك

Kulağına küpe olmak(veya etmek)	Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak Başına gelen işten, unutmayacağı bir ders almak	حلقه في أذنك: {لا تفارقك، تذكرها دائماً} Arapça: başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak
---------------------------------	---	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519; Aksoy, 1984, s. 868) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 175)

Bu deyim üç sözcükten oluşmaktadır. “kulağına küpe olmak” gerek TDK herekse de Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde bulunmaktadır. “Kulağına küpe olmak” deyimini oluşturan unsurların anlamına bakıldığında, “küpe” sözcüğünün iki anlamla geçtiği görülmekte şunlar; kulak memelerine takılan süs eşyası ve bazı hayvanların boyunlarının iki yanından sarkan deri uzantılarıdır. “Olmak” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak

Yan Anlam

- Gerçekleşmek
- Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak
- Bir şeyi elde etmek, edinmek
- Bir durumdan başka bir duruma geçmek
- Herhangi bir durumda bulunmak
- Uygun düşmek, yerinde görülmek
- Yetişmek, olgunlaşmak
- Hazırlanmak, hazır duruma gelmek
- Bir kuruluşla, örgütle ilgili bulunmak, mensup olmak
- Yaklaşmak, gelip çatmak
- Uymak, tam gelmek
- Yitirmek, elinden gelmek
- Bir yerde doğmuş, yaşamış olmak
- Bir olayla karşılaşmak, başına kötü bir şey gelmek
- Yol açmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1798) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “olmak” eyleminin hem anlam hem de kullanım açısından ne kadar zengin bir eylemin olup yan anlamıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. “Kulağına küpe olmak (veya etmek)” deyiminin, iki farklı “olmak” ve “etmek” eylemleriyle kullanılıp başa gelen bir durumdan çıkarılan dersin unutulmaması için anlamına geldiği görülmektedir. Kulak” sözcüğü yönelme hal ekiyle kullanılıp zarf konumundadır.

“Kulağına küpe olmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Bu sözümü kulağına küpe et kızım” (Güntekin, 1927, s. 89)

Arapçadaki " حلقة فى أذنك " deyimini de üç sözcükten oluşmaktadır. " حلقة فى أذنك " deyimini Türkçede “kulağına küpe olmak” deyimiyile karşılanıp yardımcı yüklemle kullanılmaktadır. " حلقة فى أذنك " deyimini oluşturan unsurlardan birisi olan " حلقة " sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Yuvarlak olan her şey

Yan Anlam

- Kapı tokmağı
- Saha(boks yeri)
- İlim meclisi
- Muamma gerekçe
- İki tarafın birbirine bağlayan şey
- Bölüm
- Kulak memelerine takılan süs eşyaları (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı gibi "حلقة" sözcüğünün yan anlamıyla kullanılmaktadır. Bu deyim yalın haliyle (yüklemsiz) sözlüklerde verilir cümle içinde (etmek) yardımcı fiiliyle kullanılmaktadır. Türkçe “kulağına küpe olmak” deyiminde olduğu gibi Arapçada "حلقة فى أذنك" deyimini aynı anlam ve ifadeyle kullanılmaktadır.

"أنتبه إلى الكلام الذى سأقوله لك، أ جعل منه حلقة فى أذنك" "Kulağına küpe"nin cümle içinde kullanımına bir örnek:

"أنتبه إلى الكلام الذى سأقوله لك، أ جعل منه حلقة فى أذنك"

(althaqafah, 1977, s. 105)

Çevirisi

“Sözlerime dikkat et, kulağına küpe olsun”

1.3.2.24.Kulağına Açmak/فتح فلان أذنيه ل الامر/

Kulağına açmak	Dikkatle dinlemek Söylenene dikkat etmek	فتح فلان أذنيه ل الامر: {أنصت استجاب بأهتمام، أصغى بتركيز ل، تأثر ب { Arapça: dikkatle dinlemek
----------------	---	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519; Aksoy, 1984, s. 868) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 359)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. “kulağına açmak” deyimini hem TDK hem de Ö.A.A sözlükleri’nde bulunmaktadır. “kulak” sözcüğü, dikkat ve ilgi anlamıyla kullanılmaktadır.

“Kulağına açmak” deyiminde “açmak” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek

Yan Anlam

- Engeli kaldırmak
- Sarılmış, katlanmış, örtülmüş veya iliklenmiş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak
- Bir şeyi, bir yeri oyarak veya kazarak çukur, delik oluşturmak
- Birbirinden uzaklaştırmak
- Bir toplantıyı, etkinliği başlatmak
- Rengin koyuluğunu azaltmak
- Yakışmak, güzel göstermek
- Ferahlık vermek
- Beğenmek
- Bir konu ile ilgili konuşmak
- Avunmak veya danışmak üzere söylemek, içini dökmek
- Yapmak, düzenlemek
- Ayırmak, tahsis etmek
- Bulutların dağılmasıyla gökyüzü aydınlanmak
- Geçit sağlamak
- Savaşla almak, fethetmek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 22) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “açmak” yüklemine anlam ve kullanım açısından Türkçede zengin sözcüklerden olduğu anlaşılmaktadır. “Açmak” eyleminin temel anlamıyla kullanıldığı zaman kapağı veya örtüsü olan şeyi keşfetmek anlamına gelmektedir. Fakat kulağın kapağı veya örtüsü olmamasına rağmen “kulak sözcüğüyle bir araya gelince iyi ve dikkatle dinlemek” anlamına geldiği görülmektedir. “kulak” sözcüğünün nesne(etkilenen) konumundadır.

“Kulağını açmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Talib isen ey ümmi erenlerin gel irfanına olma nadane mükâren gerçeğin gel yanına can kulağını aç ve mükkemel olanı dinle”

Arapçadaki "فتح فلان أذنيه ل" deyimi ise; Türkçede “kulağını açmak” deyimini karşılayıp hem anlam hem ifade açısından örtüşmektedir. Bu deyimde iki sözcükten oluşmaktadır.

"فتح" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Kapalı olan bir şeyin örtüsünü veya kapağını kaldırmak

Yan Anlam

- Hakemlik yapmak
- Fethetmek
- Hidayete ermek
- İyice dinlemek
- İçini dökmek
- Hesap açmak
- Bir yol sağlamak
- İzin vermek
- Başlatmak
- Tahsis etmek
- İştahı açılmak
- Uzaklaştırmak (Kamus elmani elcami online, 2020)

Bu tanımlardan “açmak” eyleminin gerek Arapçada gerekse Türkçede de birçok anlamlarının ortak yönü olmaktadır. "فتح فلان أذنيه ل" deyiminde, "فتح" eyleminin temel anlamıyla kullanılıp söylenen sözleri iyice dinlemek anlamına gelmektedir. “Kulağını açmak” iki dilde aynı anlam ve ifadeye sahiptir.

"فتح فلان أذنيه ل" “Kulağını açmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"طلب المدرس من التلاميذ أن يفتحوا أذانهم للشرح استعدادا لامتحان" (Fayid, 2007, s. 359)

Çevirisi

“Öğretmen, öğrencilerinden sınava hazırlanmak için kulaklarını derse vermelerini istedi”

1.3.2.25.Kulağını Bükme/شدة اقرصة أذن

(birinin) Kulağını bükme	Bir sorun karşısında dikkatli	شدة اقرصة أذن: {تحذير خفيف،
--------------------------	-------------------------------	-----------------------------

	davranması için uyarıda bulunmak	{تخويف Arapça: uyarı, korkutmak
--	----------------------------------	------------------------------------

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519)(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 364)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. “kulağını bükmek” deyimini, TDK’da bulunmaktadır. “Kulak” sözcüğü temel anlamıyla kullanılıp bu deyimde uyarı kavramını içermektedir. “Kulağını bükmek” deyiminde “bükmek” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlar:

Temel Anlam

- Sertçe çevirmek, kıvırmak

Yan Anlam

- Birkaç tel ipliği burarak sarmak
- Eğmek
- Katlamak
- Döndürmek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 422) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere “bükmek” temel anlamıyla kullanılmaktadır. “Kulağını bükmek” birinin dikkatini ve ilgisini bir şey üzerine çekip uyarmak için yapılan bir eylemdir. “kulak bükmek” yapılan bu eylem normalde çocukları uyarmak için kullanılmaktadır. “Kulak” buarada nesne (etkilenen) konumundadır.

“(birinin) Kulağını bükmek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Söz almadan konuştuğum için öğretmenim kulağımı büktü” (Dersimiz.com, 2020)

Arapçadaki "شدة اقرصة أذن" deyimini ise, Türkçede “kulağını bükmek” deyimini karşılanıp iki sözcükten de oluşmaktadır. Bu deyim iki şekilde geçip "شدة" veya "قرصة" sözcükleriyle kullanılmaktadır. "شدة" sözcüğü Türkçede “çekiş” sözcüğüyle, "قرصة" sözcüğü “büküş” sözcüğüyle karşılanmaktadır. "شدة اقرصة أذن" deyiminde "شدة" ve "قرصة" sözcüklerin sözlüklerde verilen anlamları şunlar:

"شدة"

Temel Anlam

- Çekme işi

"قرصة"

Temel Anlam

- Bükme işi (Kamus elmani elcami online, 2020)

Bu anlamlardan anlaşıldığı üzere "شدة" ve "قرصة" sözcükleri temel anlamıyla geçmektedir. "شدة\قرصة أذن" deyimini, birini uyarmak ve korkutmak anlamına geldiği görülmektedir.

"شدة\قرصة أذن" "Kulak büküşü, çekişi"nin cümle içinde kullanımına bir örnek:

"بدلا من الذهاب إلى البيت قصدت كابينة الهاتف واتصلت ب"لويس". عندما حكيت له ما جرى أخيرنى أن عصابة "بالدونى" مالك السوبر ماركت وراء ما حدث على الأرجح، ثم أضاف:

- قرصة أذن حتى نبيع" (Mayral, 2016, s. 129)

Çevirisi

“ Eve gitmektense telefon kabinine yönelerek Luvisi aradım. Bana olanları kendisine anlattıktan sonra dediki “Beldoni(süper marketin sahibi) çetesi, bunun arakasında olabilir. Bu da satman için bir kulak çekmesi” ekledi.

1.3.2.26.Kulağını Çekmek/شد فلان أذن فلان

(birinin) Kulağını çekmek	<p>Ceza olarak kulağını tutup bükerek çekmek, uyarmak için hafif bir ceza vermek.</p> <p>Yolsuz bir davranışından dolayı, bir daha yapmamasını sağlayacak yolda öğütleyip, darılmak</p>	<p>شد فلان أذن فلان: { عاقبه عقابا يسيرا ليعود الى صوابه، حذره تحذيرا مؤلما }</p> <p>Arapça: ceza olarak kulağını bükerek çekmek, uyarmak</p>
---------------------------	---	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1519; Aksoy, 1984, s. 868)(Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

(Fayid, 2007, s. 261)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim hem TDK hem de Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde bulunmaktadır. “Kulağını bükmek” ile “kulağını çekmek” arasında benzer yönü az olsa da “kulağını bükmek” deyiminin temel amacı uyarmak iken, “kulağını çekmek” deyimini ise cezalandırmaktır. “Kulağını çekmek” deyiminde “çekmek” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlar:

Temel Anlam

- Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek

Yan Anlam

- Taşıtı bir yere bırakmak, koymak
- Germek
- İçine almak, emmek
- Bir amaçla ortadan kaldırmak
- Atmak, vurmak
- Güç durumlara dayanmak, katlanmak
- Tartıda ağırlığı olmak
- Döşemek
- Herhangi bir engel kurmak
- Çizgi durumunda uzatmak
- Aynısını yazmak veya çizmek
- Tedavi amacıyla şişe, vantuz, sülük vb.ni uygulamak
- Öğütmek
- Hoşa gitmek, sarmak
- Kaçan ilmeği, örmek
- Bir kimse ailesinden birine herhangi bir bakımdan benzemek
- Daralıp kısalmak
- Yollamak
- İçki içmek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 514) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlara bakıldığında, “çekmek” eyleminin birçok anlama sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu deyimde “çekmek” eylemi, temel anlamıyla kullanılmaktadır. “Kulağını çekmek” deyiminin, yapılan bir yanlışa karşı, o yanlışı yapan kişinin kulağı çekilerek cezalandırır anlamına geldiği görülmektedir. Adeta bu eylem çocuklara karşı yapılan bir eylemdir. “Kulak” sözcüğü, nesne (etkilenen) konumundadır.

“Kulağını çekmek” in cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Arkadaki kurtlara el uzatamayacak olduktan sonra, küçüğün kulağını çekmek, büyüğe gözdağı vermek neye yarar?” (Asya, 2005, s. 10)

Arapçadaki " شد فلان أذن فلان " deyimini, Türkçedeki “kulağını çekmek” deyimini karşılamaktadır. " شد فلان أذن فلان " deyiminde "شد" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- İyice bağlamak

Yan Anlam

- Kontrol etmek
- Saldırmak
- Sıkıştırmak
- Boğmak
- El sıkmak
- Örtünmek
- Desteklemek
- Hazırlanmak
- Kemeleri sıkmak
- Hızlı gitmek
- Ağır olamak (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan Arapçada "شد" anlamları ile Türkçedeki “çekmek” anlamlarının farklı yönleri, benzer yönlerinden daha fazla olmaktadır. “Çekmek” eyleminin Arapçada tam karşılığı "سحب" eylemidir. “Çekmek” yüklemi Arapçada "شد" veya "سحب" sözcükleriyle karşılanmaktadır. " شد فلان أذن فلان " deyimini Türkçede olduğu gibi uyarmak veya cezalandırmak için kulağı hafifçe bükerek çekmek Arapçada da aynı anlama gelmektedir.

" شد فلان أذن فلان " “Kulağını çekmek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

" فيجيب السيد بشير أنها بمثابة "شد أذن" رئيس البنك لعدم معاودة المخالفة" (Fahmi, 1985, s. 62)

Çevirisi

“Fahim bey “bu bankanın müdürünün bir daha kural dışında bir şey yapmaması için kulağının çekilmesiydi” diye cevapladı.

1.3.2.27.Kulak Kabartmak/يسترق السمع

Kulak kabartmak	Belli etmemeye çalışarak dinlemek	يسترق السمع: يتتصت ويتجسس خفية Arapça: gizli gizli dinlemeye çalışmak.
-----------------	-----------------------------------	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1518)(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Davut, 2003, s. 579)

“Kulak kabartmak” deyimini iki sözcükten oluşmaktadır. Bu deyim TDK sözlüğü’nde bulunmaktadır. “Kabartmak” eyleminin TDK sözlüğü’nde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Kabarmasını sağlamak, kabarmasına yol açmak

Yan Anlam

- Toprağı tırmık, çapa vb. Bir araçla karıştırmak, altüst etmek, yumuştamak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1250) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen anlamlara bakıldığında “kabartmak” eyleminin iki anlamla geçip biri temel diğeri ise mecazdır. Fakat bu iki anlam deyimdeki anlamla örtüşmediği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle “kulak” organı sabit bir şekli ve hacmi olup kabarmaya ya da küçülmeye bir işleve ve kapasiteye sahip değildir. Burada söz konusu anlam belli etmeden dinlemeye çalışmaktır. “Kulak” sözcüğü nesne (etkilenen) konumundadır.

“Kualk kabartmak”ın cümle içinde bir örnek:

“Karanlıkta uyuyup uyumadığını anlayabilmek için tüm seslere kulak kabartmak yanına uzandım” (Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçada "يسترق السمع" deyimini de iki sözcükten oluşmaktadır. "يسترق السمع" deyimini “kulak kabartmak” deyimine karşılanmaktadır. Arapçada “kulak” sözcüğünün yerine işitme yetisinin ifadesi kullanılmaktadır. Bir başka husus Türkçede “kabartmak” eylemi kullanılırken Arapçada “çalmak” eylemi kullanılmaktadır. "يسترق" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Bir işi gizli gizli yapmak

Yan Anlam

- Gizli gizli bakmak veya dinlemek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı gibi bu deyimde “kabartmak” eyleminin söz konusu anlamı mecazidir. İki dilde “kulak kabartmak” deyimini şekil açısından örtüşmemektedir. Fakat içerik(anlam) aynıdır.

"يسترق السمع" "dinlemeyi çalmak"ın cümle içinde bir örnek:

"ولكن الجن كان قبل سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم يسترق السمع من السماء أن كان يتجسس على أخبار السماء"
(Elfeleki, 1994, s. 29)

Çevirisi

“Hazreti Mohamedden önce, cinler gökyüzüne kulak kabartarlardı. Yani gökyüzünü gizli gizli dinlemeye çalışıyorlardı”

1.3.2.28. Burnunu Sürtmek/ مرغ فلان أنف فلان فى التراب

Burnunu sürtmek (veya burnu sürtülmek)	Sıkıntı çektikten sonra daha önce beğenmediği bir durumu kabul etmek, gururundan vazgeçmek	مرغ فلان أنف فلان فى التراب: {أذل، أهان} Arapça: yalvartmak, gururunu kırmak
--	--	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 417)(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 468)

Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. “Burnunu sürtmek” deyimini TDK’da bulunmaktadır. “Burun” bu deyimde kibir vr gurur kavramlarını içermektedir. Bu deyim hem etken(sürtmek) hem de edilgen(sürtülmek) yükleriyle kullanılmaktadır. “Burnunu sürtmek” deyiminde “sürtmek” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlar:

Temel Anlam

- Bir şeyi bastırarak diğer bir şeyin üzerinden geçirmek

Yan Anlam

- Dokundurmak
- Başıboş dolaşmak, yararsız dolaşmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2186) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere “sürtmek” temel anlamıyla kullanılmaktadır. Fakat bu deyimdeki sürtülen bir nesne değil, bir insanın direnşi, kibri veya gururudur. Bir başka deyişle “burnunu sürtmek” bir insanın kibri ve gururunu kırıp yok etmek anlamına gelmektedir. “Burun” sözcüğü nesne (etilenen) konumundadır.

“Burnunu sürtmek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Hadisat şimdi burnunu da sürtmüş olduğundan ilk karısına karşı iyi davranıyordu” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 417) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki "مرغ فلان أنف فلان فى التراب" deyimini üç sözcükten oluşmaktadır. Arapçada “sürtmek” eylemi “toprak” sözcüğüyle birlikte bir araya gelince “burnunu sürtmek” anlamına gelmektedir. "مرغ فلان أنف فلان فى التراب" deyimini, “burnunu sürtmek” deyiminden göze çarpan farkı “toprak” sözcüğüyle kullanılmasıdır. "مرغ فلان أنف فلان فى التراب" deyiminde "مرغ" eyleminin sözlüklerde verilen anlamları şunlar:

Temel Anlam

- Namusuna dokunmak

Yan Anlam

- Yalvartmak
- Kirlletmek (Kamus elmani elcami online, 2020)

Bu tanımlardan "مرغ" eyleminin yan anlamıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. "مرغ فلان أنف فلان فى التراب" deyimini, birinin direncini kırıp yok etmek veya yalvartmak anlamına gelmektedir. Bu deyim iki dilde anlam açısından örtüşmektedir. Fakat ifade açısından Arapçada “ burnunu toprakta sürtmek” şekliyle kullanılırken Türkçede “ burnunu sürtmek” “toprak” sözcüğü olmadan kullanılmaktadır.

"مرغ فلان أنف فلان فى التراب" “ Toprakta burnunu sürtmek”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"وأضاف" غايتهم الأولى تخويف الشعب من المقاومة، والثانية أن يسلموا غزة لصفقة القرن عبر الدمار والحصار، والغاية الثالثة هي عينهم على سلاح المقاومة الذى مرغ أنف الاحتلال فى التراب" (Arşiv, 2018, s. 8)

Çevirisi

“Onların amacı, bir, halkı direnmekten korkutmak. iki, işgal ve tahribat politikasını uygulayarak Gazzeyi yüzyılın anlaşmasına teslim etmek. Üç, işgal edenlerin burnunu sürten direnme gücünün silahlarına göz koymaktı”

1.3.2.29. Burnunu Sokmak/حشر فلان أنفه في كذا\ دس فلان أنفه

Burnunu sokmak	Gerekmeden her işe karışmak Kendisiyle ilişkisi bulunmayan işe karışmak	حشر فلان أنفه في كذا\ دس فلان أنفه: {تدخل فيما لا يعنيه، أقحم نفسه في أمر لا يخصه} Arapça: gerekmeden her işe karışmak.
----------------	--	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 417)(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Aksoy, 1984, s. 613)

(Fayid, 2007, s. 172)

Bu deyim, iki sözcükten oluşmaktadır. “Burnunu sokmak” deyimini, hem TDK hem de Ö.A.A sözlükleri’nde bulunmaktadır. “Burun” sözcüğü bu deyimde karışmak kavramını içermektedir. “Burnunu sokmak” deyiminde “sokmak” eyleminin TDK’da verilen anlamları şunlar:

Temel Anlam

- İçine veya arasına girmesini sağlamak

Yan Anlam

- Bıçak, çakı, iğne vb. batırmak, saplamak
- Böcek, zehirli hayvan iğnesini batırmak veya ısırarak, zehirlemek
- Yasak bir malı gizlice getirmek veya götürmek
- Konuşma sırasında bir sözü, soruyu veya düşünceyi söyleyivermek
- Dokunaklı, kırıcı veya acı söz söylemek (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2132) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan “sokmak” eyleminin temel anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. “Burnunu sokmak” deyimini, birinin ilgilendirmedeği bir işe karışması anlamına gelmektedir. Bu deyimde sokulan burun değil insanın kendisidir. “Burun”un sivri yapısı nedeniyle bir insanın ilgilendirmedeği şeylere karışması burun’a gönderme yapılmaktadır.

“Burnunu sokmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Bir kere burnumu sokmuştum işin içine, sonuna kadar gitmekten başka çare yoktu”
(Türkçe Sözlük, 2011, s. 417) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Arapçadaki "حشر" "دس" deyimi, iki farklı yüklemle "حشر" "دس" kullanılmaktadır. Bu iki "حشر" "دس" yüklemine Türkçe karşılığı sokmak yüklemidir. "حشر" "دس" deyiminde "حشر" "دس" yüklemelerinin sözlüklerde verilen anlamları şunlardır:

"حشر" yüklemi :

Temel Anlam

- Toplamak

Yan Anlam

- Karışmak
- Bir konuyla ilgisi olmayan konuşma yapmak
- Diriltmek
- Sokmak
- Gerektirmek

"دس" yüklemi:

Temel Anlam

- Gömmek

Yan Anlam

- Planlamak
- Sokmak
- Karışmak
- Koymak
- Dedikodu yapmak
- Boyamak (Kamus elmani elcami online, 2020)

Bu tanımlara bakıldığında "حشر" "دس" deyiminde "حشر" "دس" yüklemelerinin yan anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Türkçede “burnunu sokmak”

deyimi Arapçadaki " حشر فلان أنفه في كذا\ دس فلان أنفه " deyimile hem anlam hem de ifade açısından örtüşmektedir.

"Burnunu sokmak"ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"أنثرت شجرة مجيدة 300 ألف جنيه في سلة طاهر، استطاع أن يدس أنفه في صفقة بيع قطعة أرض تملكها بالهرم" (Hanefi, 2014, s. 31)

Çevirisi

"Tahir sepetinde bereketli bir ağaç 300 bin verdi. Harem bölgesinde bir arası satışına burnunu soktu"

"Burnunu sokmak"ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"كانت سيلا تجيبه مرغمة، وقد ضاقت من أسئلته المتوالية، الفجة، وكأنها أمام ضابط في مخفر شرطة، يحرر معها تحقيقا، لكن أدبها وتربيتها صرفتها عن الأمتناع عن الرد، بل وصدتها عن الصراخ في وجهه، بسبب حشر أنفه في" (Abdulselam, 2020, s. 91)

Çevirisi

"Kaba ve üst üste sorularından rahatsız olan Sila, sanki bir polis tarafından sorgulanıyordu. Fakat bu kabalık ve özel meselerine burnunu sokmasına rağmen bağırarak veya bir tepki vermektense ve terbiyesi müsaade etmediği için zorla sorularına cevap veriyordu"

1.3.2.30. Burnunu Kırmak/ كسر فلان أنف فلان

Burnunu kırmak	Birini güç durumda bırakarak büyülenmesini veya direnişini yok etmek	كسر فلان أنف فلان: {أذله، أهانه} Arapça: yalvartmak, gururunu kırmak
----------------	--	---

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 417)(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Fayid, 2007, s. 411)

Tabloda deyime bakıldığında, iki sözcükten oluştuğu görülmektedir. bu deyim TDK'da olup Ö.A.A deyimler Sözlüğü'nde olmamaktadır. "Burun" sözcüğünün buarada, kibir ve direniş (yan) anlamıyla kullanılmaktadır. "Kırmak" eyleminin TDK'da verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak

Yan Anlam

- Belirli bir biçimde katlamak
- Öldürmek
- Bir şeyin fiyatını azaltmak, indirmek
- Tahılı iri kaba öğütmek
- Dileğini kabul etmeyerek veya belenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek.
- Gücünü, etkisini azaltmak
- Kaçmak, uzaklaşmak
- Değerinden düşük fiyata almak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1419) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşılacağı üzere “kırmak” yüklemine hem somut hem de soyut anlamlar bulunmaktadır. Somut anlamlar (temel) maddi eşyalarda görülmektedir. “Deniz camı kırdı” cümlesinde bir nesneyi kırmak somut anlama gönderme yapmaktadır. Soyut anlamlar(yan) ise; “babam annemin kalbini kırdı” cümlesinde bir nesneyi değil bir insanı kırmak, bu insanın dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranışta bulunarak gücendirmek, incitmek gibi soyut olan duygulara gönderme yapmaktadır . Öztürk, “burun” sözcüğünün bulunduğu deyimlerin büyük bir kısmında alçakgönüllülük kavramının *da* yer aldığını söyler. Burun yapısı ve yüzdeki konumu insanın kibrine dair hüküm sezdirebilir. Kibir ve büyüklenme hissini taşıyan insanlar ön planda ve insanların odak noktası olduklarını düşünürler. Tıpkı “burun”un yüzde sivri bir yapıya sahip olup diğer organlardan ön planda olduğu gibi (Öztürk, 2013). “Burun” sözcüğünün geçtiği deyimlerde konumundan *dolayı* büyüklenme, kibirlenme veya birinin direncinin kırıldığı gibi durumlardan anlaşılabilir. “Burnu havada olmak” kibirlenme, “burnu yere düşse almaz” kendini beğenmiş, “burnu kırılmak” birinin direncinin kırıldığı gibi durumları betimlemektedir. “Burnunu kırmak” deyimini incelediğimiz zaman “burun” (etkilenen) nesne konumunda olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle “İbrahim, Ali’nin burnunu kırdı” dediğimizde temel anlamıyla kullanılıp “burun” nesne konumunda olmuş olur. “Burnunu kırmak” anlamlarının karmaşıklığını gidermek için şu örneklerle bakalım:

“Burnunu kırmak”ın Cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Ahmet’in davranışları yüzünden ağzını burnunu kırmak istiyorum”. (temel)

“Sonuçta bunların kararlılığı karşısında burnu büyük İngiliz, burnunu kırmak zorunda kalmıştır” (yan) (Toker, 2011, s. 212)

Arapçadaki "كسر أنفه" deyimine bakıldığında Türkçede olduğu gibi iki kelimedenden oluşup “burun” anlamına gelmektedir. "كسر" sözcüğü ise “kırmak” anlamındadır. İki dilde “burun” anlamlarına bakıldığında farklılıklar fazla olsa da “kibirlenme ve büyülenme” kavramında ortaklık olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere “burun” hangi dilde olursa olsun en belirgin fonksiyonu solunmadır. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi bu iki dil farklı dil ailesine mensupturlar. Ortak tarih ve kültürel etkileşimler nedeniyle birçok benzer sözcük ve deyimler vardır. “Burun” sözcüğünün Arapçada kullanıldığı bazı örnekler bakıldığında:

1. Birinin direncini kırmak (mecaz)
2. Camı kırmak (gerçek)
3. Yastığı kırmak(gerçek)

“Kırmak” sözcüğünün hem Arapçada hem de Türkçede de soyut ve somut anlamları bulunmaktadır. Arapçada “kırmak” sözcüğünün farklı kullanıldığı bazı örnekler:

1. Kuş kanatlarını kırmak.(konmaya hazırlanmak)
2. Korkusunu kırmak(yenmek)

Yukarıda belirttiğimiz gibi iki dilde kullanılan bu deyim etimoloji açısından farklıdır ama gerek ifade, gerekse de anlam bakımından aynı işleve sahiptirler.

"كسر أنفه" “Burnunu kırmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

"قدم جسناً نصر الله أعتذاراً بالغ الحصافة, من زعيم قاد حرباً عنيدة للمقاومة ضد إسرائيل, كسر فيها أنفها, وخرج منها بطلاً عربياً"

(Fayid, 2007, s. 411)

Çevirisi

" Hasan Nasrallah, İsrail’le savaştan ve onun gururunu kırarak savaştan kahraman olarak çıkan liderden özür diledi".

3.3.2.31.Burun yapmak/شمخ بأنفه

Burun yapmak	TDK: üstünlük	شمخ بأنفه: للدلالة على التعالي
--------------	---------------	--------------------------------

	taslamak	والتكبر Arapça: büyülenme, kibirlenme
--	----------	--

(Türkçe Sözlük, 2011, s. 416)(Güncel Türkçe Sözlük, 2020) (Davut, 2003, s. 327)

“Burun yapmak” deyimini, iki sözcükten oluşup TDK sözlüğü’nde bulunmaktadır. Geçen bölümlerde belirtildiği üzere “burun” organı, kibir ve gurur kavramını içermektedir. “Burun yapmak” deyiminde yer alan “yapmak” eyleminin TDK’de verilen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek

Yan Anlam

- Olmasına yol açmak
- Yol almak
- Onarmak, tamir etmek
- Bir düşüncüyü, bir davranışı, bir isteği işe dönüştürmek, gerçekleştirmek
- Üretmek
- Bir harekete, işe başlamak veya bir hareketle, işle uğraşmak
- Salgılamak, çıkarmak
- Tehdit yoluyla birisini herhangi bir duruma düşürmek
- Evlendirmek
- Edinmek, sahip olmak
- Olmak (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2529) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere deyimde yapmak mecaz anlamıyla kullanılmaktadır. Fakat verilen tanımlarda kibir ve gurur kavramı içeren bir tanım yoktur. “Burun yapmak”, “burnu kafdağı’na çıkmak”, “burnu kafdağı’nda olmak” ve “burun şişirmek” deyimleri kibir ve gurur kavramını içermektedir. Fakat çalışmamızda “burun yapmak” deyimini yer almaktadır. “Burun yapmak” deyimini, üstünlük taslamak anlamına gelmektedir. “Burun yapmak” deyiminde “yapmak” eyleminin cümle içinde konumuna bakıldığında nesne (etkilenen) işlevini üstlenmektedir.

“Burun yapmak”ın cümle içinde kullanımına bir örnek:

“Onun burun yapan tavırlarından bıktım artık”

Arapçada "شمخ بأنفه" “burun yapmak” deyimini de iki sözcükten oluşmaktadır. İki deyim ele alındığında, ifade açısından farklı olduğu anlaşılmaktadır. Türkçede “yapmak” eylemi kullanılırken Arapçada "شمخ" “büyüklenmek” eylemi kullanılmaktadır. Arapça sözlüklerde "شمخ" eyleminin anlamları şu şekilde verilmiştir:

Temel Anlam

- Yükselmek, büyüklenmek

Yan Anlam

- Soyulu olan kişi (Kamus elmani elcami online, 2020)

Verilen tanımlardan "شمخ" “büyüklenmek” eyleminin deyimde temel anlamıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Gerek Türkçede “burun yapmak” gerekse Arapçada da "شمخ بأنفه" deyimini üstünlük taslamak ve kibirlenmek anlamına gelmektedir. İki dildeki deyim bakıldığında anlam açısından örtüştüğü görülmektedir. Fakat söz konusu ifade, Türkçede “yapmak” eylemi yan anlamıyla kullanılırken, Arapçada "شمخ" “büyüklenmek” eyleminin temel anlamıyla kullanıldığı görülmektedir.

"ولما حصل الطاغية الفتش(الفونسو) - لعنه الله- بطليطلة، شمخ بأنفه، رأى أن زمام الأندلس قد حصل في كفه".
(Elhamd, 2010)

Çevirisi

“Tiran, zalim Elfitş(Elfonsu) Tulaitileyi elde edip Endülüsün yöntemini ele geçirdiğinde kibir tasladı”

3.3.2.32.Burnu havada olmak/أنفه في السماء

Burnu havada olmak	Ö.A.A: çok kibirli olmak	أنفه في السماء:الدلالة على التكبر والشموخ والتعالى. Arapça: yükselme, büyüklenme ve kibirlenme
--------------------	--------------------------	---

“Burnu havada olmak” deyimini üç sözcükten oluşup Ö.A.A Sözlüğü’nde bulunmaktadır. Önceki “burun” sözcüğünü içeren deyimlerde belirtildiği üzere kibirlilik ve karışma durumu

gibi kavramların içerdiği görülmektedir. Kibirli ve kendisini beğenmiş olan birinin benzetildiğinde “burun” organına gönderme yapılır. Bu deyimde “hava” sözcüğünün TDK’de geçen anlamları şunlardır:

Temel Anlam

- Hava yuvarını oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı

Yan Anlam

- Meteoroloji ile ilgili olayların bütünü
- Canlılar üzerindeki etkisine göre hava yuvarının durumu
- Gökyüzü
- Çevreyi kuşatan boşluk
- Esinti
- Müzik parçalarında tür
- Sonuçsuz, anlamsız, boş (durum, davranış, söz)
- Görünüş, davranış, söz vb. İçin bir kimsenin durumunu belirten özellik
- Tarz, üslup
- Durum, ortam, çevre, muhit, atmosfer, ambiyans
- Çekicilik
- Keyif, alem (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Verilen tanımların arasında kibirlilik veya üstünlük kavramlarının yer almadığı görülmektedir. Fakat insanda çekicilik gibi bir karakteristik özelliğin olması kibirliliğe yol açabilir. “Olmak” eyleminin ise yardımcı fiil görevini üstlenmektedir. Bahsi geçen deyim çok kibirli olmak anlamına gelmektedir. “Burun” sözcüğü burada nesne (etkilenen) durumundadır.

“Burnu havada olmak”ın cümle içinde bir örnek:

“Ona kalsa evleneceğiz ona annesi beni istemiyormuş. Burnu havada kadının” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 416) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Türkçede “Burnu havada olmak” deyiminin Arapçada karşılığı "أنفه فى السماء" “burnu gökyüzünde olmak” deyimidir. Bu deyim de üç sözcükten oluşmaktadır. İki deyim bakıldığında anlam açısından kibirlilik kavramını içerdiği görülmektedir. Fakat ifade açısından Türkçede “hava” sözcüğü kullanılırken, Arapçada ise “gökyüzü” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. “Burnu gözkyüzünde olamk” deyiminde “burun” sözcüğü nesne (etkilenen) konumundadır.

"أنفه فى السماء" “Burnu gözkyüzünde olmak”ın cümle içinde bir örnek:

"كلما تم مدحه من قبل الناس أصبح أنفه فى السماء"

Çevirisi

“İnsanlar tarafından övüldükçe havasından geçilmiyor”

4.BÖLÜM

DEYİMLERİN ÖĞRETİMİ/ÖĞRENİMİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Dil öğretiminde bir yabancıнын düzeyi göz önünde bulundurularak kavrayabileceği kelimeler, çevresi ile bağlantılı olmasına özen gösterilmelidir. Ve bunun gerçekleşebilmesi için öğrencinin ihtiyaçları belirlenerek öğretilmesi gereken sözcükler kolaylığına göre seçilmelidir. Somut ile soyut bilgilerin birbirine bağlı olup, somut olanları verilmeden soyut düşüncelerin kavranılamayacağı gerçeğinden hareket edilmelidir. Tümevarıma dayalı bir sistem içinde Türkçe öğretmeye çalışırken deyim, atasözü ve söz kalıpları verileceği için tündengelimde de yer verileceği unutulmamalıdır (Güzel, 2016, s. 251). Temel düzeyde öğrenciler dille yeni tanışmaya başlamış olup kendilerini ve kendi çevrelerini basit ifadelerle anlatacak yapı ve sözcükler öğrenmektedirler. Bu nedenle basit, kolay, yaygın kullanılan ve kısa yapılardan oluşan deyimler verilebilir. Özellikle iki dilde anlamsal ve mantıksal açıdan birbiriyle örtüşen deyimlerin verilmesi öğrencilerin öğrenim sürecinde işlerini kolaylaştıracaktır.

4.1. TEMEL DÜZEY A2

Akpınar, benzer bir anlamsal deyimler öğretimine ilişkin bir sınıflandırma yapmıştır. Bu sınıflandırma düzeylere göre üç basamakta vermektedir. Birinici basamakta A1 ve A2, ikinci basamakta A2, B1 ve B2 ve üçüncü basamakta C1 ve C2 düzeylerine ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Fakat bizim çalışmamızda birinci ve ikinci basamak yer almaktadır. Bu çalışmada yer alan deyimler iki dilde ortak ve kısmen benzer oldukları için A2 ve B1 düzeylerinde öğrenilebileceği kanısındayız. “Görünüştaki anlamıyla bir mesaj taşıyan göndergelerin açık olarak ifade edildiği deyimler yer almaktadır ve bu deyimler A1, A2 kur basamaklarında rahatlıkla kullanılabilir: “çoğu gitti azı kaldı ve özü kabahatinden büyük...vb” (Akpınar, 2010, s. 107). İki dil arasında yapılan karşılaştırmalı incelemeden çıkan ortak ve benzer kültürel öğeler ihmal edilmemelidir. Tıpkı Türkçe ile Arapça arasındaki gibi ortak kültürel öğelerin göz önünde bulundurulması öğretimi iyi yönde etkileyecektir. Deyimlerin taramasında elde edilen bulgulardan iki dil arasında ortak kültürel öğelerin bulunduğu gibi müşterek din nedeniyle ortak dini kavramların da yer aldığı görülmektedir. Bu dini kavramları “göze göz diş diş” ve “gözünü toprak

doyorsun” deyimlerinde görmekteyiz. Aynı zamanda mantıksal ve anlamsal örtüşen deyimlerin bazıları şunlar: “gözden düşmek”, “göz atmak”, “kulak tıkmak”, “kulak vermek” ve “burnunu sokmak”. Bu deyimler A2 düzeyinde yer alan sözcükler ve dil bilgisine uygun olduğu için verilebilir. İki dilde bulunan dini kavramlar ve ortak deyimlerin saptanıp, bu deyimlere öncelik verilmesi öğrenci motivasyonunu artırabilir.

4.1.1. Bulmaca

İki dilde bahsi geçen ortak deyimler A2 düzeyinde bulmaca aracılığıyla verilebilir. Böylelikle öğrencilerin deyimlere ve grup çalışmasına alışmaları sağlanmış olacaktır. Örneğin; A2 düzeyinde olan öğrencilere bulmacaya ilişkin ip uçlar verilip göz, kulak ve burun gibi sözcükler ile ilgili deyimleri çıkarmaları istenecektir. Öğrencilerin bu deyimleri bulmalarını kolaylaştırmak için göz, kulak ve burun sözcüklerinin baş harfleri büyük olacaktır. Bu tür alıştırmada gerek Türkçe gerekse Arapçada aynı mantık ve anlama sahip olan deyimlere yer verilecektir. “Gözden dümek”, “göz atmak”, “göze göz diş diş”, “kulağını çekmek”, “kulak vermek” ve “burnunu sokmak” gibi örnekler tabloda yer almaktadır. Tabloda yer alan deyimlere bakıldığında, A2 düzeyindeki dil bilgisine ve öğrencinin bu düzeyde öğrenmesi gereken sözcüklere uygun olduğu görülmektedir. Bu deyimleri çıkarmak için iki grup oluşturulup onlardan bu deyimleri bulmaları istenecektir. Bu bulmacadan amaçlanan, öğrencilerin deyimleri çıkarması, grup çalışması ve eğitimi eğlenceli ve zevkli hale gelmesidir. Bununla birlikte öğrenciler arasındaki rekabetçilik atmosferi onların gelişmesine yardımcı olacaktır.

Örnek: “Göz, kulak ve burun” Sözcükleriyle İlgili Deyimleri Bulalım A2

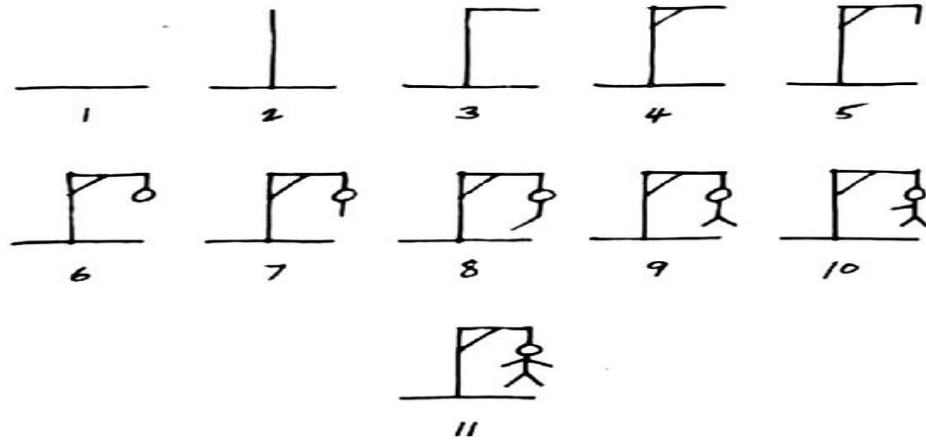
Z	K	u	l	a	ğ	ı	n	ı	ç	e	k	m	e	k	e	d	c
A	u	c	G	ö	z	e	g	ö	z	d	i	ş	e	d	i	ş	v
E	l	y	u	p	ö	k	B	m	n	b	v	z	a	r	e	b	d
R	a	c	f	g	h	j	u	k	l	ş	i	p	o	ı	u	y	t
Z	k	s	G	ö	z	d	e	n	d	ü	ş	m	e	K	r	f	c
Y	t	f	r	t	t	y	n	u	ö	ç	a	i	f	u	t	j	ö
G	ı	g	h	j	k	m	u	j	i	G	z	ı	f	l	e	ş	r
B	k	ö	n	h	j	l	n	ı	ş	ö	y	u	g	a	r	ç	t
V	a	ğ	ü	ç	n	j	u	k	l	z	t	r	h	k	f	ö	y

N	m	d	f	g	h	j	s	y	u	a	ı	o	j	v	v	m	u
M	a	ö	m	n	b	v	o	d	s	t	t	u	k	e	r	n	ı
H	k	r	t	y	u	ı	k	p	j	m	u	ı	l	r	s	f	o
D	y	i	ş	l	k	j	m	g	f	a	u	ı	o	m	d	s	p
S	i	ş	l	ş	o	p	a	l	i	k	r	t	y	e	u	ı	ğ
A	s	d	h	g	h	j	k	l	ş	b	v	c	z	k	ö	l	ü

4.1.2. Adam Asmaca

Dil öğretiminde eğitsel oyunlara başvurmak şüphesiz ki öğretiminin monotonluktan kurtarıp iyi yönde etkilemektedir. Bu eğitsel oyunların ışığında öğrenciler tarafından kavranılması gereken dersler zevkli ve eğlenceli bir hale gelmiş olacaktır. Adam Asmaca, genellikle temel düzeyde özellikle sözcük öğretiminde kullanılan bir oyundur. Oyunda tahmin edilmesi gereken kelimenin bazı harfleri öğrencilere verildikten sonra onların tahmin etmeleri beklenmektedir. Eğer doğru tahminde bulunlarsa adam asılmaz (oyunu kazanırlar). Fakat tahmin yanlış ise, her yanlışta adam asılana kadar bir çizgi çizilecektir. Bu oyun aracılığıyla da deyim öğretilebilir. Örneğin; “kulağına küpe olmak”, “gözleri yaşarmak” ve “burnunu sokmak” gibi deyimlere ilişkin resim gösterilecek. Sonra deyim kaç harften oluştuğu da öğrencilere belirtilecek. Ve son olarak öğrencilerin temel düzeyde oldukları göz önünde bulundurularak deyim ile ilgili birkaç harf yazılacaktır. Böylelikle öğrencilere birkaç ipucu verilmiş olacaktır. Bunlar: resim, kaç harf ve bazı harflerdir. Resimin amacı çağrıştırmaya, harflerin sayısı ve bazılarının verilmesi öğrencinin tahmin etmesine yardımcı olacaktır. Aşağıdaki resimde görüldüğü üzere verilen cevap yanlış ise belli bir sıraya göre çizgilerin çizilmesi gerekir.

Fakat verilen her deyim veya kelimenin 11 harften oluşması şart değildir. Bir başka deyişle bu çizgilerin bazılarının çizilmemesi oyunu etkilemez.

Örnek: Tamamlayalım A2

Bu bir deyim ve 8 harften oluşuyor. Bu deyime ilişkin bir fotoğraf verilecek. Böylelikle bu düzeyde öğrencilerin tahmin edebilmesi için ipuçlar verilmiş olacaktır.

G--- -t---

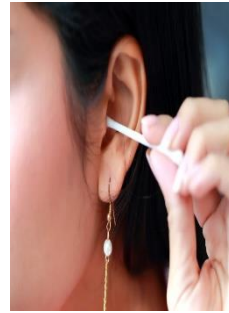

4.1.3. Görsel ve İşitsel Araçlar

Yabancı dil öğretiminde görme ve işitmeye dayalı araçlardan yararlanmalıdır. Dil öğretiminde eğitiminin iyi yönde gitmesi için buna ilişkin her düzeye göre araç ve gereçlere başvurulmalıdır. Özellikle duyu organlarına hitap eden araçlarının kullanılması önemli görülmektedir. Yabancı dil öğretiminde resim, fotoğraf ve video gibi araçlarının kullanılması gerek işitme gerekse görme organlarına hitap ettiğinden ziyade eğitimi daha kalıcı izli, zevkli ve etkili kılacaktır. “Bir resim bin sözcüğe bedeldir” (Güzel, 2016, s.

253). Bu tür görsel araçlardan hem öğretmen hem de öğrenci için eğitimi kolay hale gelmesini sağlayacaktır. Özellikle görme organına dayalı olan öğretim öğrencilerin hafızasına kaydetmeleri ve hatırlamalarına yardımcı olup eğitimi iyi yönde etkiler. Derste görsel uyarıcıların fazla olması öğrencinin tüm dikkatini derse çekmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda resim veya fotoğraf kullanılmasıyla konuşma ve yazma gibi becerilerin geliştirilebilmesi mümkündür. Örneğin; bir olayı bir durum anlatan fotoğraf sınıfa verilip onun hakkında düşüncelerini ya konuşma ya da yazma şeklinde vermeleri istenebilir. Konuşma şeklinde verilen alıştırmalar yoluyla öğrencilerin ifade etme becerileri geliştirilebilir. Yazma şeklinde verilen alıştırmalar ise öğrencilerin yazım hataları tespit edilip düzeltilebilir (Güzel, 2016, s. 255). Bu görsel araçlardan da faydalanabilmek için deyimle ilişkin resim ve fotoğraf gibi araçlar verilip A2 düzeyine uygun alıştırmalar kullanılabilir.

Örnek: Eşleştirelim A2

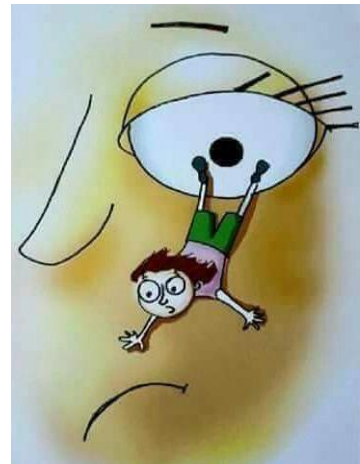
.....

Göz kırpmak	Kulağını açmak	Kulağına küpe olmak	Kulağına fısıldamak
-------------	----------------	---------------------	---------------------

Görsel araçlar aracılığıyla verilecek bir başka örnek soru cevap şeklinde verilebilir. Yabancı dil öğretiminde başlangıç düzeyinden itibaren ve her öğrenci kitlesine uygun soru cevap tekniğine başvurulabilir. Bu teknik gerek sözlü gerekse yazılı olarak verilmektedir. A2 düzeyindeki dil bilgisi ve sözcük öğretimine uygun “göz atmak”, “kulak tıkamak” ve “gözden düşmek” gibi deyimler verilebilir.

Örnek: Şapkayla Deyim Anlatalım A2

Bir şapka dış ve iç kısmına deyimler ile ilgili katlanmış kağıtlar yapıştırılacak. Kağıtlar içinde deyimlere ilişkin resim ve sorular bulunacaktır. Alıştırma “Gözden düşmek” (ayrılma hal eki), “kulaklarını tıkamak” (belirtme hal eki) ve “ göz atmak” gibi deyimler yer aldığı için A2 düzeyinin dil bilgisi ve sözcük öğretimine uygundur. Üstelik bu deyimler hem Türkçe hem de Arapçada ortak olduğu için öğrenciler zorluk çekmeyecekler. Şapka müzik eşliğinde öğrenciler arasında dolaştırılıp müzik durduğu anda hangi öğrencide kaldıysa şapkanın üstünde yapıştırılan kağıtlardan bir tanesini seçecektir. Sonra resime bakarak verilen sorulara cevap vermeye çalışacaktır. Resimde ne var? Adam ne yapıyor? Gibi sorular sorulacaktır. Bu tür etkinlik resim ve müzik eşliğinde verilmesi eğitiminin zevkli ve akılda kalıcı olmasını sağlayacaktır.

4.2. ORTA DÜZEY B1

Bu basamakta denilen (ifade) ile denilmek istenen (anlam) tamamen örtüşmesine de benzetme ve çağrışmaya bir ilişkiyle, olayı ve olguları ifade eden soyut anlamlı deyimler yer almaktadır. Bu tür deyimler A2, B1 ve B2 düzeylerinde verilebilir. “Göz kulak olmak”, “dudak bükmek” ve “diş bilemek” gibi deyimler de verilebilir (Akpınar, 2010, s. 108). Dil öğretiminde görsel araçlara başvurmak eğitimi daha zevkli kılıp akılda kalıcı olmasını sağlamaktadır. Bu yüzden B1 düzeyinden itibaren tamamen değil kısmen benzer deyimler resim yoluyla verilirse öğrenciler tarafından kavranması beklenmektedir. Bu düzeyde kısmen benzer deyimler, deyim kartlarıyla verilebilir. Örneğin; görsel konuşmada deyim kartlarının ön kısmında resim arkasında açıklama ve örnek bulunmaktadır. Öğrencilerden biri tahtaya çıkıp kart seçecektir. Sonra deyimlerde yer alan kelimeleri açıklamadan sınıfa anlatmaya çalışılacaktır. Kartlardan çıkan deyim anlatırken ya beden diline başvuracak ya da karşıdaki öğrencilere ip uçlar vermeye çalışılacaktır. Sınıfın deyim bulmaları veya tahmin etmeleri istenecektir. Bu tür alıştırmalar öğrencilerde yaratıcılık , ifade ve hızlı düşünme gibi becerileri geliştirmektedir.

Örnek: Kağıtlarla Deyim Anlatalım B1

Bu kartlarda “göze girmek” ve “kulak kabartmak” deyimleri yer almaktadır. Bu iki deyim gerek Türkçe gerekse Arapçada kısmen benzmektedir. Bu deyimleri seçen öğrenci anlatma sürecinde tek başına değil arkadaşlarından birini seçip onunla birlikte anlatabilir. Örneğin; “kualk kabartmak” deyimiyile ilgili anlatmak istenen olayın gerçekleşebilmesi için bir kişiden değil iki veya üç kişiden oluşması gerekmektedir. Bir başka deyişle kulak kabartan kişi başkalarının konuşmasına dinlemek amacıyla kabartmaktadır.

Deyimler karışık ve özel yapıya sahiptir. Bir başka deyişle deyimler yapısı sözcük yapısına benzemeyip olumlu bir yapıya (ma veya me) ekleri eklenerek olumsuz hale getirilmez. Fakat bazı deyimlerin yapısına (ma veya me) olumsuz ekleri eklenerek buna müsait olup olumsuz hale gelebilir. Örneğin; “kulak vermek”, “kulak vermemek”, “göz yummak” ve “göz yummamak” örneklerinde olumlu bir örnek olumsuz bir hale geldiğinde zıt anlam vermektedir. Bir başka örnek, “gözden düşmek”, “göze girmek”, “gözü tok” ve “gözü aç” deyimlerinde ikinci sözcüğün yerine zıt anlamlısı geçerse zıt anlam verecektir. Bu tür deyimlerden öğretim sürecinde kullanılması gerek kolaylık sağlayacak gerekse akılda kalıcı olacaktır. Son olarak bu deyim kendi dillerinde veya karşılığı olup olmadığı da bulamları istenecektir.

Örnek: Eşleştirelim

Deyimin Zıt Anlamlısını Bulalım B1

Gözü aç	Kulak tıkamak
Göze girmek	Gözden uzaklaştırmak
Kulağımı açmak	Göz önünde tutmak
göz ardı etmek	Gözden düşmek
Gözünün önünden gitmemek	Gözü tok

4.2.1. Kısa Film

Yukarıda belirttiğimiz gibi görsel ve dijital araçların dil öğretiminde kullanılması öğrencilerin öğrenmesinde çok etkili olmaktadır. Koray Varol Okulları tarafından deyimler üzerinde hazırlanmış birkaç eğitici video bulunmaktadır. Onlardan organ

adlarıyla olşuan birkaç deyimini seçtik. Şunlar: “Göze girmek”, “gözüne uyku girmemek” ve “kulak kabartmak” gibi. Bu deyimler iki dilde kısmen benzedikleri göz önünde bulundurularak B1 düzeyinde verilebilir. Bu videolar öğrencilere izletirken onlardan duyduklarını veya duyabildiklerini yazmaları istenecektir. Sonra yazdıkları deyimler ile ilgili açıklama ve örnek vermeleri de istenecektir. Böylelikle öğrencilerin deyimlerin anlamları ve kullanım yerlerini anlayıp anlamdıkları tespit edilebilir.

<https://www.youtube.com/watch?v=n2K6vAPWWKg> (göze girmek)

<https://www.youtube.com/watch?v=5t-Ahw1KwrU> (gözüne uyku girmemek)

https://www.youtube.com/watch?v=d_6FM8MRMLY (kulak kabartmak)

4.2.2.Kahoot

Yabancı dil öğretiminde dili etkili, zevkli ve her hedef kitlesine uygun araçlar ve gereçlere başvurulmaktadır. Bu araçlardan da yararlanılmak için soru cevap, rol yapma, ikili veya grup çalışmaları ve eğitsel oyunlar tekniklerine de başvurulmaktadır. Oyunlar, konuşma becerisi, dil bilgisi ve sözcük öğretiminin geliştirilmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda oyun yoluyla gerçekleştirilen eğitimde öğrencilerin korkularını bir kenara bırakarak kendilerini daha rahatça ifade edebilirler. Öğrenim sürecinde öğrencilerin motivasyonunu yüksek tutmanın bir başka sebebi oyunlardır ki öğrenim sürecinde oyunların en önmeli etkenlerden olduğu görülmektedir. Oyunlar ile gerçekleşmiş öğrenim öğrencilerin öğrenmelerini zevkli, eğlenceli ve kalıcı kılmaktadır (Günday, 2015, s. 158). Eğitsel oyunlar aracılığıyla gerçekleşmiş eğitim öğrenmekten ziyade eğitimi eğlenceli hale getirmektedir. Kahoot, eğitime ilişkin öğretmenler için ve öneride bulunan bir sitedir. Bu sitenin sunduğu bazı öneriler ışığında öğretmen tarafından gerek resim gerekse video sıralama, tamamlama ve çoktan seçmeli şeklinde oyunlar oluşturulabilir. Bu oyunların zamanı, soruları ve gidişatı da öğretmen tarafından belirlenebilir. Bu sitenin sunduğu bir başka olanak, sınıftaki her öğrenci telefon üzerinden oyuna bir kod ile katılım yapabilir. Oyunu kazanmak isteyen öğrenci doğru cevap ve hızlı bir şekilde vermesi gerekiyor. Oyunun sonunda öğretmen oluşturmuş olduğu oyunun sonuçlarını ve kazanan öğrenciyi bilgisayarının üzerinden görebilir. Son olarak bu deyim kendi dillerinde veya karşılığı olup olmadığı da bulamları istenecektir.

Örnek: Çoktan Seçmeli

Resimi Hangi deyim Anlatıyor B1

16

13
Answers

▲ kulak açmak

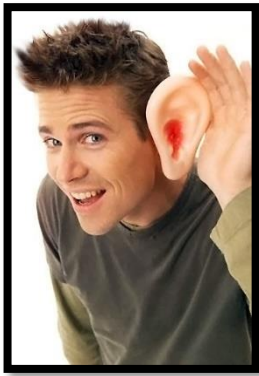
◆ göz yummak

● göz kulak olmak

■ gözü kaybolmak

Windows'u Ftkinleştir

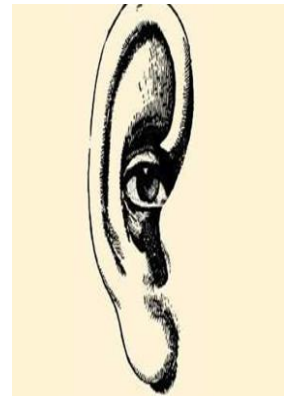
Kahoot oyununda çoktan seçmeli alıştırmaları bu şekilde verilmektedir. Oyuna katılım yapan öğrenci akıllı tahta üzerinden soru ve resmi görüp aşağıdaki verilen seçenekleri telefon üzerinden seçebilir. Oyunun sonunda puanların toplamı ve ilk kazanın üç öğrenci Kahoot tarafından hesaplanıp verilmektedir. Aşağıdaki deyimlerden de oyunda yararlanılabilir.

Kulak kabartmak

Göz yummak

Göz kulak olmak

Gözden geçirmek

Gözü dışarıda

4.2.3. Karikatür

Dil öğretiminde kullanılabilecek bir başka araç karikatürdür. Karikatür, bir olay ve durumu özetleyen, dolaylı ve komik biçim anlatmak için kullanılan bir araçtır. Karikatür derin bir anlama sahip olması birlikte deyimlere benzemektir. Bir başka deyişle karikatür tıpkı deyim gibi, karikatürde verilen resim (gösterilen) ile karikatür üstünde yazılan yorumların (anlatılması gereken olay) arasında nedesellik ilişkisi olsa da bazen okuyucuyu yanıltabilir. B1 düzeyinde bir deyim karikatür aracılığıyla kullanılabilmek için öğrencinin düzeyi göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle Türkçe ve Arapça arasında ortak deyimlerden faydalanabilir.

Örnek: Resimdeki Deyim Bize Ne Anlatmak İstiyor B1

Bu karikatürde “burnunu sokmak” deyimini yer almaktadır. Bu deyim gerek Türkçe gerekse Arapçada aynı anlam ve ifadeyle geçmektedir. Bu nedenle öğrencilerin günlük çekmeyecekleri düşünülmektedir. Bu deyim öğrencilere verilip onların resim ve yazılan yorumlar ile ilgili bağlantı kurmaları beklenmektedir. Sonra yazma veya konuşma şeklinde ne anladıkları ve deyim ile ilgili örnek vermeleri istenecektir. Son olarak bu deyim kendi dillerinde veya karşılığı olup olmadığı da bulamaları istenecektir.

SONUÇ

Deyim ile sözcük kullanımının en belirgin ortak yönü insanların ihtiyaçlarından doğmasıdır. Bir başka deyişle insan temel gereksinimlerini karşılamak için sözcüklere başvurup yeme ve içme ile ilgili sözcükler kullanır. Fakat insanlar tarafından sözcük öğretimi zorunlu olup yadsınamaz bir duruma gelmişken, deyimlerin kullanımı ise tercih meselesidir. Yabancı dil öğretiminde, sözcük öğretimi (kelime hazinesi) ve dil bilgisi dilin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Sözcük sözlükler vasıtasıyla öğrenilebilirken, deyimler gibi karmaşık yapıların sözlüklerden öğrenilmesi mümkün olmayabilir. Daha önce belirtmiş olduğumuz üzere Arapçada deyim ve atasözlerinin şimdiye kadar kesin bir şekilde ayrımı yapılmadığı için Türkçe öğretiminde öğrenciler tarafından deyim ve atasözünün ayrımı da yapılamamaktadır. Türkçe deyimden oluştuğu tartışmalı bir konu olduğu gibi Arapçada da dilbilimciler arasında bu konuyla ilgili bir birlik olmadığı görülmektedir. Bazı Arapça sözlüklerde deyimden bir sözcükten bazılarında ise en az iki sözcükten oluştuğu görülmektedir. Türkçe ile Arapça arasında pek çok ortak kelime olduğu gibi birçok ortak deyim de vardır. Deyim, atasözü ve kalıp sözler gibi söz öbekleri de o dilin konuşulduğu ülke dışında öğrenilmesi güç bir işittir. Türkçe ile Arapça yapısal, sözdizimsel ve mantıksal açıdan birbirinden oldukça uzak dillerdir. Ayrıca Türkçe (Altay) ve Arapça (Hami-Sami) farklı dil ailesine mensup olmaları, farklılıkların benzerliklerden daha fazla olacağını sezdirir. Fakat uzun ve ortak tarih nedeniyle gerek kütlür gerekse dil yönünde ne kadar farklılıklar fazla olsa da benzerliklerin fazla olması göze çarpmaktadır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde o benzerlikler ve ortaklıkların göz önünde bulundurulması hem öğretmenler hem de öğrenciler için kolaylık sağlayacaktır. Türk kültürünün aktarıcısı olan (deyim) öğretimi ihmal edilmemelidir. Bu nedenle iki dil arasında ortak ve eşdeğer unsurların tespit edilmesi gerekmektedir.

Sonuçta Türkçe ve Arapça organ adlarını içeren deyimlerde fazla farklılıklara rastlansa da insan vücudunda bulunan organların evrensel özelliklerinden dolayı benzer yönlerin olup deyimlerin bolluğu ve çeşitliği dikkat çekmektedir. Üzerinde çalıştığımız Türkçede ve Arapça her iki dilde de organ adlarını içeren birçok deyim tespit edildi. Özellikle “göz” sözcüğüyle oluşan deyimlerin çok sayıda olduğu görülmektedir. Bu deyimlerin kimi iki

dilde ortak yönleri olup, kimisi ise kısmen benzemektedir. Karşılaştırmalı incelemenin bu çalışmada amacı, deyim kavram ve anlam açısından benzerlik ve farklılık yönlerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada, iki dilde (göz, kulak ve burun) organ adlarını içeren deyimler gerek aynı ifade ve anlam örtüşen gerekse de aynı anlam fakat ifadesi farklı olan deyimlerin tespiti yapılmıştır. İki dilde tespit edilen deyimler, kaç sözcükten oluşması, hangi sözlüklerde bulunması, deyim oluşturulan unsurların temel ve yan anlamları ortaya konulup deyimlerin cümle içinde kullanımına birer örnek verilmiştir. Bu araştırmada toplam 107 “göz, kulak ve burun” adlarından oluşan deyimlerin tespiti yapılmıştır. Tespit edilmiş deyimlerin iki gruba ayrılmaktadır:

- İçerik açısından örtüşen fakat şekli farklı olan deyimler
- Hem anlam hem de ifade açısından örtüşen deyimler.

İçerik açısından örtüşen, şekli farklı olan 42 deyim tespit edilmiştir. Hem anlam hem de ifade açısından örtüşen 65 deyim tespit edilip iki dildeki anlamı ve hangi şekilde verildiği de belirtildi. Sonra da “göz” 15, “kulak” 12 ve “burun 5 deyimlerin açıklanması yapıp iki dildeki benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgulardan iki dil arasındaki deyimlerin benzer yönlerinin Yabancı dil öğretiminde kullanılması ve organ adlarından oluşan deyimlerin evrenselliği göz önünde bulundurularak kolaylık sağlayacağı kanısındayız. Bu araştırmada “gözden düşmek” saygı ve değer, “gözü gibi sakınmak” sevgi, “kulak vermek” önemseme ve “burnunu sürtmek” kibirlilik gibi deyimlerde bu kavramların bulunması hem Türkçe hem de Arapçada olduğu görülmektedir. üstelik bu kavramların birçok dilde aynı ifade ve anlam ile geçmesi evrensellik özelliğini taşımaktadır.

Genel olarak bu araştırma özellikle ana dili Arapça olanlara yabancı dil Türkçe öğretimine yönelik katkıda bulunmak amacıyla yapılmıştır. Bu hususta öğretmenlere öğretim sürecinde eğitimi kolaylaştıracak noktalara değinmiştir. Ayrıca tespit edilen ortak organ adlarından oluşan deyimlerin ders kitaplarında az sayıda yer alıp üzerinde fazla durulmadığı için bu çalışma aracılığıyla öğretmen tarafından fazla zaman harcamadan verdiğimiz örneklerden hareket ederek eğitime kolaylık getirecektir. Ana dili Arapça olanlara ortak ve kısmen benzer deyimlerden yararlanmak için verilen öneriler şunlar:

- İki dil arasında yapılan karşılaştırmalı incelemeden çıkan ortak ve benzer kültürel öğeler ihmal edilmemelidir. Tıpkı Türkçe ile Arapça arasındaki gibi ortak kültürel öğelerin göz önünde bulundurulması eğitimi iyi yönde etkileyecektir.

- Deyimlerin taramasında elde edilen bulgulardan iki dil arasında ortak kültürel öğelerin bulunduğu gibi müşterek din nedeniyle ortak dini kavramların da yer aldığı görülmektedir. Bu dini kavramlarını “göze göz diş diş” ve “gözünü toprak doyursun” deyimlerinde görmekteyiz. İki dilde bulunan dini kavramların dil öğretiminde verilmesi öğrenciler tarafından kolayca öğrenilip kavranılabilir.

- Genel olarak Yabancı Dil Türkçe Öğretiminde, özellikle de Türkçe Deyimlerin öğretimi/öğreniminde motivasyonu artırmak amacıyla evrensel özelliklere sahip deyimlerden bahsedilebilir “yüzün kızarması” utanma, “ağzın açık kalması” şaşırma ve “el uzatma” yardım gibi kavramların hangi dilde olursa olsun aynı şekilde ifade edilir. Bir başka deyişle “göz” sevgi ve saygı, “kulak” önemseme ve önemsemezlik, “burun” kibirlilik ve karışma durumunu içeren kavramların bulunması her dilde hemen hemen aynı olup dil öğretiminde aynı anlam ve ifadeye sahip olan deyimlerin kullanımı kolaylık sağlayacaktır.

- Temel düzeyde iki dil arasındaki temel sözcükler içeren ve eşdeğer olan deyimlerin A2 düzeyinde öğretilmesi mümkündür. Bir başka ifadeyle basit, kısa ve günlük hayatta sıkça kullanılan deyimlerin öğretilmesi özellikle benzer olan deyimler öğrenciler tarafından kolay bir şekilde kavranılabilir. Örneğin; “gözden düşmek” deyimini, iki sözcükten oluşup(kısa ve basit) ayrılma hal ekiyle (A2 düzeyine uygun) kurulan bu deyim iki dilde bulunduğu için karşılaştırma- çeviri yöntemiyle öğretilmesi kolay olacaktır. Bu tür deyimlerin öğrenciler tarafından tahmin edilmesi de mümkündür.

- Deyimler gibi kalıplaşmış ifadelerin öğretimi için sadece ders kitaplarına bağlı kalmak doğru olmayıp, iki dilin arasında ortak deyimlerin kitapta yer almıyorsa eğitimi kötü yönde etkileyebilir. Bu deyimlerin öğretiminde birçok araç ve gerece başvurulabilir. Örneğin; deyim kartları hem resim hem de açıklama ve örnek içerdiği için eğitimi zevkli kılıp kolaylık sağlayacaktır.

Yukarıdaki örnekler de çalışmamızda yer almaktadır. Deyimler karışık ve özel yapıya sahiptir. Bir başka deyişle deyimler yapısı sözcük yapısına benzemeyip olumlu bir yapıya (ma veya me) ekleri eklenerek olumsuz hale getirilmez. Fakat bazı deyimlerin yapısına (ma veya me) olumsuz ekleri eklenerek buna müsait olup olumsuz hale gelebilir. Örneğin; “kulak vermek”, “kulak vermemek”, “göz yummak” ve “göz yummamak” örneklerinde olumlu bir örnek olumsuz bir hale geldiğinde zıt anlam vermektedir. Bir başka örnek, “gözden düşmek”, “göze girmek”, “gözü tok” ve “gözü aç” deyimlerinde

ikinci sözcüğün yerine zıt anlamlısı geçerse zıt anlam verecektir. Bu tür deyimlerden öğretim sürecinde kullanılması gerek kolaylık sağlayacak gerekse akılda kalıcı olacaktır.

- Tespit ettiğimiz deyimlerin de gramer derslerinde öğretiminden yararlanılabilir. A2 düzeyinde “gözden düşmek” ayrılma, “gözde olmak” bulunma, “gözlerine inanmamak” yönelme ve “gözünü kırpmak” belirtme hal eklerinin bu deyimlerde kullanılması, bu düzeye uygun olup hem deyimleri hem de bu önemli yapıların öğretimine kolaylık sağlayacaktır.

- Yabancı dil öğretiminde kullanılan bazı araçların örneği de yer almaktadır. Şunlar: A2 düzeyinde bulmaca ve adam asmaca gibi oyunlara başvurmak eğitimin monotonu kırıp eğitimi eğlenceli hale getirebilir. B2 düzeyinde ise video, Kahoot ve karikatür gibi görsel ve işitsel araçlardan da yararlanmak eğitimi iyi yönde etkileyecektir.

- Deyimlerin anlamları ve kullanım yerleri her zaman sözlük yardımıyla öğrenciler tarafından kavranmayabilir. Bu nedenle deyimlerin bağlam (metin ve cümle) içinde verilmesi öğrencilerin öğretimine kolaylık getirip hafızda kalmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- A.F. (2019). Fransa Tuvaddia Şarkı. 29 Nisan 2020 Tarihinde /www.annahar.com/article/1038951 Adresinden erişildi . 24 Fransa
- Abdulahlim, A. (2008). Tasirat Arabiya Fi Hiakayet Esbeniye: Diraset Fi Eledep Elmukaren. Elkahire: Eldar Elmasriye Ellibneniye
- Abdullah, İ. (2017) Juhine Tuvakkaa Elle Tutavakkaa. Elkahire: Dar Nahdit Masr
- Abdulselem, L. (2020). Şeyün Min Elcennet. Elkahire: Kitubye Yayınevi
- Adıgüzel, S. (2010). Kaşgarlı Mahmut'un Türkçe Öğretimi Yöntemi Tübar- XXVII
- Akpınar, M. (2010). Deyim ve Atasözlerinin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerinde Bir Araştırma. Ankara: Gazi Üniversitesi Basılmış Yüksek Lisans Tezi
- Aksan, D. (2000). Her Yönüyle Türkçe Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu
- Aksan, D. (2006). Anlambilim Konuları Ve Türkçenin Anlambilimi. Ankara: Engin Yayınevi
- Aksan, D. (2014). Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Aksan, D. (2015). Türkçenin Sözcükleri. Ankara: Bilgi yayınevi
- Aksan, D.(2002). Anadilimizin Söz Denzinde. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan,D.(1978). Alambilimi ve Türk Anlambilimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Aksan,D.(2013). Türkçenin Gücü. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan,D.(2015).Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy,Ö.A(1991). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Aksoy,Ö.A.(1984). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Aktaş, T. (2015). Deyimlerde Yalancı Eş Değerlik: Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi Örneği. Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 10/4 Winter, P. 1-16er

Aktaş,T.(2013). Tatar Türkçesindeki “Baş” ve “Baş”ta Bulunan Organ Adları İle Kurulmuş Deyimler ve Bu Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Şekilleriyle Karşılaştırılması. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Akyalçın, N.(2007). Türkçe İkillemeler Sözlüğü. Ankara:Anı Yayıncılık. (AKYALÇIN, 2007)

Alsakafa, W, A. (1985). 15.Cilt. Elkahire: Wizarat Elilim Ve Elsakafa

Arşiv. (2018). Elhayya Filistin. Gazza: Palestines Today Newspaper

Artun, E.(2009) Ortak Türk-Mısır Halk Kültürü Ürünlerinin Araştırılması Üzerine Gözüşler.

Aşkabun, E. (2006). Eltarik İle 16 Mey. Fas: Wizarat Elsakafa

Asya, A, N.(2005). Aramak Ve Söylememek. İstanbul: Ötüken Yayınevleri

Aydoğan, R. (1999). Açıklamalı Örneklî Deyimler Sözlüğü. Ankara: Evrensel İletişim Yayınları

Çotuksöken, Y. (2014). Uygulamalı Türk Dili Öğrenciler İçin. Ankara: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Dağpınar, A. (1994). Tıpkı ve Benzer Türk- İngiliz Atasözleri ve Deyimleri. Ankara: Kamer Matbaacılık

Dalak,H.D.E.(2017). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde İletişimsel Yaklaşımın Deyim Öğretimindeki Başarıya Etkisi. Ankara: Hacattepe Üniversitesi.

Davut,M.M.(2003). Mugem Eltabir Elestilahi Fi Elarabiya Elmusara. ELkahire: Darelgarip Lilneşer ve Eltevziaa.

Demir, N. (1997). Bir Tuva Masalın Türkiye Türkçesine Aktarılması. İstanbul: Simurg Yayınevi

Dersimiz. Com. 15 Mart 2020 tarihinde <https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulagi-agir-isitmek-deyimi-12188> Adresinden erişildi.

- DHA. (2020). Altınordu'da Yeniler Göz Doldurdu. 1 Haziran 2020 Tarihinde <https://www.haberturk.com/izmir-haberleri/74704834-altinorduda-yeniler-goz-doldurdu> Adresinden erişildi. Haber Türk.
- Doğru, E.(2011). Dilin Derin Devleti Deyimler. Ankara
- Doğru, E. (2004). Modern Arapçadaki Deyimlerin Dilbilimsel Açıdan İncelenmesi ve Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri. Basılmış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Elfeleki, E, E. (1993). Elbeyen Fİ Elsihr Ve Elcin. Elkahire: Dar Neşr Elkahire
- Elhanafi, M. (1972). Bedua Elzuhur Fi Vekaii Elduhur 2. bölüm. Kitap Net.
- Elmaadi, A.(2017). Eşyaün Yefaluhe Elsuade. Kuvit: Platinum Book
- Elmiaragy, M. (1989). Şavk Elese. Eljazayer: Elmuessese Elvataniye Lilkitap
- Eltahir, M,A. (1951). Zalam Elsijin: Muzakkirat Ve Mufakkirat Sejin Harip Tanakkar Ve İhtefe. Elkahire: Dar Ehiyaa Elkutup Elarabiye
- Enstitüsü, Ö. (2014). İsaf Elvaizin Limazit Elmuminin. Endonizya: Ali Masum Karabik İslam Enstitüsü
- Ergin, M.(2013) Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak
- Fahmi, F. (1985). Muhakemet Tuccar Elemvel. Elkahire: Emun Yayınevleri
- Fayid, V, K.(2007).Mucem Eltaabir Elistilahiyye Fi Elarabiye Elmuasire. Kahire: Kahire Üniversitesi
- Felek, B. (1985). Geçmiş Zaman Olur Ki. 30 Mayıs 2020 <https://core.ac.uk/download/pdf/38325973.pdf> adresinden erişildi. İstanbul: Felek Yayıncılık
- Gazali, A. (2016). İhyaa Ulum Eldin 1. Cilt. Beyrut: Elrakam Yayınevi
- Ged, M, A. (1987). Terbiye İşlemiye Dirase Mukarana 2. Cilt. Elkhair: Mektebet Külliyyet Ezheriye
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Sayı 44.

- Gökdayı, H. (2015). Türkçede Kalıp Sözcükler. İstanbul: Kriter Yayınları
- Güncel Türkçe Sözlük. TDK, 10 Ocak 2020 tarihinde <http://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Günday, R. (2015). Yabancı Dil Öğretiminde Yaklaşımlar, Yöntemler, Teknikler ve Multimedya Araç ve Materyalleri. Ankara: Favori Yayınları
- Güntekin, R., N. (1927) Akşam Güneşi. Ankara: İnkilap
- Güzel, A. (2016). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi. Ankara: Akçağ Yayınları
- Hanefi, M. (2014). Melek Safar Elhatia. Elkahire: Dar Nahdit Masr
- Hatipoğlu, V. (1963). Türk Dili Araştırmaları Yıllığı. Cilt 11. Dergi Park.
- Hatipoğlu, V. (1964). Atasözleri ve Deyimler, Türk Dili XIII
- Hatipoğlu, V. (1981). Türk Dilinde İkileme. Ankara: TDK yayınları
- Hatipoğlu, V. (1984). Türkçenin Sözdizimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih. Coğrafya Fakültesi Yayınları
- Hattatioğlu, A. (2016). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yöntem Ve Uygulamalar. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi
- Hemzavi, A. (2006). Elmesel Ve Eltabir Elistilahi Fi Elturas Elarabi.
- Hisar, A. Ş. (1996). Fahim Bey Ve Biz. İstanbul: Bağlam Yayınevleri
- Kamus Elmani Elcamii. 12 Şubat 2020 tarihinde <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%87%D9%85%D8%B3/> Adresinden erişildi.
- Karasar, N. (2006). Bilimsel Araştırma Yöntemi. (16. Baskı) Ankara: Nobel.
- Keçeci, G. (2018). Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Eş Değer ve Yalancı Eş Değer Deyimler. Ardahan: Ardahan Üniversitesi.
- Kıran, B. (2001). Emekli Deniz Yarbayı Muhittin Atayığit'in "Milli Mücadele İstiklal Harbi Hatıralarım (I-II)" Adlı Eserinin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi Basılmış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi
- Koparıcı, I. F. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe B1 Seviyesinde Deyim Öğretimi/Öğrenimi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

- Kula, B, O. (1996). Dilin Kültürelliği Ya da Kültürün Dilselliği Bilim Ve Ütopya
- Maryal, B. (2016). Salbatira. Elkahire: Elkarma
- MEB,(2009)”Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni” Öğrenme- Öğretme- Değerlendirme. Devlet Kitapları Döner Sermaye İşlermesi Müdürlüğü.
- Mehdi, M. (1984). Elf Leyle Ve Leyle. E. Y. Brill Yayınevi
- Mehenne, K. (2010). Vidat Mi Halep. Dimişk: Dar Memduh Eidvan Yayınevi
- Müftüoğlu, A, H. (1987). Çağlayanlar. Ankara: Sevinç Yayınevi
- Özçelik, S. (2001). Hadislerde Rukye. Basılmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Özdemir, E. (2001). Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Özdemir, E.(2001). Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Öztürk, H. (2013). Deyimler Bağlamında Bazı Organ Adlarının Toplum Değerleriyle İlişkisi. Ankara: Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 8/9
- Pourissa, D.(2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İnsan Organlarını Konu Alan Türkçe ve Farsça Deyimlerin Karşılaştırılması. Basılmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Püsküllüoğlu, A. (1995). Türkçe Deyimler Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Quayd, M, Y. (1990). Alamal Elkasasiya. Elheye Elmişriyah Elemmeh Lilkitap
- Rank, M. (2014). Elhukkem Elaksar Habelen Fİ Eltarıh. Babeclube
- Sabri, O. (2017). Beyt Sirri. Elkahire: Elkarma Yayınevi
- Şahin, H. (2009). Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler. Bursa: Uludağ Üniversitesi
- Sait, M. (2013). Ahval Elibad. Elgize: Nun Yayınevi
- Selame, M. (2017). Min Varai Hicap. Elkahire: Asir Elkutup Yayınevi

- Sinan, A.T.(2015). Türkçenin Deyim Varlığı. İstanbul: Çalış Ofset Baskı ve Cilt.
- Tamzok, N. (2010). Şili’de Sevinç, Türkiye’de Hüzün. Maden Yüksek Mühendisi
- Taşıyan, H. (1997). Sensiz İki Gün. Sıla Kasetçilik San
- TELC.(2001). Diller İçin Avrupa Ortak Çerçevesi Öğrenme- Öğretme – Değerlendirme. Almanya: TELC GmbH
- Tietze, A. (2019). Tahrihi Ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Ankara: Tek ses Ofset Matbaacılık
- Toker, Y.(2011). Atatürk Muhaliflerinden Portreler-1. İstanbul: Toker Yayınları
- Topçu, N. (2018). Günlük İletişimde Deyimler: Yazılı Basından Örnekleri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Topçu, N.(2001). Fransızca ve Türkçede Rakamlı Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelemesi ve Fransızca Yabancı Dil Öğretiminde kullanımları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi15.
- Topçu,N. (1999). Fransızca Ve Türkçe Renk İsimleri İçeren Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi15.
- Tuncer, G. (2010). Türkçe El Kitabı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu.(2011). Türk Dil Kurumu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Türközü, S. G.(2004). Türkçe ve Korecedeki Baş (Kafa) ve Başta Bulunan Organ Adlarıyla İlgili Deyimlerin İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Dergisi44.
- Ülken, H, Z. (1969). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: Talim Ve Terbiye Dairesi Yayınları
- Ümit, A. (2011). Sis Ve Gece. İstanbul: Evrest Yayınevi
- Ünalın,Ş.(2002) Dil ve Kültür. Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi.
- Yakıcı, M, Y. (2011). Üniversiteler İçin Türk Dili Ve Kompozisyon Bilgileri. Ankara: Özbaran Ofset Matbaacılık
- Yasir, A. (2017). Hems Elubad. Elgize: Eldar Yayınevi

Yıldız, M.(2010). Standart ve Yerel Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları: Mısır Lehçesi Örneği. Araştırma Dil Bilimleri Akademik Dergisi.

Yurtbaşı, M. (1996). Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü. İstanbul: Özdemir Yayıncılık

Yusuf, M, H. (1997). Keyfe Tutercim Eltaabir Elistilahiyye

EKLER LİSTESİ

EK 1.TDK'da "Göz" Sözcüğüyle Oluşan Deyimler Şu Şekilde Verilmiştir:

Göz açamamak
Göz açıp kapıncaya kadar
Göz açtırmamak
Göz alabildiğine
Göz ardı etmek
Göz atmak
Gözaydın etmek
Gözaydına gelmek
Gözaydına gitmek
Göz boyamak
Göz değmek
Göz dikmek
Göz doldurmak
Göz doyurmak
Göz etmek
Göz gezdirmek
Göz göre göre
Göz gözü görmemek
Göz kamaştırmak (veya almak)
Göz kaş süzmek
Göz kesilmek
Göz kırpmadan
Göz kırmak
Göz kırmamak
Göz koymak
Göz kulak olmak
Göz, gözün kuyruğuyla bakmak

. Göz süzmek
. Göz, gözün ucuyla bakmak
. Göz ucuyla görmek
. Göz ucuyla süzmek
. Göz yıldırımak
. Göz yummak
. Göz yummamak
. Gözden çıkarmak
. Gözden,(veya gözünden) düşmek
. Gözden geçirmek
. Gözden gönülden çıkarmak
. Gözden irak tutmak
. Gözden irak tutulmak
. Gözden, gözünden kaçırmak
. Gözden, gözünden kaçmak
. Gözden kaybetmek
. Gözden kaybolmak
. Gözden nihan olmak
. Gözden, gözünden sürmeyi çalmak
. Gözden uzaklaşmak
. Gözden uzak tutmak
. Göze almak
. Göze batmak
. Göze çarpmak
. Göze diken olmak
. Göze gelmek
. Göze girmek
. Göze görünmek
. Göze görünmemek
. Gözle yemek
. Gözleri bayılmak

. Gözleri berraklaşmak
. Gözleri buğulanmak(bulutlanmak)
. Gözleri çivilenmek
. Gözleri çakmak çakmak (olmak)
. Gözleri çukura gitmek (kaçmak)
. Gözleri dolmak(veya dolu dolu olmak)
. Gözleri dönmek
. Gözleri fıldır fıldır olmak
. Gözleri fıldır fıldır etmek
. Gözleri ışıklı (olmak)
. Gözleri kan çanağına dönmek (veya kanlanmak)
. Gözleri kapanmak
. Gözleri parlamak(veya parıldamak)
. Gözleri sulanmak
. Gözleri süzülme
. Gözleri şıldır şıldır dönmek
. Gözleri takılıp kalmak
. Gözleri velfecri okumak
. Gözleri yaşarmak
. Gözleri yuvalarından (veya evinden) fırlamak (veya uğramak)
. Gözlerinde şimşek çakmak
. Gözlerinden okumak
. Gözlerine inananamamak
. Gözlerine mil çekmek
. Gözlerini bayıltmak
. Gözlerini belirtmek
. Gözlerini bitirmek
. Gözlerini devirmek
. Gözlerini fal taşı gibi açmak
. Gözlerini kaçırmak
. Gözlerinin içi gülmek

Gözlerinin içine kadar kızarmak
Gözü, gözleri açılmak
Gözü akmak
Gözü alışmak
Gözü almamak
Gözü arkada kalmak
Gözü bulanmak
Gözü büyükte olmak
Gözü çıkasınca
Gözü dalmak
Gözü değmek
Gözü doymak
Gözü dönesi
Gözü(veya gözleri) dönemk
Gözü dumanlanmak
Gözü dünyayı görmemek
Gözü gibi sakınmak (veya saklamak veya esirgemek)
Gözü gibi sevmek
Gözü gitmek
Gözü gönlü açılmak
Gözü görmemek
(birinin veya bir şeyi) Gözü görmez olmak
Gözü göz değil
Gözü hiçbir şey görmemek
Gözü ısırarak
Gözü ilişmek
Gözü(veya gözleri) kamaşmak
Gözü kalmak
Gözü (veya gözleri) kararmak
Gözü (veya gözleri) kaymak(veya kaçmak)
Gözü kesmek

Birini (veya bir şeyi) gözü kesmemek
Gözü kızmak
Gözü korkmak
(bir şeyin) Gözü kör olsun
Gözü (veya gözleri) okşamak
(bir şeyde) Gözü olmak
Gözü(veya gözleri)(bir şeyde veya bir şeyin)üzerinde olmak
(bir şeyde) Gözü olmamak)
Gözü sönmek
(birinden) Gözü su içmemek
Gözü (veya gözleri) takılmak
Gözü toprağa bakmak
(birini veya bir şeyi) Gözü tutmak
Gözü uyku tutmamak
Gözü (veya gözleri) üstünde kalmak
Gözü yememek
Gözü yılmak
Gözüm!
Gözüm çıksın (veya kör olsun)
(birini) Gözüm görmesin
Gözün aydın
Gözün ..... Görsün
(birinin) Gözünde
Gözünde büyüme
Gözünde büyütme
(bir şey birinin) Gözünde olmamak
Gözünde(veya gözlerinde) şimşek(veya şimşekler) çakmak
Gözünde tütmek
Gözünden kıskanmak
Gözünden (veya gözlerinde) uyku akmak
Gözünden (veya gözlerinden) yaş (veya yaşlar) boşanmak

Gözüne (veya gözlerine) bakmak
Gözüne batmak
Gözüne çarpmak
Gözüne diken olmak
Gözüne dizine dursun
(birinin) Gözüne girmek
Gözüne hiç bir şey görünmemek
Gözüne ilişmek
Gözüne karasu inmek
Gözüne kestirmek
Gözüne sokmak
Gözüne uyku girmemek
Gözünü (veya gözlerini) açmak
(birinin) Gözünü açmak
(bir kadın bir erkekte) Gözünü açmak
(bir yerde) Gözünü açmak
Gözünü ağartmak
Gözünü alamamak
(bir şey) Gözünü almak
Gözünü ayırmamak
(birinin bir şey) Gözünü bağlamak
(bir şeyin) Gözünü çıkarmak
Gözünü daldan budaktan(veya çöpten) esirgememek)(veya sakınmamak)
Gözünü(veya gözlerini) dikmek
Gözünü doyurmak
Gözünü dört açmak
Gözünü (veya gözlerini) duman bürümek
Gözünü gözüne dikmek
Gözünü hırs bürümek
Gözünü...hırsı bürümek

Gözünü(veya gözlerini) kan bürümek
Gözünü (veya gözlerini) kapamak
Gözünü karartmak
Gözünü (veya gözlerini) kırpmadan
Gözünü kin bürümek
(birinin) Gözünü korkutmak
Gözünü(veya gözlerini) oymak
Gözünü sevda (veya aşk) bürümek
Gözünü sevdiğim
Gözünü seveyim
Gözünü toprak doyursun
Gözünü üstünden ayırmamak
Gözünü yıldırım
Gözünü yummak
(bir şeye) Gözünü yummak
Gözünün bebeği gibi sevmek
Gözünün çapağını silmeden
Gözünün içine içine baka baka
Gözünün(veya gözlerinin)içine bakmak
Gözünün üstünde kaşın var dememek
(birinin) Gözünün yaşına bakmamak
Gözünün önüne gelmek
Gözünün önünü görmemek
(bir şeye) Gözüyle bakmak
Gözüyle görmek
Gözüyle(veya gözleriyle) tartmak

(Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Tabloda belirtildiği üzere “göz” sözcüğüyle ilgili birçok deyim oluşmaktadır. Bu tarama sonuçlarından “göz” sözcüğüyle ilgili çıkan deyimlerin sayısı 207 deyimdir.

EK 2.Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde "Göz" Sözcüğüyle Verilen Deyimler Şunlardır:

Göz açamamak
Göz açıp kapayıncaya kadar(yumup)
Göz açtırmak
Göz alabildiğine
Göz alıcı
Göz almak
Gözaltı etmek(göz altına almak)
Gözardı etmek
Göz atmak
Göz aşinalığı
Göz aydına gitmek
Göz boyamak
Gözdağı vermek birine
Göz(nazar) değmek(göze gelmek)
Gözden çıkarmak
Gözden düşmek
Gözden geçirmek
Gözden kaçmak
Gözden kaybolmak, uzaklaşmak,
Gözden sürmeyi çalmak, sürmeyi gözden çekmek
Gözde olmak
Göz dikmek
Göz doldurmak(doyurmak)
Göze almak(almamak)
Göze batmak
Göze çarpmak
Göze gelmek(nazara gelmek)
Göze girmek
Göze görünmemek
Göze göz dişe diş

. Göz erimi
. Göz etmek
. Göz gezdirmek
. Göz göre göre
. Göz göze gelmek
. Göz gözü görmemek
. Göz hakkı
. Göz hapsine almak
. Göz kamaştırmak
. Göz kararı
. Göz kesilmek
. Göz kırpmak
. Göz kırpmadan
. Göz kırpmamak
. Göz koymak(bir Şeye)
. Göz kulak olmak
. Göz kuyruğuyla bakmak
. Gözleri bayılmak
. Gözleri buğulanmak
. Gözleri akmak akmak olmak
. Gözleri ekik
. Gözleri çukura gitmek(kaçmak)
. Gözleri dolmak(dolu dolu olmak)
. Gözleri(gözü) dönme
. Gözleri evinden(yerinden) fırlamak(oynamak)
. Gözlerifal taşı gibi açılmak
. Gözleri fıldır fıldır etmek
. Gözleri kan çanağına dönme
. Gözleri(gözü) kapanmak
. Gözleri(gözü) kararmak
. Gözlerine inanmamak

. Gözlerinin içi gülmek
. Gözleri parlamak
. Gözleri sulanmak
. Gözleri süzülme
. Gözleri velfecri okumak
. Gözleri yaşarmak
. Gözleri yollarda(gözü yolda) kalmak
. Gözle(gözüyle) yemek
. Göz nuru dökmek
. Göz önünde tutmak(bulundurmak)göz önünde almak
. Göz önüne getirmek
. Göz süzmek
. Göz ucuyla (kuyruğuyla)bakmak
. Gözü aç
. Gözü açık (açık gözlü)
. Gözü açık gitmek
. Gözü açılmak
. Gözü akmak
. Gözü almamak
. Gözü arkada kalmak
. Gözü bağlı (kapalı)
. Gözü bulanmak
. Gözü dalmak
. Gözü dışarda
. Gözü doymak
. Gözü dönme
. Gözü fal taşı gibi açılmak
. Gözü gibi sakınmak
. Gözü gitmek(bir şeye)
. Gözü gönlü açılmak
. Gözü gönlü tok

Gözünü hiç bir şey görmemek(gözüne hiç bir şey görünmemek)
Gözü ısırarak (bir kimseyi)
Gözü ilişmek(gözüne ilişmek)
Gözü kalmak
Gözü kan çanağına dönmek
Gözü kapalı(bağlı)
Gözü kapanmak
Gözü kara(pek) korkusuz
Gözü kararmak
Gözü kaymak
Gözü keskin
Gözü kesmek(bir şeyi, birini)
Gözü kızmak
Gözü korkmak
Gözü kör olsun(bir şey)
Gözüm çıksın
Gözüm görmesin(birini, bir şeyi)
Gözün aydın
Gözünde büyüme
Gözünde kalmak
Gözünde kalmamak
Gözünde olmamak(bir şey)
Gözünde tütme
Gözünden uyku akmak
Gözüne(gözünün içine) bakmak
Gözüne dizine dursun
Gözüne girmek(birinin)
Gözüne hiç bir şey görünmemek
Gözüne ilişmek
Gözüne karasu inmek
Gözüne kestirmek

Gözüne sokmak
Gözüne uyku girmemek
Gözünü açmak(kendisi ya da başkasının)
Gözünü ayırmamak(bir şeyden)
Gözünü bağlamak(birinin) ikna
Gözünü çıkarmak(bir şeyin)
Gözünü daldan budaktan esirgememek(sakinmemek)
Gözünü dikmek(bir şeye)
Gözünü dört açmak
Gözünü kan bürümek
Gözünü kapamak(yummak)
Gözünü korkutmak(birinin)
Gözünün çapağını silmeden
Gözünün içine bakmak
Gözünün önünden gitmemek
Gözünün üstünde kaşın(dikenin altında gözün var dememek)
Göz yaşına bakmamak(birinin)
Gözünü sevdiğim
Gözünü toprak doyursun
Gözünü yummak
Gözü olmak(olmamak)(bir şeyde)
Gözü pek(kara)(pek gözlü)
Gözü sönmek
Gözü sulu
Gözü takılmak(bir şeye)
Gözü tok
Gözü toprağa bakmak
Gözü tutmak(tutmamak)(birini, bir şeyi)
Gözü(birinin, bir şeyin) üzerinde olmak
Gözü yememek(bir işi)
Gözü yılmak(bir şeyden)

Gözüyle bakmak(birine, bir şeye)
Gözüyle görmek
Gözüyle yemek
Gözü yolda kalmak
Gözü yükseklerde olmak
Gözyaşı dökmek
Göz yummak
Göz yummamak
Gözü yumup açıncaya ka

(Aksoy, 1984)

Ömer Asım Aksoy deyimler Sözlüğü'nün taramasının sonucunda “göz” sözcüğüyle ilgili 163 deyim tespit edilmiştir. İki sözlükten yapılan taramaların sonucuna bakınca göze çarpan TDK sözlüğü'nde olup Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde olmayan bazı deyimler vardır. Bilindiği üzere Ö.A.A Deyimler sözlüğü deyimleri ele alan ilk sözlüklerdendir. Dolayısıyla Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde gittikçe yeni çıkan deyimler yer almamaktadır.

EK 3.TDK Sözlüğü'nde Olup Ömer Asım Aksoy Sözlüğü'nde Olmayan “Göz” Sözcüğüyle Oluşan Deyimler:

Gözaydın etmek
Gözaydına gelmek
Göz kaş süzmek
Göz yıldırım
Gözden gönülden çıkarmak
Gözden irak tutmak
Gözden irak tutulmak
Gözden kaçırmak
Gözden kaybetmek
Gözden nihan olmak
Gözden uzak tutmak
Göze diken olmak

Göze görünmek
Gözleri berraklaşmak
Gözleri çivilenmek
Gözleri ışıklı olmak
Gözleri şıldır şıldır dönmek
Gözleri takılıp kalmak
Gözlerinde şimşek çakmak
Gözlerinden okumak
Gözlerine mil çekmek
Gözlerini bayıltmak
Gözlerini belirtmek
Gözlerini bitirmek
Gözlerini devirmek
Gözlerini kaçırmak
Gözlerinin içine kadar kızarmak
Gözleri alışmak
Gözleri büyükte olmak
Gözleri çıkasınca
Gözleri dönesi
Gözleri dumanlanmak
Gözleri dünyayı görmemek
Gözleri gibi sevmek
Gözleri görmemek
Gözleri görmez olmak
Gözleri kamaşmak
Gözü kesmemek
Gözü, Gözleri okşamak
Gözü su içmemek
Gözü uyku tutmamak
Gözü üstünde kalmak
Gözün ..... görsün

Gözünde büyütme
Gözünde şimşek çakmak
Gözünden kıskanmak
Gözünden yaş, yaşlar boşanmak
Gözüne diken olmak
Gözüne dikene dursun
Gözünü ağratmak
Gözünü alamamak
Gözünü duman bürümek
Gözüneü gözüne dikmek
Gözünü hırs bürümek
Gözünü..... hırsı bürümek
Gözünü karartmak
Gözünü kin bürümek
Gözünü oymak
Gözünü sevda bürümek
Gözünü seveyim
Gözünü üstünden ayırmamak
Gözünü yıldırma
Gözünün bebeği gibi sevmek
Gözünün içine baka baka
Gözünün önüne gelmek
Gözünün önünü görmemek
Gözüyle tartmak

(Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Tabloda yapılan tarama sonucunda Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde 67 deyim bulunmadığı görülmektedir.

EK 4.Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde Olup TDK'da Yer Almayan Deyimler Şunlardır:

Göz alıcı

Gözaltı etmek(gözaltına almak)
Göz aşinalığı
Gözdağı vermek
Gözde olmak
Göze göz dişe diş
Göz erimi
Göz göze gelmek
Göz hakkı
Göz hapsine almak
Göz kararı
Gözleri çekik
Gözleri yollarda(gözü yolda) kalmak.
Göz nuru dökmek
Göz önünde tutmak(bulundurmak) göz önüne almak
Göz önüne getirmek
Gözü aç
Gözü açık(açık gözlü)
Gözü açık gitmek
Gözü bağlı(kapalı)
Gözü dışarda
Gözü gönlü tok
Gözü kapalı (bağlı)
Gözü kara(pek) korkusuz.
Gözü keskin
Gözünün önünden gitmemek
Gözü pek(kara)(pek gözlü)
Gözü sulu
Gözü tok
Gözü yolda kalmak
Gözü yükseklerde olmak

Gözyaşı dökmek
Gözü yumup açıncaya kadar.

(Aksoy, 1984)

Tabloda tarama sonucunda TDK'da 33 deyim olmadığı tespit edilmiştir. "Göz" sözcüğüyle oluşan gerek TDK'da gerekse de Ö.A.A Deyimler sözlükleri'nde birçok anlam yer almaktadır.

EK 5.TDK Sözlüğü'nde "Kulak" Sözcüğüyle İlgili Oluşan Deyimler Şunlardır:

Kulak arkası(veya ardı) etmek
Kulak asmak
Kulak kabartmak
Kulak kesilmek
Kulak kıvırmak
Kulak(veya kulaklarını) tıkamak
Kulak(veya kulağını) tırmalamak
Kulak tutmak
Kulak vermek
(bir şeye) kulak vermek
Kulağı ağır işitmek
Kulağı(veya kulakları) çınlasın
Kulağı dikilmek
Kulağı duvar olmak
Kulağı okşamak
Kulağı(bir şeyde) olmak
Kulağı ters taraftan göstermek
Kulağı olmamak
Kulağına çalınmak
Kulağına çarpmak
Kulağına fısıldamak
Kulağına gelmek

. Kulağına girmemek
. Kulağına gitmek
. Kulağına inanmamak
. Kulağına kar suyu kaçırmak
. Kulağına kar suyu kaçmak
. Kulağına koymak (veya sokmak)
. Kulağına küpe olmak(veya etmek)
. Kulağına söylemek
. Kulağını açmak
. (birinin) Kulağını bükmek
. (birinin) kulağını çekmek
. (birinin) kulağını çınlatmak
. Kulağını doldurmak
. Kulağını sağır etmek
. Kulağının üzerine yatmak
. (birinin) kulağının zarı patlamak
. Kulakları dolmak
. Kulakları paslanmak
. Kulakları patlatmak
. Kulakları uğuldamak
. Kulaklarına kadar kızarmak
. Kulaklarını dikmek
. Kulaklarının pasını gidermek

(Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Bu taramanın sonucunda 45 deyim tespit edilmiştir.

EK 6. Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde "Kulak" Sözcüğüyle İlgili Oluşan Deyimler Şunlardır:

Kulağı delik
Kulağı düşük(süngüsü)

Kulağı kirişte
Kulağı kirişte olmak
Kulağına çalınmak
Kulağına girmek
Kulağına kar suyu kaçmak
Kulağına koymak
Kulağına küpe olmak
Kulağına söylemek
Kulağını açmak
Kulağını bükmek
Kulağını çekmek
Kulağını çınlatmak
Kulağını doldurmak(birinin)
Kulakardı etmek
Kulak asmamak
Kulak dolgunluğu
Kulak kabartmak
Kulak kesilmek
Kulakları(kulağı) çınlasın
Kulakları dolmak
Kulaklarını dikmek(hayvan)
Kulaklarını tıkamak(bir şeye)
Kulakları paslanmak
Kulakları üstüne yatmak
Kulak misafiri olmak
Kulaktan aşık olmak
Kulaktan dolma
Kulaktan kapmak
Kulaktan kulağa
Kulak tutmak(vermek) 1976
Kulak vermek

. Kulak vermemek
. Kulağı delik
. Kulağı deliklik
. Kulağı keskin
. Kulağı tetikte
. Kulağı tıkalı

(Aksoy, 1984)

Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde "kulak" sözcüğüyle ilgili 39 deyim Tespit edilmiştir.

EK 7.TDK'da Olup Ö.A.A'da Olmayan Deyimler Şunlardır:

Kulak arkası, ardı etmek
Kulak asmak
Kulak, Kulağını tırmalamak
Kulak vermek
Kulağı ağır işitmek
Kulağı dikilmek
Kulağı duvar olmak
Kulağı okşamak
Kulağı olmak
Kulağı ters taraftan göstermek
Kulağı olmamak
Kulağına çarpmak
Kulağına fısıldamak
Kulağına gelmek, çalmak
Kulağına girmemek
Kulağına gitmek
Kulağına inanmamak
Kulağını sağır etmek
Kulağının zarı patlamak
Kulakları patlatmak

Kulakları uğuldamak
Kulaklarına kadar kızarmak
Kulaklarının pasını gidermek

(Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Tabloda tarama sonucunda Ö.A.A Deyimler sözlüğü'nde olmayan 23 deyim tespit edilmiştir.

EK 8.Ö.A.A Deyimler Sözlüğü'nde Olup TDK'da Olmayan Deyimler İse:

Kulağı delik
Kulağı düşük(süngüsü)
Kulağı kırıste
Kulağına girmek
Kulak asmamak
Kulak dolgunluğu
Kulak misafiri olmak
Kulaktan aşık olmak
Kulaktan dolma
Kuaktan kapmak
Kulaktan kulağa

(Aksoy, 1984)

TDK'de 11 deyim yer almadığı tespit edilmiştir.

EK 9.TDK'da "Burun" Sözcüğüyle Oulşan Deyimler Şunlardır:

Burun bükmek
Burun kıvırmak
Burun şişirmek
Burun yapmak
Burnu büyümek

Burnu çenesine değmek
Burnu kafdağına çıkmak(veya varmak)
Burnu kafdağında (olmak)
Burnu bile kanamamak
Burnu kırılmak
Burnu sızlamak
Burnu yere düşse almaz
Burnundan gelmek
Burnuna girmek
Burnuna karıncalar dolmak
Burnuna koymak
Burnunda tütme
(birinin) Burnundan ayrılmamak
Burnundan düşen bin parça olmak
Burnundan getirmek
Burnundan (fitil fitil) gelmek
Burnundan kıl aldirmamak
Burnundan solumak
Burnundan yakalamak
Burnunu çekmek
Burnunu kırmak
Burnunu sıksan canı çıkacak
Burnunu sokmak
Burnunu sürmek (veya burnu sürülmek)
Burnunun dibine sokulmak
Burnunun dikine (veya doğrusuna) gitmek
Burnunun ucundan ötesini(veya ilerisini) görmemek
Burnunun ucunu görmemek
Burnunun yeli Harman savurmak
Burnunun yeli kırılmak

(Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Bu tarama sonucunda “burun” sözcüğüyle TDK’da 35 deyim tespit edilmiştir.

EK 10.Ö.A.A Sözlüğü’nde “Burun” Deyimler Şunlardır:

Burnu bile kanamamak
Burnu büyümek
Burnu düşmek
Burnu havada(olmak)
Burnu kaf dağında (olmak)
Burnuna girmek(birinin)
Burnundan(fitil fitil) gelmek
Burnundan kıl aldılmamak
Burnundan solumak
Burnundan(gagasından) yakalamak(birinin)
Burnunda(gözünde) tütme(biri, bir şey)
Burnunu çekmek
Burnunu kırmak
Burnunun dibinde(birinin)
Burnunun dikine(doğrusuna) gitmek(dikine gitmek)
Burnunun direği sızlamak
Burnunun ucunu görmemek
Burnunun yeli harman savuruyor
Burnunu sıksan canı çıkar
Burnunu sokmak(her şeye burnunu sokmak)
Burnu sürtülmek
Burnu yere düşse almaz
Burun buruna gelmek
Burun kıvırmak

(Aksoy, 1984)

“Burun” sözcüğüyle ilgili 24 deyim tespit edilmiştir.

EK 11.TDK’da olup Ö.A.A Sözlüğü’nde Olmayan Deyimler Şunlardır:

Burun şişmek
Burun yapmak
Burnu çenesine değmek
Burnu kafağına çıkmak, varmak
Burnu kırılmak
Burnuna karıncalar dolmak
Burnuna koymak
Burnundan ayrılmamak
Burnundan düşen bin parça olmak
Burnundan getirmek
Burnunun dibine sokulmak
Burnunun yeli kırılmak

(Türkçe Sözlük, 2011) (Güncel Türkçe Sözlük, 2020)

Ö.A.A Deyimler sözlüğü’nde 12 deyim yer almadığı görülmektedir.

EK 12. Ö.A.A sözlüğü’nde olup TDK’da olmayan deyimler şunlardır:

Burnu düşmek
Burnu havada (olmak)
Burnunun dibinde
Burun buruna gelmek

(Aksoy, 1984)

TDK’da ise 4 deyim olmadığı tespit edilmiştir. Araplar ile Türklerin arasında uzun bir ortak tarih vardır. Dolayısıyla iki milletin arasında bir kaynaşma olup gerek kültür gerekse de gelenek ve görenek boyutunda bir etkileşim olmuştur. Dil boyutunda olan etkileşim ise ortak kelimeler ve ifadelerde görülmektedir. Geçen bölümlerde belirtildiği gibi birçok kelime bir dilden diğerine geçmiştir. Deyimlere gelince kimi deyimler kısmen benzerken kimisi etimolojik farklılıklar göz önünde bulundurularak hem anlam hem de ifade açısından örtüşmektedir.

Ek 13. Etik Kurul İzni Muafiyeti Formu

Ek 14. Orijinallik Raporu

Ek 15. Turnitin Benzerlik İndeksi

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA TÜRKÇE VE ARAPÇA ORGAN ADLARI İÇEREN DEYİMLERİN İNCELENMESİ

ORJİNALLİK RAPORU

%5

BENZERLİK ENDEKSİ

%5

İNTERNET
KAYNAKLARI

%1

YAYINLAR

%2

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	nedir.ileilgili.org İnternet Kaynağı	<%1
2	turkoloji.cu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
3	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1
4	www.eba.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
5	turkcede.org İnternet Kaynağı	<%1
6	gununsozleri.com İnternet Kaynağı	<%1
7	turuz.com İnternet Kaynağı	<%1
8	www.kimdirnedir.info İnternet Kaynağı	<%1